

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

FEBRUARIE
2020

FASCINANTA POVESTE A LUI II
DE LA MOSCOPOLE LA BUDAPESTA
FUNDAȚIA GOJDU

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

FEBRUARIE
2020

FASCINANTA POVESTE A LUI II
DE LA MOSCOPOLE LA BUDAPESTA
FUNDAȚIA GOJDU

SUMAR

februarie 2020

4 Memoria,
un vas prea fragil
pentru a păstra
recunoștința

SENECA

5 Ambrozia
și nectarul cunoașterii
*Alma Mater Napocensis
la Centenar*

I.-A. POP

10 Cealaltă
Școală Ardeleană
Fundația Gojdu

AL. GHIȘA

EXCLUSIVITATE

15 Albania înfruntă
pericolul slav
*Memoriul
lui Ismail Qemali Vlora
din 1903*

L. DUSHKU

18 Lecții de viață
*Scrisori
ale lui D.A. Sturdza
către fiul Alexandru*
N. STAN-ȚURCANU

23 Victimă
a genealogiei
*Ascendența doctorului
Gabriel Vasiliu*

A. SPÂNU

28 Nemaipomenitele
tratative diplomatice
purtate
de Toyotomi Hideyoshi
A. OPREA

33 Virgil Cândea,
descoperitorul
icoanelor melkite
I. FEODOROV

30 DE ANI DUPĂ

37 Comunismul
pe masa de disecție
A. POP

42 Măine va fi istorie
*Cum s-a schimbat
lumea în care trăim*
ȘT. CIOCHINARU

47 Semnificația
unei diplome militare
romane
C.C. PETOLESCU

52 Omul
sfîntește locul
*Nicolae Romanescu,
primarul Craiovei*
P. REZEANU

magazin istoric

Anul LIII – serie nouă – nr. 2 (635)

februarie 2020

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Pictorul flamand Jan van Eyck (1390 – 1441) a realizat acest portret al soției în ulci pe lemn, în anul 1439, unul dintre primele portrete ale unei soții de artist. A fost expus până la începutul secolului al XVIII-lea în capela gildei pictorilor din Bruges; azi se află la Groeningemuseum, din același oraș. Peste doi ani pictorul murea, iar văduva primea o modestă pensie din partea orașului. O parte din bani îi investea într-o loterie pentru ajutorarea celor săraci

2 În Craiova, lângă Biserica Mântuleasa, se află casa lui Nicolae Romanescu, primar al orașului în mai multe rânduri. El a avut inițiativa creării Parcului Bibescu, inaugurat în anul 1903, în prezența regelui Carol I, parc ce îi poartă astăzi numele. În imaginea de sus: holul de onoare; jos: salonul de la parter (sursa: <http://www.monumentecltenia.ro/>)

3 În bătălia de la Sekigahara, din 1600, Tokugawa Ieyasu a înfrânt forțele coaliței în jurul urmașului lui Toyotomi Hideyoshi (1537 – 1598), al doilea „mare unificator” al Japoniei, și a devenit al treilea „mare unificator”. Peste trei ani, se instaura shogunatul familiei Tokugawa, care avea să conducă țara până în 1868. Detaliu dintr-un panou care înfățișează bătălia din 1600, replică din 1854 a originalului realizat în 1620

4 Înainte de a-și întemeia propriile școli de pictură, care au fost active din a doua jumătate a secolului al XVI-lea până la sfârșitul secolului al XIX-lea și au produs splendidele icoane melkite, creștinii arabi au cunoscut arta icoanelor bizantine. *Botezul Domnului*, icoană realizată de un pictor anonim din Patriarhia Antiohiei, secolul al XIII-lea, păstrată în colecția Mănăstirii Kaftun, din Liban

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEL**,
academician
IOAN-AUREL POP,
academician
VICTOR SPINEI

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Redactori:
Andrei Oprea,
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotescei
Machetare
Monica Șerban

Difuzare
Gheorghită Puiu Anghel

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1 – 3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III,
camerele 11–14, Sectorul 1, Oficiul poștal nr.
15, Căsuța poștală 15 – 702, Cod 010155,
Telefon: 021.315.09.91, 021.312.68.77

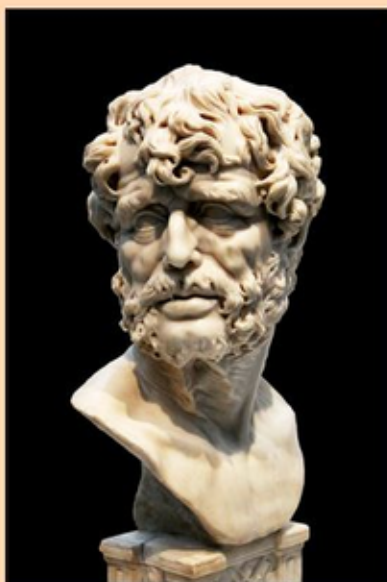
IARTĂ, CA SĂ POTI FI IERTAT

SENECA

Dacă ne-ar trece prin fața ochilor imaginea cu totul adevărată a vieții noastre, ai crede că vezi chipul unei cetăți ce abia a trecut printr-o furtună, în care orice urmă de cuviință și de corectitudine a dispărut și a rămas numai forța singură să țină sfat. De parcă ar fi fost dat semnalul să se amestece toate, nu se mai țină în frâu nici focul, nici fierul; ticăloșiile au fost descătușate de legi; nici măcar religia, care i-a ocrotit pe suplicanți în mijlocul armelor dușmane, nu le mai pune niciun fel de stavilă celor ce năvălesc la pradă.

Unul jefuiește dintr-o casă particulară, altul dintr-una publică, unul dintr-un loc sacru, altul dintr-unul profan; unul smulge, altul încalcă; unul, nemaimulțumindu-se cu o potecă îngustă, culcă la pământ zidurile ce-i stau în cale și-și face câștig din ruine; unul distruge fără să ucidă, altul își poartă prada în mâini însângerate; fiecare duce ceva ce-i aparține altuia. O, în această lăcomie a neamului omenesc, tu – uitând de soarta comună – încerci să găsești între acești jefuitori pe unii care să dea îndărăt! Dacă te mânie că oamenii sunt nerecunoscători, mânie-te că sunt dedați luxului, mânie-te că sunt plini de poftă, mânie-te că sunt nerușinați, mânie-te că bolnavii sunt schilozi, că bătrânii sunt palizi! Acesta este un defect apăsător, un defect de nesuportat și în stare să-i dezbină pe oameni, să strice și să distrugă armonia, să ne proptească slăbiciunea; este însă atât de răspândit, încât nici cei ce se plâng de el nu-l pot ocoli.

Întreabă-ți în taină sufletul dacă ți-ai arătat întotdeauna recunoștința față de cei cărora le-o datorii, dacă nu s-a pierdut vreodată în tine generozitatea cuiva, dacă amintirea tuturor binefacerilor îți este încă vic. Vei afla că cele

pe care le-ai primit în copilărie ți s-au șters din amintire mai înainte de a ajunge la tinerețe, că cele care ți-au fost dăruite la începutul maturității nu au supraviețuit până în anii bătrâneții. Pe unele le-am pierdut, pe altele le-am aruncat, unele ne-au scăpat încetul cu încetul de sub ochi, de la altele ne-am întors privirile.

Ca să găsească scuze slăbiciunii, pot spune că memoria este un vas fragil, lipsit de puțința de a păstra multe; are nevoie să piardă pe măsură ce primește, iar impresiile noi le alungă pe cele mai vechi. Așa se face că doica nu mai are

asupra ta decât o influență neînsemnată, pentru că trecerea anilor a lăsat mult în urmă binefacerea ei; de aceea nu mai ai respect pentru învățătorul tău; așa se face că acum, când ești preocupat de alegerile la consulat sau de candidatura la sacerdoțiu, ți-ai pierdut amintirea celor care ți-au dat votul pentru cvestură.

Poate că dacă vei cerceta cu atenție, vei găsi și la sânul tău defectul de care te plângi. Este nedrept să te mânie împotriva unui defect al tuturor, este o negliobie să te mânie de un defect al tău – iartă, ca să poți fi iertat. Vei face un om mai bun dacă îl susții, cu siguranță îl vei face mai rău dacă îl mustri. Nu ai de ce să te încrunți; lasă-l să-și păstreze câtă rușine i-a mai rămas. Adeseori muștrările făcute cu voce tare fac să se prăbușească respectul rușinat. Nimeni nu se teme să fie ceea ce pare a fi; își pierde simțul rușinii fiind dat de gol.

(Lucius Annacus Seneca, 4 î.H. – 65, *Despre binefaceri. Despre îngăduință – De beneficiis. De clementia*, Editura Polirom, 2005)

56 Metamorfozele
lui Pinocchio
**T. STĂNESCU-
STANCIU**

61 3,14 – o trudă
fără sfârșit
D. MIHALCEA

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

66 Reconstrucție
sovietică
cu sudoarea sașilor
*Documente
din arhivele ruse*
I. SCHIPOR

71 Cinstite japâneze
la masă la Vodă Suțu
O. SENCIUC

75 „Întâlnirea
fondatoare”
a Rugului Aprins:
contextul
M. VASILEANU

**A FOST ODATĂ
CA NICIODATĂ...**

82 Broasca
G. ROȘU

85 Submarinistul
mort într-un accident
de avion
*Lothar von Arnould
de la Perière*
F. STĂNESCU

ECOURI

91 Chappe...
astronomul
V. PETRESCU

**HOOVER
INSTITUTION**

93 Povești
din emigrație

RUBRICI

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

79 În București,
acum 50 ani

89 Clio anunță
F.-G. RĂȚOI

78; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

universităților și nici injuriile cu tentă etnico-națională adresate atunci.

O continuă umanizare întru sublimul uman universal

De altfel, primul război cu conținut clar național din istoria europeană a început la Universitatea Carolină din Praga, în zorile secolului al XV-lea, și este cunoscut în istorie și drept „revoluția husită”. Primul rector ceh din istoria acestei universități, Jan Hus, a coagulat toate energiile profesorilor și studenților cehi (boemieni), a declarat limba cehă drept limbă oficială a universității și a determinat părăsirea instituției de către profesorii și studenții germani care au fondat (în 1409) Universitatea germană din Leipzig. Războaiele husite (1419 – 1434) au avut, fără îndoială, o tentă religioasă (confesională), dar și una pronunțat etnică. Prin urmare, „internaționalismul” universităților medievale (ca și cel al Bisericii Catolice) mergea numai până la un punct. De altminteri, și în conciliile Bisericii Catolice de atunci se vota pe națiuni și certurile de aici nu erau mai prejos decât cele din universități. Un exemplu eclatant este Conciliul de la Konstanz, din 1414 – 1418, din vremea căruia avem și o definiție aproape modernă a națiunii etnice (făcută de delegația engleză, în eternă rivalitate cu cea franceză).

Universitățile moderne și-au păstrat, în aceste condiții, componenta generalistă, dar au devenit universități naționale, apărătoare și cultivatoare ale identității naționale, bazate pe limbă, origine, confesiune, cultură, tradiții etc. Cea mai bună dovadă în

Jan Hus predică unei adunări

acest sens este concepția lui Vasile Pârvan, expusă așa de clar în lecția inaugurală, rostită la Cluj, în 3 noiembrie 1919, cu ocazia fondării Universității Naționale a Daciei Superioare. Acest excurs s-a chemat *Datoria vieții noastre* și a rămas ca atare așa până astăzi. În centrul universului colectiv al învățatului se află – spune marele savant – națiunea („Supremul scop al luptei noastre este spiritualizarea vieții marelui organism social-politic și cultural-creator care e națiunea”), o națiune însă animată de spirit și de idee, trăitoare demnă între celelalte națiuni.

Pârvan, în ciuda marilor ispite, nu cade niciodată în exclusivism național. El prețuiește în chip realist lumea rurală românească, căruia Sămănătorismul (animat de Nicolae Iorga) îi ridicase calofile statui, iar marii scriitori aveau să-i aducă „elogii” (Lucian Blaga, *Elogiul satului românesc*) și „laude” (Liviu Rebreanu, *Laudă țaranului român*), prețuite ca valori literare, dar depărtate de lumea reală. În același spirit, Vasile Pârvan critică, folosind alte cuvinte, „formele fără fond”, în spirit maioreșcian, sau face ape-uri originale la sincronizarea culturii noastre cu cea occidentală, în cheie lovinesciană. Secretul vieții eterne a națiunii este pentru el „universalul uman”, iar pentru aceasta, „confraternitatea universitară” trebuie să-i

convertească pe români la „cultul ideii pure”. Combate dacismul exagerat și autohtonismul ancestral, socotit de unii în afara limitelor temporale, fiind prin aceasta un critic acerb *ante litteram* al protocronismului: nu dorește o „românizare feroce” în spirit „vegetativ etnografic”, a țării între-

Papa și episcopi la Conciliul de la Konstanz

Universitatea „Babeș-Bolyai“

Continuăm cu partea a doua a articolului ce ne prezintă, la împlinirea centenarului, povestea „Almei Mater Napocensis“.

„DATORIA VIETII NOASTRE“, LA CENTENAR

Academician IOAN-AUREL POP,
Președintele Academiei Române

Dar s-o luăm de la capăt! Oare universitățile medievale să fi fost ele așa de universaliste? Ce se ascunde dincolo de limba comună a erudiției, dincolo de studium generale, dincolo de teologie, filosofie, drept și medicină, care reprezentau elemente comune și general acceptate în Europa Occidentală?

Se ascund oameni foarte diferiți și grupați în comunități rivale, în funcție dacă nu de limbile materne pe care le vorbeau, măcar de regiunile etno-lingvistice mari din care proveneau. Studenții și profesorii din acele universități faimoase, de la Bologna, Paris, Oxford sau Praga, erau grupați în comunități sau corporații universitare numite națiuni. *Universitas magistrorum et scholarum Parisiensis* era împărțită, de exemplu, în Națiunea

Normandici, Națiunea Picardici, Națiunea Anglici (devenită a Germanici, după Războiul de o sută de ani) și, firește, Națiunea Franței. „Națiunile“ Universității din Praga erau tot patru, anume boemiană, bavareză, poloneză și saxonă. Evident, aceste națiuni nu sunt națiunile moderne de mai târziu, dar nici departe de ele nu sunt. Nu este locul aici să trecem în revistă ilustrele certuri și chiar lupte violente desfășurate pe națiuni în interiorul

nea de naționalism – care era foarte onorabilă până în prima parte a secolului al XX-lea, a ajuns să aibă azi sens negativ. Un naționalist nu mai este un iubitor de națiune și de națiuni, ci un egoist mânat de ură față de alții. Cum naționalismul a devenit ciumat, nici națiunile nu au avut, în ochii multor formatori de opinie, o soartă mai bună. Asta până de curând, când valorile unor națiuni – valori intrate în cotidian și considerate eterne – au fost periclitate, atacate, diminuate și chiar distruse.

Globalismul și națiunea

Azi, globalismul artificial și gândit ca armă împotriva națiunilor este pus tot mai serios la îndoială, iar spiritul național – considerat de mulți învechit sau relievă a istoriei – a reînviat în locuri unde părea inexistent, adică în Occident, în Anglia, Franța, Olanda, sau mai aproape de noi, în Polonia, Ungaria, Cehia etc. Națiunile nu sunt realități temporare, create prin decizia omului sau a unor instituții omenesti, ci sunt comunități organice, create de istorie, de cutumă, de acumulări îndelungate. Dar nici ideea globală nu este străină spiritului omenesc, pentru că oamenii au visat mereu să frângă barierele și granițele, să comunice liber și continuu, să se simtă egali și cetățeni ai universului. Cea mai mare eroare este contrapunerea celor două principii, național și universal. Ele nu pot exista unul fără altul.

Ceea ce este de notat devine un lucru tulburător: Universitatea unește și armonizează cele două principii, ferindu-le de exagerări, de confuzii și de contradicții artificiale. Universitatea bună și autentică este a universului și a națiunii în mijlocul căreia funcționează. Am înțeles cel mai bine acest lucru când am predat la unele universități americane, în care știința mondială era în prim-plan, dar tot acolo era și „spiritul american“. Apărarea

spiritului românesc în universitățile românești este o garanție a înțelegerii, acceptării și prețuirii tuturor celorlalte națiuni în cadrul concertului – destul de distonant în acest moment – al acestei lumi.

Dincolo de națiuni și de univers, ca forme palpabile de comunitate umană, rămâne logosul, adică întruchiparea ideii prin spirit, rațiunea și destinul ființării. În Universitate, logosul este compus din virtuți, valori și încredere.

Virtuțile cardinale identificate de antici sunt prudența, justiția (dreptatea), tăria și cumpătarea. În altă formă, sunt înțelepciunea, dreptatea, cumpătarea și bărbăția, denumite și virtuți morale. Virtuțile înseamnă ca universitatea, pe fondul respectării normelor și regulilor de cercetare și educație, să promoveze acele însușiri dominante ale caracterului care îl fac pe om mai bun, mai aplecat spre bine și frumos. Prin virtute se aplică constant și deontologia profesională, onestitatea academică, se pun întrebări și se rezolvă dileme, se fac exerciții de luare a deciziilor corecte, pe fondul dezbaterilor reale, în cadrul proceselor de predare, de investigare, de selecție a studenților și profesorilor. Universitatea reprezintă elita intelectuală a unei comunități, a unei țări, a lumii. Universitatea „Babeș-Bolyai“ cultivă cu asiduitate virtuțile generale, etern umane și pe cele specifice acestui spațiu numit România și acestor oameni numiți cetățeni români.

Valorile consacrate ale omenirii – proprietatea a ceea ce este bun, important, dezirabil – sunt esențiale pentru strategiile de viitor

și pentru practicile prezente. Studenții trebuie să învețe și să știe ce este fundamental, drept, adevărat și acceptabil pentru societate. Studenții de azi își vor asuma roluri și responsabilități în comunitate, iar asumarea se cuvine să se bazeze pe valorile umane supreme, verificate în buna funcționare a

Christ Church, Oxford, la 1742

gite la 1918, ci o continuă umanizare întru sublimul uman universal, și nici preamărirea culturii superioare a unei națiuni, ci cunoașterea culturilor cât mai multor națiuni. Creația umană autentică este pentru el prelungirea creației divine, iar omul creator, stăpân al ideilor, se situează deasupra formelor, rămase apanajul epigonilor, visători la iluzoriile vremuri de aur de-odinioară.

Două confuzii

Accastă luptă titanică pentru spirituaizarea vieții trebuie să devină – spune maestrul – scopul confraternității universitare napocense. Universitatea este menită să aducă „mai mult gând” (în detrimentul materialismului vulgar și rece, care pervertește sufletele), contribuind la descătușarea puterii latente a națiunii române, în concertul națiunilor lumii. Vasile Pârvan este dezamăgit de lumea sa și critic față de aceasta, dar nu este sceptic față de puterea profesorilor și discipolilor. Pe ci îi vede capabili, în armonie, egalitate și concurență loială, cu ajutorul democrației spiritului, să construiască o lume nouă, generoasă și pură.

Mesajul său a putut părea multora prea idealist și chiar naiv, prea ancorat în stele, pe fondul unei neîncrederi evidente a unora în forța de creație spirituală a românilor. Se vehiculau atunci, după Unirea cea Mare, în chip fățiș, idei deloc măgulitoare față de capacitatea națiunii române de a-și organiza viața academică și de a clădi la Cluj un edificiu universitar performant. Întrebarea rostită adesea atunci era: „Cum să se poată ca românii – fataliști, neinstruiți, incuți și născuți spre a fi veșnic supuși – să organizeze și să ad-

ministreze educația și cercetarea universitară?” Vasile Pârvan a venit la Cluj din a sa Moldovă, trecând pe la București, cu un mesaj general-uman, spre a ne spune răspicat că se poate, că se poate chiar la Cluj, prin marile organisme naționale care erau Universitatea Națională a Daciei Superioare. În două decenii – și în unele domenii chiar mai devreme –, cu eforturi conjugate, creația din 1919 a devenit un model de universitate central-europeană, cu premiere de cercetare și de creație unice, multe de nivel mondial.

Prin urmare, în Universitate, universalitatea nu se opune spiritului național, ci cele două principii se completează și se armonizează. De unde vine atunci marca adversității și chiar ură a unora față de națiune și față de spiritul național? Cred că vine, dincolo de anumite interese apărute deloc dezinteresat, din cel puțin două confuzii, pe care mulți le promovează din ignoranță și inconsistență logică. Prima confuzie se leagă de considerarea națiunilor drept cauze ale conflictelor sângeroase care au brăzdat omenirea. Or, cauzele acestor războaie sunt interesele unor elite restrânse care au ajuns să domine scena mondială. Nu națiunile au declanșat războaiele, ci ele au fost folosite drept pretexte și apoi drept „carne de tun”. Și chiar dacă anumite națiuni ar fi fost convinse că războiul este absolut necesar și ar fi agreeat declanșarea acestuia, națiunea, ca entitate, nu este blamabilă. Războaie s-au purtat pe lumea asta și în numele dragostei, al familiei, al credinței religioase, al libertății, al democrației etc. Oare se cuvine ca, din acest motiv, să blămăm dragostea, familia, credința, libertatea sau democrația?

A doua confuzie se referă la punerea semnelor egalității între naționalism (ca sentiment de dragoste față de propria națiune) și xenofobie (ideologie axată pe ură față de străini), pe de o parte, și între naționalism și șovinism (ideologie care cultivă ură și dușmănia între popoare și națiuni, precum și ideea superiorității unei națiuni în raport cu altele), pe de altă parte. Din această pricină, noțiunea

Artizani, profesori și studenți, într-o gravură din secolul al XV-lea

DE LA MOSCOPOLE LA BUDAPESTA. FUNDAȚIA GOJDU

Dr. ALEXANDRU GHIȘA

Secolul al XIX-lea este cunoscut în istoriografie ca „secol al naționalităților”. Atunci s-a definitivat procesul de formare a națiunilor și a statelor europene moderne. Un element esențial era atunci, pentru fiecare națiune europeană, formarea propriilor elite intelectuale, capabile de acțiune economică, socială, cultural-identitară și mai ales politică. În vestul Europei, acest proces a fost accelerat de Revoluția franceză de la 1789 și mai ales de mutațiile geopolitice rezultate în urma războaielor napoleoniene. Europa Centrală extinsă – de la Marea Baltică la Marea Neagră și Marea Mediterană – era dominată atunci de Imperiile Otoman, Habsburgic și Rus, la care se va adăuga, din 1871, Imperiul German. Rivalitățile dintre aceste state imperiale, preocupate prioritar de noi cuceriri de teritorii sau de extensia sferelor lor de influență, au afectat profund procesul de formare și emancipare a națiunilor central-europene.

„Curtea Gojdu”, așa cum arată azi

Românii din acest areal erau un exemplu tipic de națiune divizată – ei trăiau sub dominația otomană, la nord de Dunăre, și în Imperiul Otoman, la sud de fluviu, în Imperiul Habsburgic, care ocupa Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul întreg, dar și Bucovina, răpită de la Principatul Moldovei cu acceptul statului otoman (1775/1776), și în Imperiul Rus, care lua-se Basarabia

la 1812, parte a Principatului Moldovei, tot cu acordul Porții.

Românii din Balcani – numiți aromâni, macedo-români, megleno-români, vlahi sau cuțo-vlahi – aveau atunci un oraș înfloritor pe teritoriul Albaniei de azi, Moscopole, metropola comercială a întregului Epir. Vlahii moscopoleni derulau un intens comerț atât cu capitala imperială, Istanbul, cât și cu orașele italiene și habsburgice. Ei aveau deschise case de comerț de la Neapole, Genova și Veneția, la Trieste, Ragusa și Viena. Orașul ajunsese la o populație de aproape 50.000 de locuitori, avea școli, o tipografie, o Academie – inaugurată la 1750 – și o importantă bibliotecă. Aici se forma o elită intelectuală

Emanuil Gojdu

lumii, pe adevăr, dreptate, cinste, corectitudine și demnitate. Între valorile europene supreme, pe care continentul nostru le-a expandat în lume, se situează la loc de cinste clasicismul greco-latin și creștinismul. Din ele s-au născut abordări culturale ale realității recreate după chipul și asemănarea omului: umanismul, raționalismul, barocul, iluminismul, romantismul. Valoarea supremă a planetei noastre este omul, ființa educată și atinsă de o aripă de înger, iar educația rafinată și profundă se face în universități. Universitatea Babeș-Bolyai excelază prin individualități și colective care sunt mereu scoase în evidență și care ne dau măsura valorii generale a pregătirii tinerilor pentru viitor.

Vasile Pârvan

Pentru secolele ce vor urma, în veacul vecilor

Încrederea vine după decenii și secole de muncă asiduă și de rezultate bune. Ea nu se poate cumpăra. Drumul încrederii începe prin respectul față de această instituție venerabilă. Dacă am reușit să înmatriculăm an de an, în ultima vreme, câte 15.000 de studenți la UBB, înseamnă că lumea românească are încredere în UBB, ceea ce nu este puțin lucru. Oamenii au încredere în UBB, fiindcă Universitatea noastră produce oameni instruiți și educați la cel mai înalt nivel, dar mai ales pentru că *Alma Mater Napocensis* diseminează încredere în viață, în sensul ei, în instituții, în valori și virtuți, în patria care ne ține pe toți, ca și în patriile care-i țin pe ceilalți.

România este azi membră a Uniunii Europene, iar Universitatea noastră face parte din schimbul internațional de valori științifice și culturale. Se poate ca lumea actuală, cu realitățile și cu idealurile sale, inclusiv cu ideea

integrării europene, să se afle într-un impas, deși constatarea aceasta pare să fie înșelătoare. Aproape toate societățile au trăit sentimentul crizei curente și mitul vârstei de aur de odinioară. Dar dacă este de relevat o inconsistență a făuririlor Europei unite, aceasta ar consta în iluzia că, pentru succesul armoniei continentale, trebuie distruse națiunile. Folosim aici termenul de națiune nu în sens politic, de stat național, ci în sens etnic, de comunitate organică, rezemată pe unitatea de limbă, de origine, de credință, de istorie, de cutume etc. Națiunile nu s-au născut

prin voia guvernelor și parlamentelor și nu pot fi desființate prin legi și decrete. Națiunile sunt tocmai subiecții Uniunii Europene și trebuie orientate să formeze, în vederea funcționării edificiului, un concert al națiunilor. Universitatea are menirea să cultive încrederea tinerilor în viitor, în bine și în bunătate, în adevăr și în dreptate, în iubire și demnitate. Studenții trebuie să primească în universitate nu dorința de a distruge, ci darul suprem de a construi, de a edifica. Studenții, dacă au dascăli buni, se bucură de șansa de a deveni demiurghi.

Virtuțile, valorile și încrederea sunt aceleași și în limba lui Petöfi, și în limba lui Goethe, și în limba lui Eminescu, chiar dacă numele lor îmbracă forme diferite. A cunoaște virtuțile, valorile și încrederea în mai multe limbi – chiar dacă esența lor o exprimăm astăzi adesea în engleză – e semn de mare bogăție spirituală, conductibilă spre interculturalitate. La UBB vrem să ne cunoaștem reciproc în limbi și culturi diferite, deși tăria esențelor vieții este aceeași. Esențele acestea cu forme particulare se însumează, se sintetizează și se sublimază în „datoria vieții noastre”, trasată acum 100 de ani și destinată pentru următoarea sută de ani și pentru secolele ce vor urma, în veacul vecilor.

Gaudeamus igitur! ■

macedoromâne și române a fost benefică pentru procesul de formare și consolidare a națiunii române în întregul ei.

Lumea intelectualilor români din Pesta era un pol de atracție pentru românii de pretutindeni. Casa românului cu origini moscopolene Atanasiu Grabovschi, om bogat și influent, prieten cu boieri din Principate, mai ales cu frații Golești, era loc de întâlnire, un adevărat salon literar. Printre cei ce frecventau această casă îi întâlnim pe Petru Maior și Samuil Micu, Damaschin Bojincă, Dimitrie Țichindeal și Moise Nicoară, pe Eftimie Murgu, Andrei Mocioni și Constantin Lecca etc. A. Grabovschi era unchiul lui Andrei Șaguna, așa că acesta și prietenul lui, Emanuil Gojdu, erau de-ai casei la respectivele întâlniri. Din inițiativa lui Atanasiu Grabovschi și cu sprijinul lui Petru Maior, la Tipografia din Buda s-a tipărit carte pentru întreg spațiul românesc. Tot la Pesta apărea

Andrei Mocioni

și revista *Familia* a lui Iosif Vulcan, unde, în 1866, bucovincanul Mihai Eminovici și-a făcut debutul în presă cu poezia *De-aș avea*, semnată prima dată cu numele Mihai Eminescu.

La timpul respectiv, Curtea de la Viena desfășura o reformă educațională, de la nivelul satului până la centrele urbane, pentru asigurarea unei instrucții prin care locuitorii să poată contribui la creșterea producției, pentru sporirea veniturilor visteriei statului imperial. Învățământul și procesul de instrucție din școli devine o problemă de interes statal. Reforma școlară a fost preluată de la început în mediul săsesc și șvăbesc din Banat, extinsă apoi la germanii din Bucovina. Viena a aplicat reforma și în Ungaria, Crișana, Maramureș și Transilvania, dar aici întâlnește rezistența vechilor structuri

nobiliare și confesionale, preponderent maghiare, care nu agreează școlarizarea celor ce lucrau pe moșiile lor și formau majoritatea populației rurale, românii.

Biserica Română Unită cu Roma, prin Școala Ardeleană, acționa deja pentru formarea unei elite intelectuale în rândul românilor din această confesiune, pentru ameliorarea viciei culturale prin școală și alfabetizare. Sub raport cultural și educațional, Blajul a devenit o Moscopole a Transilvaniei.

La mijlocul secolului al XIX-lea, doi descendenți ai aromânilor din Moscopole, Emanuil Gojdu, născut la Oradea, devenit un avocat bine cunoscut la Pesta, membru al Casei Magnaților și de religie ortodoxă, împreună cu Andrei Șaguna, născut la Miskolc, cu studii teologice la Karlowitz, înalt prelat în Biserica Ortodoxă, care scoate pe români de sub jurisdicția Bisericii Ortodoxe Sârbe și organizează Mitropolia Ortodoxă Română a Transilvaniei, realizează că segmentul populației românești de religie ortodoxă a rămas descoperit sub raport educațional și nu avea o elită corespunzătoare cerințelor vremii.

Problema devine și mai presantă după schimbările intervenite în 1867, când statul habsburgic optează pentru o dualitate a puterii, asociindu-i pe maghiari la gestionarea treburilor publice. Prin Acordul de compromis, Franz Joseph devine împărat al Austriei și rege al Ungariei. Statul se va numi Imperiul austro-ungar, Ungaria obținând statutul de regat autonom, cu Parlament și Guvern, dar fără armată, diplomatie și

Mitropolitul Andrei Șaguna

pentru care contactele cu lumea italiană fac să se cristalizeze conștiința originii latine și romane, o identitate culturală distinctă și un sentiment național românesc.

Războaiele ruso-otoman (1768 – 1772) și ruso-austro-otoman (1787 – 1792) au alimentat și acutizat la cote înalte rivalitățile din Balcani. Moscopole, un oraș creștin într-un stat islamic, a fost pradat de două ori (în 1761 și 1769), fiind apoi jefuit și distrus complet la 1788 de Ali Pașa de Iannina (Ioannina) și armata lui de albanezi musulmani. Numeroase familii de moscopoleni au părăsit locurile natale și s-au îndreptat spre nordul Dunării. Majoritatea negustorilor și a celor întreprinzători s-au refugiat însă în Imperiul Habsburgic, unde împăratul Iosif al II-lea, printr-o Patentă emisă încă din 1781, i-a luat pe acești aromâni/macedoromâni sub protecția sa. Adevărate colonii de moscopoleni se vor stabili la Viena, Buda și Pesta, la Miskolc, Oradea și Arad, la Sibiu și Brașov, iar în Transilvania se stabilesc în localități românești sau vor întemeia sate noi. Familii de aromâni, ca Sina, Grabovschi, Dumba, Naco, Mocioni, Sacelari, Lyka, Roja, Boiagi, Gojdu și Șaguna etc., ajung să exercite o mare influență în viața economică și culturală a Imperiului Habsburgic.

Pentru elitele intelectuale aromâne/macedoromâne din Viena, Buda și Pesta, originea latină și atracția Romei s-au dovedit suficient de puternice pentru închegarea unei conștiințe naționale de tip modern. În aceste centre, ei se întâlnesc cu concepția istorică și lingvistică a Școlii Ardelene, cu activitatea erudită și

Moscopole, la 1742

literară a cărturarilor români din Transilvania și Ungaria, angrenați într-o adevărată luptă pentru emancipare națională într-un stat cu o administrație austro-germană, de limbă germană și o națiune maghiară în curs de afirmare, dar cu veleități dominante. Elitele moscopolene erau predominant laice, dar de confesiune ortodoxă, pe când intelectualii români ardeleni proveneau cei mai mulți din rândurile clerului sau erau chiar călugări din Biserica Română Unită cu Roma. Ideea de unire a românilor transilvăneni de religie ortodoxă cu Biserica Romei a fost, pentru Casa de Habsburg, una politică, iar răspunsul unora dintre conducătorii românilor a fost unul național – ne unim dacă ne dați drepturi naționale. De aceea, programul de emancipare națională a românilor din Transilvania și Ungaria a fost formulat de un om al bisericii,

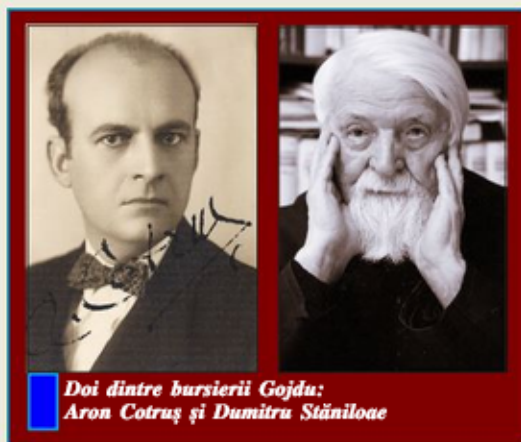
Inocențiu Micu-Klein, numit de împărat și de Papă ca episcop al Bisericii Române Unite cu Roma la 1729 și înscăunat la 1732. El a elaborat memorii către puterea politică austriacă, în care cerea egalitatea românilor cu celelalte națiuni din Transilvania, dreptul românilor de a ocupa funcții publice și de a învăța carte și meserii. Argumentele lui erau moderne și logice: românii erau cei mai numeroși locuitori ai Transilvaniei, unde purtau majoritatea sarcinilor publice; românii erau și cei mai vechi locuitori, fiind urmașii romanilor.

La mijloc de secol XVIII și mult timp în continuare, Inocențiu Micu-Klein și Biserica sa unită cu Roma au acționat pentru instruirea poporului prin înființarea de școli românești. La timpul respectiv Școala Ardeleană era o stare de spirit care, prin instruire, acționa pentru formarea unei elite intelectuale românești. La venirea moscopolenilor în Imperiul Habsburgic, pentru Școala Ardeleană, originea latină și romană a românilor era o armă de luptă politică și parte a unui program de emancipare națională. Cooperarea la nivelul elitelor intelectuale aromâne/

Aromâni din Balcani

Doi dintre bursierii Gojdu:
Aron Cotruș și Dumitru Stăniloae

concursurilor publicate, „se vor recunoaște mai demni”, atenția fiind îndreptată spre tineri lipsiți de mijloace materiale pentru a urma studii superioare.

După aproape zece ani, Fundația Gojdu decide construirea unor imobile în Budapesta, care să îi sporească veniturile. În Cartierul evreiesc din Budapesta, pe un teren achiziționat de Emanuil Gojdu în timpul vieții, între străzile Dob și Kiraly, se construiesc șapte imobile a câte patru etaje, cu șase curți interioare, care vor purta numele de „Curtea Gojdu” (Gozsdu Udvár, în limba maghiară). Aici, au fost amenajate 39 de apartamente și 49 de spații comerciale, care sunt închiriate și vor asigura venituri pentru Fundație. Perpendicular pe Curtea Gojdu a fost construit un al optulea imobil, cu trei niveluri, care a devenit sediul Fundației.

În 1900, când comunitatea românească din Budapesta a pierdut în instanță, în favoarea grecilor, biserica ortodoxă de pe malul Dunării (Piața Petőfi), construită împreună cu aceștia la 1800 (conflictul fiind declanșat, după dualism, de cererea românilor ca sluj-

bele să se desfășoare și în limba română), Fundația Gojdu a pus acest al optulea imobil la dispoziția Parohiei Ortodoxe Române din Budapesta, unde va funcționa o capelă, „până la construcția unei noi biserici”.

O nouă biserică românească la Budapesta nu s-a mai construit, iar Capela ortodoxă funcționează și azi în același imobil. Cu sprijinul financiar al Fundației Gojdu, Andrei Șaguna și Biserica sa ortodoxă au realizat în a doua jumătate a secolului XIX exact ceea ce începuse cu 100 de ani mai devreme Inocențiu Micu-Klein și Biserica sa unită cu Roma – înființarea de școli pentru instruirea poporului român și formarea unei elite intelectuale românești competitive. În plin război mondial, la 1917, după 47 de ani de chibzuită administrare, averea Fundației ajunsese la 8.390.704 coroane. Fondatorul fundației care îi poartă numele gândește în amănunt activitatea acesteia până în anul 2071. Între 1871, când s-au acordat primele burse, și 1918, anul unirii Transilvaniei cu România, Fundația Gojdu a acordat peste 1.350 de burse, dintre care aproximativ 1.050 pentru a urma studii superioare. Bursieri Gojdu au frecventat instituții de învățământ superior din Cluj, Sibiu, Oradea și chiar Blaj. Majoritatea au urmat cursuri universitare la Bu-

dapesta, Bratislava, Debrecen și Viena, dar și la Graz, Innsbruck, Presov, Schemnitz, Fiume, Lemberg, Berlin, Bonn, Heidelberg, Karlsruhe, München, Stuttgart, precum și la Paris, Anvers, Lausanne și Zürich. Printre ei s-au numărat personalități marcante ale științei, culturii și vieții politice românești: naturaliștii Victor Babeș și Iuliu Prodan, medicii Traian Leucutia și Marius Sturza, poeți și scriitori, precum Octavian Goga, Aron Cotruș, Valeriu Braniște, Ioan Scurtu, Virgil Onițiu, istoricii Ioan Lupaș, Silviu Dragomir, Nicolae Vățășcanu, Ilie Minca, Andrei Oțetea și Constantin Daicoviciu, teologul Dumitru Stăniloae, inventatorul Traian Vuia, politicieni ca Aurel Vlad, Aurel Lazăr, Aurel C. Popovici, Petru Groza, juristul Aurel Zigre, viitorul diplomat Vasile Stoica etc.

Fundația Gojdu a format o întreagă pleiadă de intelectuali de confesiune ortodoxă care au acționat alături de intelectualii de confesiune română unită cu Roma și au contribuit împreună la întregirea statului unitar român de la 1918. Succesul demersului românesc de la 1918 este rezultatul a 130 de ani de conviețuire în Transilvania și Ungaria a elitelor intelectuale românești moscopolene, de confesiune ortodoxă, cu elitele Școlii Ardelene, de confesiune română unită cu Roma, a sincretismului cultural și confesional care a determinat laici și clerici din cele două biserici românești să acționeze împreună în plan politic, în slujba interesului național al momentului. ■

finanțe proprii, care rămân afaceri comune, în care partea ungară nu va fi niciodată dominantă. În plan social-național, austriei și maghiarii devin națiuni politice dominante, care își vor împărți și teritoriul – râul Leitha va despărți regiunile monarhice, în Cisleithania, la vest, sub administrație austriacă, și Transleithania, la est, sub administrație maghiară. Românii din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș intră sub administrație maghiară, instalată la Buda și Pesta (oraș care se unesc din 1872, cu numele Budapesta), pe când Bucovina intră sub administrarea Vienei, care rămâne capitala imperiului. Prin dualismul austro-ungar, Transilvania pierde statutul de teritoriu autonom, fiind integrată politic și administrativ în așa-numitul „regat al Ungariei”. La timpul respectiv, națiunea maghiară realizează că este minoritară în propriul ei stat, fapt pentru care, în demersul politic de realizare a unui stat național maghiar omogen, va acționa pentru asimilarea națiunilor alogene.

Românii realizează acest pericol, motiv pentru care resping dualismul și vor contesta noul regim. Blajul devine locul adunărilor reprezentative și al manifestațiilor populare împotriva dualismului.

În noua conjunctură politică și administrativă, elitele intelectuale române și aromâne/macedoromâne, deopotrivă, realizează că emanciparea națională trece într-o nouă etapă, cea a luptei pentru apărarea intereselor naționale. Era nevoie de clarificarea și

Ion Rațiu

stabilirea unor obiective politice, de organizare și îndrumare în realizarea acestora. Dualismul a generat la români două atitudini politice: pasivismul – ca formă de protest față de un stat format fără consultarea românilor, promovat de ardelenii Ioan Rațiu și George Barițiu, de confesiune română unită cu Roma – și activismul, prin participarea la viața politică, la lupta parlamentară și în adunările locale ale comitatelor, pentru apărarea drepturilor românilor, poziție adoptată de mitropolitul ortodox Andrei Șaguna.

Emanuil Gojdu sprijină activismul lui Andrei Șaguna. Amândoi conștientizează că dualismul îi obligă pe români la activism politic pe termen mediu și lung, iar pentru aceasta este nevoie de o elită intelectuală bine pregătită și capabilă de acțiune.

Acestea sunt circumstanțele în care se pun bazele Fundației Gojdu. La numai doi ani după instaurarea dualismului în imperiul devenit austro-ungar, Emanuil Gojdu își scrie testamentul la 4 no-

ieembrie 1869, depus la Magistratura orașului Pesta, sub nr. 66.132. Prin acest document, semnatul dispune ca partea cea mai mare a averii sale să fie lăsată „în întregul ei, acelei părți a națiunii române din Ungaria și Transilvania care ține de legea răsăriteană ortodoxă. Din lăsamântul acesta voiesc să se constituie o fundațiune permanentă, care va purta numele Fundațiunea Gozdu”. Fundația trebuia să fie administrată de o Reprezentantă din care să facă parte „mitropolitul sau arhiepiscopul oriental ortodox român”, „toți episcopii orientali ortodocși români din Ungaria și Transilvania” și „trei bărbați laici”, dintre care unul să fie din familia Poynar (familia soției lui Gojdu, care decedase anterior) din Comitatul Bihor.

La trei luni de la întocmirea testamentului, la 3 februarie 1870, Emanuil Gojdu moare și va fi înmormântat în sectorul aromân/macedoromân al Cimitirului Kerepesi din Pesta. Executorii testamentului – Michail Szeher, Georgiu Ioanovici de Duleu și Valea Mare și George Grabovschi – au pus bazele Fundației Gojdu, având de la început o avere estimată la 200.000 de florini (1 florin = 2 coroane). La 23 aprilie 1870 a fost aleasă prima Reprezentantă, alcătuită din: Andrei Șaguna, mitropolit al Transilvaniei, Procopie Ivașcovi, episcopul Aradului, Ioan Popasu, episcop de Caransebeș, Ioan Alduleanu, Ioan Pușcariu, Ioan Faur, Dionisie Poynar, George Mocioni și Nicolae Ioanovici. Reprezentanta a fost aleasă pe trei ani și avea dreptul exclusiv de a repartiza bursele acelor care, în urma

program de reforme pentru Macedonia, care prevedea, printre altele, crearea unei jandarmerii internaționale.

Pe acest fundal, liderul politic albanez Ismail Qemali Vlora îi trimite un memoriu lui Ricciotti Garibaldi, al patrulea fiu al lui Giuseppe Garibaldi, figură emblematică a *Risorgimentului* (unificării) italian. Ismail a fost unul dintre cei mai de seamă reprezentanți

Ricciotti Garibaldi

ai mișcării liberale otomane și un partizan ardent al transformării Imperiului Otoman într-o monarhie constituțională. El dorea mai multă autonomie și autoadministrare pentru albanezi și teritoriile în care locuiau.

Memoriul este păstrat în Museo Centrale del Risorgimento (Muzeul Central al Unificării Italiei). Este scris în limba franceză, pe coli format A4, are 12 pagini, dactilografiate, iar pe lateral sunt însemnări ale lui Ismail Qemali.

Documentul nu este datat, dar din conținut se înțelege că a fost scris în 1903. La început, în al treilea paragraf, referindu-se la anul 1878, când s-a ținut Congresul de la Berlin, Ismail Qemali scrie: „istoria ultimilor 25 de ani”. Câteva rânduri mai departe, când vorbește despre anul 1880, el observă că „albanezii au sperat 23 de ani la rând”. Credem că memoriul a fost scris în urma propunerilor din februarie 1903 pe care Austro-Ungaria și Rusia le-au trimis sultanului pentru a implementa reforme în Macedonia.

Textul memoriului exprimă clar opinia și orientarea politică a lui Ismail Qemali Vlora față de evenimentele care se precipitau în Macedonia și impactul lor asupra cauzei albaneze.

Ricciotti Garibaldi a fost deputat în Parlament (1887 – 1890) și a ocupat funcția de comandant al brigăzii de voluntari din armata greacă în timpul războiului greco-otoman din 1897. Ulterior, în cadrul Primului Război Balcanic, el a organizat 10.000 de voluntari, dintre care 2.000 de italieni, în sprijinul armatei grecești, pentru protecția Ioanninei împotriva armatei otomane.

Este posibil ca Ismail Qemali Vlora, prin trimiterea acestui memoriu, să fi dorit să stabilească o legătură cu voluntari italieni care ar fi urmat să participe la acțiunea pusă la cale cu Rexhep Pasha Mati,

comandantul armatei otomane de la Tripoli. Împreună cu acesta, Ismail Qemali Vlora încerca să organizeze o lovitură militară care să ducă la înlăturarea sultanului Abdul Hamid al II-lea și transformarea Imperiului Otoman într-o monarhie constituțională. Ismail era de părere că dacă Mati cuceria Salonicul, albanezii aveau să i se alăture. Până la urmă, mișcarea nu a mai

avut loc.

Un alt motiv pentru care i-a trimis memoriul era acela că Garibaldi, ca fost parlamentar, avea influență în cercurile politice italiene. Ismail Qemali considera că Italia trebuia să exercite o presiune pentru transformarea Imperiului Otoman într-o monarhie constituțională. Spera astfel să influențeze și să sensibilizeze politica italiană în privința situației din Balcani și a pericolului pe care îl reprezenta pentru albanezi realizarea unor reforme numai în vilaietele Monastir/Bitola, Kosovo și Salonic, lăsând pe dinafară pe cele din Shkoder și Ioannina.

Potrivit textului memoriului, evenimentele din Balcani de la începutul secolului XX reprezentau un fenomen fără precedent în analele Orientului. Cea mai mare problemă pentru Balcani, în general, și în special pentru albanezi, o constituia pericolul slav, personificat în mod concret de cel bulgar.

Națiunea albaneză era „disperată și înspăimântată de perspectiva pierderii integrității sale teritoriale și a naționalității sale într-o luptă pe viață și pe moarte”. Chestiunea națională albaneză nu era diferită de cea a altor naționalități, amenințate în același grad de același agresor care era panslavismul, în spatele căruia se afla Rusia. Ismail Qemali a fost, așadar, probabil singurul politician și om de stat albanez care a perceput corect pericolul slav.

Memoriul sublinia că geneza „sfâșierii bulgarilor” și „tristeții albanezilor” era neaplicarea articolului 23 din Tratatul de la Berlin (1878), care viza angajamentul formal al Marilor Puteri de a introduce în provinciile otomane europene instituții administrative, capabile să garanteze locuitorilor libera exercitare a drepturilor politice și civile,

Rexhep Pasha Mati

Ismail Qemali Vlora și casa în care s-a născut

MEMORIUL LUI ISMAIL QEMALI VLORA DIN 1903

Prof. asoc. dr. LEDIA DUSHKU

(Academia de Studii Albanologice, Institutul de Istorie, Tirana)

La începutul secolului al XX-lea Balcanii au fost arena rivalității dintre Rusia și Austro-Ungaria. Rusia, care dorea să ajungă la Mediterana, a sprijinit populațiile slave din Balcani, în timp ce Austro-Ungaria căuta să limiteze influența rusă.

Instituirea unui protectorat rus în Peninsula Balcanică era considerată un pericol pentru imperiul dualist. În acest context, Albania a căpătat o importanță sporită pentru Viena. Obiectivul era crearea unui stat tampon albanez care să servească drept barieră în calea extinderii influenței ruse în Balcani, după prăbușirea Imperiului Otoman.

Complexitatea situației este, poate, cel mai bine reflectată de regiunea numită Macedonia. Ea cuprindea trei vilaiete: Kosovo, Monastir/Bitola și Salonic. Teritoriul era revendicat simultan de Bulgaria, Serbia și Grecia. România era interesată de situația minorității vlahe. Există și un naționalism ma-

În 1867

cedonean, care a respins cererile tuturor statelor vecine. O parte din acest teritoriu era revendicată și de albanezi, care constituiau populația predominantă în vilaietele Kosovo și Monastir/Bitola.

Astfel, Macedonia a devenit „cartoful fierbinte” din Balcani, unde aveau loc derapaje sângeroase ale membrilor comitetelor revoluționare, în spatele cărora erau diferiți actori balcanici. Acest război civil a cunoscut apogeul în evenimentele din 1902 – 1903.

De două ori, Austro-Ungaria și Rusia s-au înțeles să mențină *status quo*-ul; prima dată în 1897, și apoi în 1903, când Franz Joseph și Nicolae al II-lea au convenit asupra unui

DIMITRIE A. STURDZA CĂTRE FIUL SĂU, ALEXANDRU

NICOLETA STAN-ȚURCANU

Dimitrie A. Sturdza (1833 – 1914; Magazin istoric, nr. 2, 6/2018), personalitate marcantă a vieții politice și culturale din Vechiul Regat, de patru ori prim-ministru, a avut un singur fiu, pe Alexandru Sturdza (1869 – 1939), care s-a remarcat încă de mic prin istețimea sa. Tatăl a încercat să-i ofere cea mai bună educație trimițându-l la școală la Jena, în Germania. Scrisorile tatălui din perioada în care Alexandru avea 12 – 15 ani au un numitor comun – învățătura. Însă, pe lângă sfaturile legate de școală, apar și întâmplări din viața de familie sau evenimente ce au loc în timpul mandatului său de președinte al Academiei Române.

Correspondența se păstrează la Biblioteca Academiei Române.

Când am realizat transcrierea

Tatăl...

scrisorilor am încercat să păstrez particularitățile specifice textului original pentru a nu se pierde din farmecul lor. În cazul în care scrisoarea nu este reprodusă în întregime, pasajele eliminate sunt marcate prin puncte între paranteze drepte. La fel am procedat și în cazul cuvintelor pe care nu le-am putut desluși.

Părintele a murit în octombrie 1914, nu a mai trăit să fie martor la rușinea trecerii la inamic a fiului, colonelul Alexandru Sturdza, la 6 februarie 1917.

... și fiul, peste ani, colonel, comandant al Diviziei 8 Infanterie

Paris, 29 aprilie 1881

Iubite Alecu

Sunt în Paris de miercuri dimineața. Am făcut o călătorie bună, însă mi-a fost foarte frig. Am ajuns duminică la Segenhaus, la principesa de Wied, mama reginei noastre, pe la amiază și m-am pornit de acolo marți dimineața. M-am oprit la Bonn câteva ore

ca să văd pe profesorul Bernays, care mi-a dat lecțiuni în limba clinească, și la Colonia [Köln], unde am admirat din nou Catedrala, care este o adevărată minune. În Paris voi mai șede încă mâni, sâmbătă. Luni voi fi la Sigmaringen și cel mai târziu joi în Jena.

Am primit în acest moment o scrisoare de la profesorul Schrader, care-mi vorbește

despre tine. Îmi zice că te porți bine și că-ți dai silința la învățătură. Caută, iubite fiule, să urmezi toate sfaturile ce ți se dau de profesorul și care-ți sunt spre binele tău.

Vei spune multe compimente amicale dlui și dnei Schrader și micului tău coleg.

Te sărut din inimă.

Al tău părinte
D. Sturdza

indiferent de naționalitate sau religie.

Potrivit lui Ismail Qemali, Legea Organică, „a cărei punere în aplicare ar fi asigurat popoarelor sale virtuțile unei administrări adecvate și ar fi păstrat unitatea și autoritatea imperiului“, a fost îngropată.

În antiteză cu favorizarea bulgarilor, Ismail Qemali puna politica otomană față de albanezi, ale căror teritorii au fost sacrificate de dragul supraviețuirii imperiului. El menționa că toată severitatea sultanului s-a concentrat asupra albanezilor. S-au suprimat cu forța armelor orice încercare de reformă și orice expresie a libertății.

Teama de pericolul slav pare a fi unul dintre motivele care l-au condus pe Ismail Qemali Vlora la o abordare filo-britanică, ușor de sesizat în memoriu. Marea Britanie a fost considerată singura mare putere care, din motive geostrategice, putea stăvili expansiunea slavă în regiune și care, spre deosebire de Austro-Ungaria, nu avea interese teritoriale directe în Balcani.

Ismail Qemali scria: „Dacă se va realiza crearea unei Albanii puternice, în cazul dizolvării Imperiului Otoman, nu ar exista niciun motiv pentru invazia unei puteri străine. O Albanie unită ar împiedica trecerea din nord a slavilor și ar ține Balcanii în mâinile și autoritatea popoarelor sale. În schimb, puterea albanezilor reprezintă o dificultate insurmontabilă în caz de turbulențe. O populație cu majoritate musulmană ar fi o sursă de mare dificultate pentru regiunile slave sau grecești din jurul ei. Cred că posibilitatea unei intervenții europene în Peninsula Balcanică ar fi redusă proporțional cu afirmarea unei naționalități albaneze“.

Sultanul Abdul Hamid al II-lea

Ultimul aspect abordat în memoriu a fost tratatul austro-ungaro-rus din februarie 1903. Ismail Qemali aducea în atenție faptul că Austro-Ungaria și Rusia s-au înțeles pentru a impune sultanului crearea unei mari provincii, unind cele trei vilaiete: Kosovo, Monastir/Bitola și Salonic.

Formarea unei mari Macedonii ce unea toate teritoriile unde bulgarii erau împărțiați, cu excepția Tracici, ale cărei destine au rămas legate de Istanbul, a fost identificată în memoriu ca ultima etapă a reali-

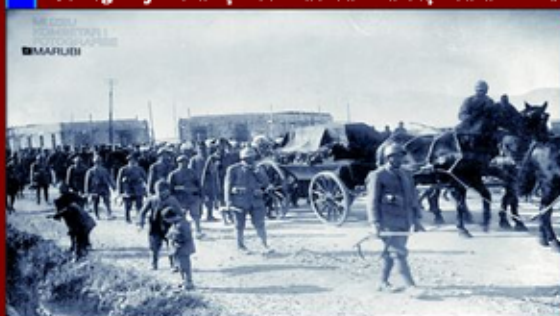
zării marelui vis bulgar. Existența națională a Albaniei devenea imposibilă, segregând mai mult de jumătate din populația albaneză și trei sferturi din teritoriul și reducând Albania la o zonă de coastă mică, cu o capitală între Durres și Vlora, formată dintr-o bandă de pământ de numai 10 km lățime.

Ca răspuns la propaganda străină, potrivit căreia albanezii erau considerați ca opunându-se reformelor, Ismail Qemali Vlora a subliniat cu tărie faptul că albanezii nu aveau interesul să o facă, fiindcă în absența acestora existența lor națională nu putea fi asigurată.

Crezând în justiția popoarelor civilizate, ai căror frați întâi născuți se consideră cu mândrie, concluziona memoriul, albanezii trebuia să continue „să caute ajutorul și sprijinul Marilor Puteri, cărora, prin Tratatul de la Berlin, cu reuniunea Comisiei Internaționale, actualizată după elaborarea Legii Organice, li se oferă acum oportunitatea de a restabili justiția și pacea în Est“. Actele menționate mai sus trebuia să le garanteze drepturile naționale, în cadrul Imperiului Otoman.

Versiune în limba română:
Jonian MOLLA

Cortegiul funerar și locul de odihnă veșnică al lui Ismail Qemali Vlora

Carol Popp de Szathmari a surprins într-o suită de acuarele defilarea din a doua zi a serbărilor încoronării din 1881: Carol I cu alaiul său...

... Societatea constructorilor...

copii țerii le-au oferit regelui o coroană de oțel, făcută dintr-un tun luat la Plevna, reginei o coroană de aur. În ziua a doua a fost trecerea a tuturor industriilor țerii, reprezentate printr-un car, ornamentat artistic, d.e. agricultura era reprezentată printr-un car cu producțiuni agricole, cu țerani cu unelte de agricultură, și tras de mai multe părechi de boi de cea mai mare frumusețe. A treia zi a fost o foarte frumoasă revistă militară.

Astfel s-a serbat ziua în care Dumnezeu ne-a dat un rege bun, înțelept și viteaz.

Acum iarăși toți oamenii s-au pus la lucru.

Dar ploile cele mari au făcut mari stricăciuni. Au fost inundațiuni care erau adevărate potopuri. Calea ferată au fost distrusă în mai multe locuri, încât comunicația cu Romanul și cu Predealul va fi întreruptă pentru mai multe săptămâni. Aceste ploi continue au împiedicat pe oameni de la lucru și au întârziat foarte munca câmpului, încât începem a ne teme pentru recoltă.

De la mama am știri bune. În curând am să merg la Sasca,

ca să o văd și să chibzuiesc cu ea ce avem să facem peste vară.[...]

Te sărut din inimă, să trăiești la mulți ani și Dumnezeu să te binecuvinteze.

Al tău părinte
D. Sturdza

București, 5 august 1881

Iubite Alecu,

De sâmbătă scara sânt în București, ocupat la Creditul funciar, unde totdeauna este mult de lucru, precum îți aduci aminte.

Am lăsat pe mama bine la Sasca. După ce vor înceta căldurile, va reveni în București. Caut acum o casă ca să putem petrece iarna.

Tu trebuie să fi început acum iarăși studiile tale. Caută și-ți dă toate silințele ca întru toate – purtare și studii (care amândouă merg mână-n mână) – să satisfaci așteptările părinților și a profesorilor tăi. Anul acesta este un an important pentru tine, cel dintâi cu studii serioase și cel dintâi la finele căruia ai să faci un

examen public, care-ți va da însușirea de a pași înainte. Am încredere în tine, că toate vor merge bine și că consiliile ce toți care te iubesc ți le dau vor fi ascultate de tine, urmate cu fapte, și-ți vor asigura un mers regulat și sigur al studiilor tale.

Precum ți-am scris în scrisoarea precedentă de la Sasca, eu am făcut cu unchiul tăi – Dumitru și Nicu Ghika, frații mătușii tale Maria – o mică călătorie prin munții de pe Bistrița.

De la Miclăușeni la Roman ne-a trimis moșu Iorgu cu trăsura. Acolo am tras la domnul [Vucenic], vechiul amic, de care cred că-ți aduci aminte, cu barba albă aceea mare. După ce i-am vizitat grădinița și am gustat din niște cireșe, care au ceva gustul vișinilor, am luat tot bagajul nostru și ne-am dus la Dulcești, la mătușa Săftița, care-ți trimite sărutările și binecuvântările ei. La Dulcești a fost masă mare cu 17 feluri de bucate, cu cireșe, cu zmeură și cu pomușoară. După ce am pus stomacul la cale, ne-am pornit pe la patru oare și am ajuns scara la Peatra.

București, 11/23 maiu 1881

Iubite Alecu,

Am primit scrisoarea ta din 15 maiu. Nu am răspuns îndată fiindcă am fost toată săptămâna trecută foarte ocupat cu datoriile serviciului meu. Mi-a părut bine că răgușala și răceala de care ai suferit nu a durat mult și că ai putut să mergi foarte curând la școală spre a nu pierde din orele de învățatură. [...] De aceea caută și nu fă nimic care să producă o indispozițiune. Peste toate ai în griji și prea mult pe părinții tăi, la depărtarea în care ne aflăm unii de alții. [...]

Ieri a fost serbarea proclamării Regatului românesc și a împlinirii a 15 ani de domnie a regelui Carol. Tot Bucureștiul a fost în picioare și venise din țară la 150.000 oameni din toate părțile spre a aclama pe rege. Virtutea și vitejia lui, iubirea lui de țară și simțământul datoriilor ce le are le-a recunoscut țara oferindu-i o coroană de oțel, făcută dintr-un tun luat de oastea noastră la Plevna și foarte frumos lucrată în arsenalul din București. Reginei i s-a dat o coroană de aurul cel pur ca simbol al bunătății ei și al curățeniei inimei ei. Aceste coroane s-au dus cu mare pompă la Mitropolie, unde au fost sfințite de mitropoliții țării în fața a mii de popor, dinaintea regelui, a reginei, a principelui Leopold, fratele mai mare al regelui, și a principilor Ferdinand și Carol, fiii lui Leopold, chemați a [succede] pe tron. De la Mitropolie, co-

Principesa Maria,
mama reginei Elisabeta

roanele au fost duse pe perină de catifea roșie de patru generali, înconjurate de toate drapelurile armatei care au fâlfâit pe câmpul de război și din care cele mai multe sunt rupte și strepunse de gloanțe, de Camera Deputaților și de Senați, toți venind pe jos, cu capetele descoperite, au fost duse la palat, unde au fost date în mâinile regelui și a [le] reginei. Regele cu această ocaziune a pronunțat cuvintele pe care le trimit în limba germană, ca să le citești cu toate câte îți scriu dlui și dnei Schrader. Toată serbarea a fost minunată de frumoasă, de grandioasă. Semnificarea ei este – și să îți minte – că după secole de îngenunchiare și de mari nenorociri patria noastră cu ajutorul A Tot Puternicului Dumnezeu, sub domnia unui rege bun, viteaz și înțelept, prin vitejia și inima fiilor săi, au reînviat și ocupă astăzi un loc onorabil în Europa.

În curând îți voi trimite pentru tine și pentru Ernst reminiscențe ale acestei zile mari.

Pentru astăzi te sărut dulce și doresc ca necontenit să nu aflu despre tine decât lucru bun și frumos.

Când vei mai scrie românește, să nu mai scrii o zis, o făcut, ci a zis, a făcut. O este o pronunțare al dialectului special moldovenesc. În limba cultă și corectă se scrie „a”. Vezi gramatica domnului Câmpăneanu la verbul a avea.

Salutări amicale dlui și dnei Schrader, micci Else și lui Ernst.

Al tău iubitor părinte,
D. Sturdza

București, 21 maiu/2 iunie
1881

Iubite Alecu,

Am fost foarte ocupat și de aceea nu am putut să-ți scriu în zilele aceste. Nu vreu însă să las să treacă ziua de astăzi, în care împlinesci 12 ani, fără să te sărut din toată inima și fără să-ți trimit binecuvântările mele. Dumnezeu A Tot Puternicul să fie cu tine. Să dea ca să te faci om bun și drept; învățat și onest, iubitor de adevăr, de fapte bune și de țară.

Peste câteva zile îți voi trimite sigiliurile regese și al statului, precum și medalia proclamării regatului în două exemplare pentru tine și pentru Ernst. Mai pe urmă vă voi trimite mărci poștale românești vechi și noi [...]

Aici serbările s-au luat sfârșit.

În întâia zi a fost încoronarea regelui și a reginei – sau mai bine Adunările Legiuitoare, cu miniștrii și cu epis-

să stau pe lângă rege pentru sărbătorile Paștilor. După Paști, vineri, vine arhiducele Rudolf și sânt nevoit să stau de primirea lui la Curtea noastră. După pornirea acestui principe însă, am să iau și cu un mic concediu pentru a merge la Paris, unde mă cheamă Vodă Sturdza [Mihai Sturdza, fostul domnitor al Moldovei] și la întoarcere voi veni la Jena pentru câteva zile, ca să punem la cale pentru vacanțe. Sper că atunci te voi găsi nu numai crescut cu trupul și cu mintea, nu numai sănătos și voios deplin, dar [într]at cu decizii ferme în noua clasă ce ți s-a deschis.

Uitasem să-ți vorbesc în ultimele scrisori de incendiul Academiei. Focul a luat în partea unde erau pietrele cu inscripții, colecțiile de istorie naturală, Muzeul de Antichități pe la 4 oare dimineața. În rândul de jos era instalat Muzeul de Antichități, în antreu Zoologia și Mineralogia, în al doilea se afla pe lângă colecția de plante a dr. Brândză și biblioteca societății geografice. La 5 oare, focul devenind tot mai mare, au venit de m-au sculat sergentul de poliție. Am alergat îndată și am vrut să pătrund la colecția lui Brândză, care era în flăcări, dar nu se mai putea, căci în momentul când sosisem începuse scara a lua foc și picau de sus grinzi înflăcărâte. Pompierii azvârleau apă și căutau să oprească incendiul de a păși mai departe. Văzând că colecția de plante e pierdută, m-am dus la Muzeul de Antichități. Atunci m-am întâlnit și cu d. Brătianu, care alerga

și el din parte-i. Am aflat pe Tocilescu în muzeu și noi doi dimpreună cu un student am început a strânge toate lucrurile prețioase spre a le transporta afară din edificiu – tezaurul Petroasa, evangheliile și cărțile manuscrise, veșmintele și obiectele religioase. Acoperământul de pe partea muzeului ardea. Atunci m-am dus la Academie, unde aveam monetele, documentele și o mulțime de cărți românești și străine foarte prețioase. Acolo totul era închis, căci bibliotecarul Bianu șede cam de parte, am luat 20 soldați de la colonelul care adusese o companie pe piață, am spart ușa Academiei și am deșărtat lada de monezi. Viind și bibliotecarul, am stins documentele, am închis totul în două lăzi ce aveam acolo goale pentru asemenea primejdie și cu ajutorul soldaților, care au lucrat cu multă rânduială, am scos toate cărțile și tot ce era prețios afară pe piață. Era lucru jalnic de a vedea statuia lui Mihai Viteazul [pe atunci Academia, ca și Senatul, erau adăpostite în sediul Universității] înconjurată cu un nămol de cărți. Totodată și oamenii Senatului transportau afară mobilele și biblioteca Senatului, căci sus prinsese foc toate odăile din partea ocupată din muzeu. Asemenea și profesorul Ștefănescu lucra cu neobosire la scoaterea colecției geologice și zoologice. De patru ori m-am dus prin toată partea unde ardeau odăile, de două ori m-am suit cu comandantul pompierilor pe acoperământ, ca să ne

convingem dacă incendiu va consuma tot edificiul, ori dacă se va opri la fronton, care și el luase foc. La 8 oare totul părea pierdut și eram disperați, căci erau încă multe lucruri prețioase în muzeu și întreaga colecție de monete antice, care sta într-o casă mare de fier, a cărcia chei le are unchiul lui Mișu Suțu, care nu era în București. În fine, pe la 9 focul s-a localizat. Toată aripa din jos unde era muzeul a ars parte în catul superior, parte în acoperământ. Odăile Senatului s-au distrus. Acele ale muzeului au fost inundate de apă, încât muzeul are să stea lung timp în tezaurul Creditului Funciar, în cea mai mare parte. De pierdut nu s-a pierdut [...] grație activității tuturor, iar mai ales a soldaților și a pompierilor. La 10 oare am început a lucra ca să repunem cărțile Academiei în edificiu, căci eram amenințați de ploaie. Am șezut până la 2 oare, căci toată biblioteca era amestecată. Regele a venit și el pe la 6, îndată ce a aflat de incendiu, și a șezut până ce pericolul era înlăturat.

Mulțumim lui Dumnezeu că am ieșit numai cu pierderea colecției de plante, pe care o vom înlocui, căci din toate părțile ne vin ajutoare. Și tu de la Jena trebuie să te pui, chiar din primăvară, să lucrezi pentru ea.

De mâini înainte sânt ceva mai liber și voi scrie domnului Schrader.

Salutări amicale la toți.

Te sărut dulce
al tău părinte iubitor

D. ■

... carul alegoric al ceasornicarilor,
giuvaergiilor și aurarilor ...

... și cel al actorilor

Când ne-am pornit de la Miclăușeni timpul era frumos și cald. Cu cât înaintam spre munți norii se îngroșau și Ceahlăul se îmbrobodea. A doua zi am aflat că în văile Ceahlăului a fost furtună și ploaie mare. Peste noapte a chiar plouat ceva la Piatră.

Peatra e un orășel foarte curat, situat pe Bistrița, care e un râu foarte considerabil aci. Piatra e într-o vale, înconjurată de trei munți, din care cei doi care sânt de-a dreapta și de-a stânga Bistriței în sus își urmează șirul lor spre Hangu și Ceahlău. [...]

A doua zi ne-am pornit de la Piatra cu trăsura. Am trecut pe lângă Mănăstirea Bistrița, clădită de Alexandru cel Bun și unde acest domn este îngropat, pe lângă Bisericieni, unde este un penitenciar, pe lângă Mănăstirea Pângărați, până ce am ajuns la Bicaz, care este la poalele Ceahlăului [...]

Ne-am strecurat printre ploii și am ajuns la miezul zilei la Hangu, sau mai bine la Răpiciuni, un sat pe moșia doamnei Sturdza.

De la Bicaz spre Hangu valea Bistriței se strâmtează, drumul devine mai rău, trebuie

să te sui pe [...] și adesea să mergi pe jos, scoborându-te din trăsura. La Hangu valea se lărgeste ca cum ar fi spre onoarea marelui și frumosului Ceahlău.

Astăzi sfârșesc simțindu-te din inimă

Al tău părinte iubitor
D. Sturdza

București, 12 februarie 1882

Prea iubite și scumpe Alecu,

Săptămâna trecută a fost foarte tristă pentru noi toți. Bunul tău, tatăl maicii tale, a murit după mulți ani de suferință și de durere, precum trebuie să-ți aduci aminte. Alaltăieri am dus cu toții trupul lui la Călinești, unde s-a înmormântat lângă capela din grădină. El era un om bun și drept, iubitor de adevăr și țară. De dânsul se poate spune că nu a făcut nimănui niciun rău și că a lucrat totdeauna bine și cu conștiința împăcată. El a fost unul din cei întâi juriști ai țării, unul din judecătorii ei cei mai buni.

În toate împrejurările cele mari și grele ale țării el a fost

între cei mai buni și vrednici patrioți cu vorba și cu fapta.

Viața lui poate servi tuturor de exemplu, iar mai ales nouă, care am stat aproape de dânsul. Tu crai și ești prea mic, ca să-l fi cunoscut pe deplin: însă e bine să știi cine ți-au fost părinții, ca să înțelegi de timpuriu că trebuie continuu să lucrezi ca să le semeni lor în toate [...].

Al tău părinte
D.

București, 13 aprilie 1884

Iubite Alecu,

În săptămâna trecută am primit două scrisori ale tale. Aceasta mi-a plăcut foarte mult. Notele ce ți s-a dat la examen, le căpătasem câteva zile mai înainte de la d. Schrader. Aș fi dorit prin tine să aflu locul care ți s-a asemnat. Caută și întrebuițează bine timpul vacanțelor. Aș fi vrut ca să-l petrecem împreună, însă este cu neputință. Chiar astăzi țin ședințe Academia, Senatul și Camera și vor ține și mâine. Toți sau mai toți colegii mei ducându-se pe la țară, trebuie

Ploiești, Regimentul 11 Artilerie din Focșani, Brigada 6 Artilerie și artileria Corpului 5 Armată. A trecut în rezervă pentru limită de vârstă (1937), iar între 1942 și 1944 a fost primar al orașului natal. A fost căsătorit cu Mărioara Uțescu (decedată în 1922 din cauza gripei spaniole, cu care a avut două fete) și cu Zoe Zamfirescu (sora mai mică a lui Duiliu Zamfirescu).

Al doilea fiu, Constantin Z. Vasiliu, tatăl medicului, s-a născut la 16 mai 1882 în Focșani, a obținut balaureatul la liceul din orașul natal, apoi a optat pentru Școala de Ofițeri de Infanterie și Cavalerie din București (1901 – 1903). Este repartizat la Regimentul 6 Roșiori, după care urmează Școala Specială de Cavalerie din Târgoviște (1904 – 1906), împreună cu viitorul mareșal Ion Antonescu. După absolvirea Școlii se mută la Regimentul 1 Roșiori, în care fusese repartizat și sublocotenentul Ion Antonescu, unde rămâne până în 1908. Atunci, în urma unui accident de călărie, în timp ce participa cu unitatea la manevre, își fracturează șira spinării și este nevoit să părăsească arma cavaleriei. La propunerea generalului Alexandru Averescu, ministru de Război și fost comandant al Brigăzii 1 Roșiori, care îl cunoștea, trece în Jandarmerie și este numit comandantul Companiei de Jandarmi Covurlui.

A participat la al doilea război balcanic ca pretor al Diviziei 1 Cavalerie, în perioada 20 iunie – 31 august

General Nicolae Vasiliu...

1913. Din 16 octombrie 1914 este comandantul Companiei de Jandarmi Dolj, cea mai mare din țară, cu care a acționat în prima parte a Războiului de Întregire (august – decembrie 1916), evidențiindu-se în timpul retragerii peste Olt, când a luat personal comanda tuturor militarilor din zonă și a atacat avangărzile de cavalerie inamice, salvând coloanele Corpului 1 Armată de la capturare.

... și fratele său, Constantin Z. Vasiliu

Compania de Jandarmi Dolj a fost cantonată la Tecuci, iar căpitanul Vasiliu a fost numit pretor la Zona de Comunicații nr. 9 și, ulterior, la Bârlad. La 1 februarie 1917 a fost numit comandant al Companiei de Jandarmi Iași, „unde se simțea nevoie de un comandant energic și priceput” și unde cerințele fiind foarte mari, în special pentru aprovizionarea orașului Iași, s-a cerut un ofițer „energic, prevăzător și cu mult tact”. Un raport confidențial din 22 august 1917 al marelui pretor, colonel Sterea, l-a propus a fi avansat la gradul de maior considerându-l, printre altele, „ofițer eminent sub toate raporturile”, iar rezoluția inspectorului general al Jandarmeriei Rurale îl cataloga a fi un „excelent ofițer din toate punctele de vedere”, astfel că va fi avansat la excepțional (1 septembrie 1917).

In perioada 1 ianuarie – 30 iunie 1918 va fi delegat ca pretor pe lângă Divizia 6 Infanterie, unde s-a arătat „activ și priceput” în însărcinările primite. De la 1 septembrie 1918 maiorul Vasiliu a comandat Batalionul 1 din Regimentul 2 Jandarmi, iar în foaia de notare comandantului său îl evidențiază ca „un excelent ofițer de jandarmi care trebuie să înainteze până la cele mai înalte trepte ale ierarhiei militare” și îl propune a fi avansat la gradul de locotenent-colonel la excepțional. La această propunere s-au alăturat generalii Ioan Condeescu, comandantul Brigăzii 1 Jandarmi, și

ASCENDENȚA MEDICULUI GABRIEL (PÎȚ) VASILIU

ALIN SPÂNU

Medicul pediatru Gabriel Vasiliu (Magazin istoric, nr. 8, 11/2019) a rămas în conștiința urmașilor prin profesionalismul dovedit în carieră, mai ales a celor care au găsit omul potrivit să le însănătoșească urmașii aflați la o vârstă fragedă. Între cei vindecați se numără și autorul acestor rânduri, care a suferit o dublă bronhopneumonie și, după mai multe pelerinaje la diverși medici care nu găseau leacul potrivit, a ajuns pe mâinile tămăduitoare ale doctorului Gabriel Vasiliu.

Bunicul său, Zamfir Vasiliu (n. 20 martie 1841, Focșani), a urmat cursurile Școlii Militare de Ofițeri (1861 – 1863), după care a evoluat într-o frumoasă carieră militară, al cărei punct culminant a fost participarea la Războiul de Independență

(1877 – 1878) cu Regimentul 7 Linie (infanterie). Pentru faptele de pe câmpul de luptă a fost decorat cu: „Medalia militară de aur” pentru „fapte de curaj și devotament săvârșite în zilele de 4, 10, 15, 20 și 27 mai 1877, cu ocazia bombardamentelor de la Islaz, Bechet și Corabia”, „Ordinul Steaua României” cl. a V-a în grad de cavalier, „Crucea Sf. Stanislas” cl. a III-a, „Crucea trecerii Dunării și apărătorii independenței” și „Crucea comemorativă” rusă. A comandat Regimentul 24 Dorobanți (1 iulie 1887), Regimentul 12 „Cantemir” (8 aprilie 1892), Regimentul 27 Bacău (20 mai 1894), Regimentul 10 Putna (25 octombrie 1894) și Brigada 11 Infanterie din Focșani (1 aprilie 1898).

Ca o încununare a întregii cariere militare, Zamfir Vasiliu a fost avansat la gradul de general de brigadă în

rezervă la 10 mai 1906, iar în 1913 este trecut în poziția de retragere, la propria cerere. A supraviețuit Războiului de Întregire, și-a văzut băieții apreciați și urcând în cariera militară și a trecut la cele veșnice în 1922. Generalul era văr primar cu Duiliu Zamfirescu și înrudit cu familia arhitectului Ion Mincu. S-a căsătorit cu Elena N. Apostol (n. 1855), din comuna Craiova, plasa Ocolul, districtul Dolj (28 ianuarie 1879), cu care a avut cinci copii, trei fete (Maria, Lucreția și Elena) și doi băieți (Nicolae și Constantin).

Atracția hainei militare purtate de tatăl lor îi va face pe ambii fii să urmeze aceeași carieră. Nicolae Z. Vasiliu (n. 8 decembrie 1879, Focșani – d. 28 februarie 1961, Focșani) a urmat Școala Militară de Ofițeri de Artilerie și Geniu (1898 – 1900), apoi a activat în unități de profil, fiind avansat maior (1916), locotenent-colonel (1917), colonel (1922) și general de brigadă (1929). A comandat Regimentul 19 Obuziere din

General Zamfir Vasiliu

instrucție, primește cinci zile de arest pentru „vădită inacțiune în serviciu” (din 21 februarie 1935) și alte 5 zile de arest pentru „lipsă de pe itinerarele de inspecții și nesinceritate în scripte” (din 24 februarie 1935). Totuși, la manevrele regale, unde a deținut funcția de șef al Serviciului Pretoral, generalii Mihăilescu și Manu l-au notat laudativ. De la 2 iunie 1936 la 1 aprilie 1937 a condus Inspectoratul de Jandarmi Timișoara, iar după aceea este mutat în interes de serviciu ca ofițer superior de control cu reședință în Craiova, pentru ca, la 1 noiembrie 1937, să fie trecut în rezervă cu drept de pensie. În întreaga sa activitate Constantin Vasiliu a fost decorat cu: „Medalia jubiliară Carol I” (1906), „Bărbăție și Credință”, cl. I (1912), „Avântul Țării” (1913), „Coroana României”, cl. a V-a (1912), „Crucea Meritul Sanitar”, cl. a II-a (1914), „Coroana României” cu spade cl. a IV-a (1918), „Crucea comemorativă a Războiului 1916 – 1918” (1919), „Semnul onorific de 25 de ani din serviciul militar” (1924) și „Steaua României”, cl. a IV-a în grad de ofițer (1929).

Prin Înalt Decret nr. 1.292 din 22 martie 1938, colonelului Vasiliu i se aprobă anularea trecerii din oficiu în poziția de rezervă, prin Înalt Decret nr. 1.293 este înălțat la gradul de general de brigadă cu vechimea în grad de la 10 mai 1934, iar prin

Wilhelm Filderman

Înalt Decret nr. 1.296 i se aprobă demisia din cadrele active ale armatei. În perioada septembrie 1938 – septembrie 1940 generalul de brigadă (r) Constantin Z. Vasiliu a fost primar al orașului Craiova.

Relația sa îndelungată cu generalul Antonescu și experiența în domeniul ordinii publice au făcut ca, la numirea acestuia în fruntea guvernului, să fie solicitat pentru a prelua conducerea Jandarmeriei. La 19 septembrie 1940 este chemat temporar în activitatea de serviciu, înălțat la gradul de general de divizie cu vechimea de la 25 octombrie 1939 și numit comandant al Corpului de Jandarmi. În prima fază generalul Vasiliu a inspectat unitățile de jandarmi din țară și a constatat nereguli și lipsuri grave pe care, într-un timp scurt, se va grăbi să le remedieze. În urma inspecției de la Caracal vizitează și lagărul pentru internați politici unde

se aflau, printre alții, Lucrețiu Pătrășcanu și Petre Constantinescu-Iași. Promovând cererile de revizuire ale internaților, 1.200 vor fi eliberați, iar restul de 800 vor fi transferați la Târgu-Jiu. În timpul masacrelor legionare din 26/27 noiembrie 1940 va participa, alături de Alexandru Rioșanu, subsecretar de Stat la Ministerul de Interne pentru Poliție și Siguranță, la salvarea unor oameni politici ca Mihai Ghețegheanu, Constantin Argetoianu, Gheorghe Tătărescu și alții.

I dată cu declanșarea ostilităților contra U.R.S.S. (22 iunie 1941), Jandarmeria s-a împărțit în două: cea teritorială, care rămâne sub conducerea generalului Vasiliu, și cea operativă, atașată armatei și subordonată Marelui Cartier General, condusă de generalul Ioan R. Topor, care devine mare pretor. În această calitate, generalul Vasiliu a fost implicat în operațiunile de deportare în Transnistria.

La sfârșitul anului 1941 generalul Ioan (Jacques) Șt. Popescu, subsecretar de Stat pentru Poliție și Siguranță, a încetat din viață, iar la 3 ianuarie 1942 generalul C.Z. Vasiliu a fost numit în locul lui, alături de profesorul Petre Strihan, care se va ocupa de problemele administrative ale Ministerului de Interne. Această numire generalul Vasiliu o va pune pe seama faptului că era cel mai mare în

Ștefan Ștefănescu, comandantul Corpului de Jandarmi.

Maiorul Vasiliu a organizat și condus Batalionul de Jandarmi „Moldova” din Bucovina (1 aprilie 1919 – 1 noiembrie 1920) și datorită modului de organizare, conducere și administrare forțele de ordine din regiunea unită cu România s-au prezentat „în mod vădit mai bine decât cele din celelalte provincii”. Rezultatele obținute i-au plăcut generalului Ștefănescu, care îl propune din nou la avansare în mod excepțional, iar aceasta se produce la 1 septembrie 1919. Locotenent-colonel Vasiliu este numit locțiitor al comandantului Regimentului 1 Jandarmi, până la 1 aprilie 1921, după care este detașat ca director al alimentării din Subsecretariatul de Stat al Refacerii și Aprovizionării și propus a fi avansat la excepțional la gradul de colonel de toți șefii săi ierarhici. În continuare, deține un an funcția de comandant al Batalionului de Instrucție din Regimentul 1 Jandarmi, fiind evidențiat și propus, din nou, pentru avansare.

In 1907 tânărul ofițer de cavalerie s-a căsătorit cu Natalia Christea, născută în 1885, la Bârlad, cu care a avut un băiat, Gabriel (născut la 11 iunie 1913). Cuplul a divorțat în 1919, iar ofițerul superior de jandarmi s-a recăsătorit cu dr. Gabriela Parascivescu, în 1920.

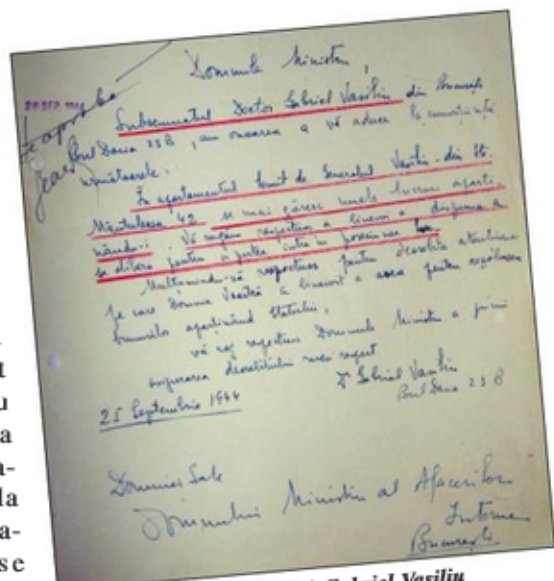
Anul 1922 îl găsește pe Constantin Vasiliu la Regimentul 9 Jandarmi, iar din 20

octombrie 1922 a primit comanda provizorie a Regimentului 11 Jandarmi. În 1923 generalul Ștefănescu a considerat că Vasiliu „va corespunde în același fel gradului de general pentru care este preparat în modul cel mai desăvârșit”, după ce, la 1 decembrie 1923, acesta fusese avansat colonel. S-a evidențiat în urmărirea și nimicirea bandelor de comitații din Cadrilater. Generalul Ioan Popovici, inspector general de armată, îl propune de a trece proba prevăzută pentru a fi avansat la gradul de general (1926). În 1928 a fost însărcinat cu conducerea lucrărilor cazarmii de la Drăgășani, achitându-se foarte bine de sarcina trasată, iar generalul Stavăr, comandantul Corpului

de Jandarmi, l-a propus și el, în 1929, a fi admis la călătoria de comandament pentru a fi avansat general. În 1933 a participat la călătoria de comandament și a fost singurul colonel din Jandarmerie care a absolvit-o cu bine, fiind propus de generalul Constantin Dimitrescu, inspector general al Jandarmeriei, la avansarea în grad. Tot în 1933 colonelul Vasiliu a participat la Cursul

pregătit pentru ofițeri superiori, deținând funcția de consilier tehnic în Direcția pentru chestiunile de jandarmerie.

Paradoxal, în perioada următoare, 1934 – 1937, colonelul Vasiliu va fi considerat de generalul Barbu Părăianu, noul inspector general al Jandarmeriei, drept un element abuziv, lipsit de sinceritate, slab pregătit, indisciplinat etc. Interesant este

Scrisoarea doctorului Gabriel Vasiliu prin care cerea acordul să ridice bunurile personale ale tatălui din fosta locuință

că, în 1934, generalul Părăianu îl caracterizează cu art. 50 din Legea Întăririlor în Armată (adică nesatisfăcător), dar generalul adjutant Nicolae Condeescu, inspector general de armată, nu numai că nu este de acord, dar îl propune pentru avansarea la gradul de general. În 1935 colonelul Vasiliu este îndrumător profesional al inspectoratelor regionale și al centrelor de

AMBITIA UNUI REGENT JAPONEZ

ANDREI OPREA

În secolul al XVI-lea, Japonia se găsea în plin război civil (Sengoku Jidai, Epoca statelor combatante), care a durat din 1467 până în 1603/1615. Conducătorii feudali locali, daimyo, purtau dese conflicte între ei, în timp ce autoritatea centrală, shogunul, care acționa în numele împăratului, ce avea doar un rol ceremonial (Magazin istoric, nr. 2/1979), nu mai era respectată. Tendințele centrifugale au fost amplificate și de apariția comercianților europeni, care au adus armele de foc și creștinismul catolic prin misionari iezuiți; dar și de mișcările țărănești Ikko-ikki, conduse de călugări budiști.

Succesorul lui Oda Nobunaga (1534 – 1582), cel mai puternic *daimyo* și primul dintre „cei trei mari unificatori ai Japoniei”, a fost Toyotomi Hideyoshi (1537 – 1598), al doilea „mare unificator”. El a reușit să supună restul Japoniei. Întrucât provenea dintr-o familie de țărani, nu a putut fi shogun, în schimb fiind numit *kanpaku*, regent al împăratului.

Hideyoshi a trebuit, apoi, să își mențină autoritatea. A introdus mai multe reforme și a căutat un inamic extern, pentru a-l folosi ca element de coalizare a țării. Și l-a găsit în... China. Împăratul chinez se afla în vârful unei piramide de state tributare (Magazin istoric, nr. 10/2008), din care a făcut parte și Japonia până la mijlocul secolului al XVI-lea. Toyotomi Hideyoshi visa să se plaseze pe sine în vârful acestei ierarhii.

Hideyoshi – un bufon?

Regentul japonez a trimis solii în țările învecinate, încercând să le atragă de partea

sa. Misiunile au fost caracterizate mai ales de stângăcii. Regele insulelor Ryukyu, actuala Okinawa, s-a supus, dar l-a avertizat pe împăratul chinez. Coloniile spaniole din Filipine au răspuns trimițând un glob pământesc care

evidenția toate posesiunile spaniole, arătând astfel cât de nesemnificativă era Japonia. Hideyoshi a interpretat gestul drept un cadou foarte frumos. Mesajul unui misionar ie-zuit din India a fost răstălmăcit drept supunerea întregului subcontinent.

Cea mai importantă a fost corespondența cu Coreea, țară prin care japonezii plănuiau să înainteze cu armatele lor împotriva Chinei. Mesajele au fost mediate de *daimyo* din insula Tsushima. Ei se bucuraseră de dreptul exclusiv de a face comerț cu Regatul Coreean, prin urmare, știau cum să comunice cu coreenii și își doreau menținerea păcii. Au rescris multe dintre cererile radicale pe care le făcuse regentul japonez. Cu toate acestea, coreenii s-au simțit jigniți de tonul arogant al scrisorilor, chiar și rescrise, dar și amuzați de pretențiile regentului că ar fi fost „zămislit de o rază divină de soare” și că un oracol i-ar fi prezis că avea să conducă lumea. În cele din urmă, au trimis o misiune diplomatică la Kyoto, capitala Japoniei,

Pictură japoneză din 1885, de Tsukioka Yoshitoshi (1839 – 1892), ce înfățișează episodul care l-a adus pe tânărul Hideyoshi în atenția lui Oda Nobunaga. În timpul asediului castelului Inabayama, alături de câțiva camarazi, s-a cățărât în cetatea aflată pe un munte și a deschis porțile armatei lui Nobunaga

grad din Ministerul de Interne, dar Radu Lecca (comisar general pentru probleme evreiești) se consideră el autorul numirii prin intervenția făcută pe lângă Manfred von Killinger, ministrul plenipotențiar german la București, deoarece Vasiliu avusese conflicte cu serviciul de informații al armatei germane (Abwehr). La 18 iulie 1942 Constantin Vasiliu a fost avansat general de corp de armată în rezervă, deoarece la conducerea Jandarmeriei, prin lege, nu se puteau afla decât generali de brigadă sau divizie în activitate.

În cursul anilor 1942 – 1943, atașatul de poliție Gustav Richter de la Legația Germaniei din București a întocmit o schemă privind „sferele de putere” din jurul mareșalului Ion Antonescu. Pe primul loc se afla generalul Constantin Z. Vasiliu.

După Stalingrad, comandantul Jandarmeriei a intervenit la mareșalul Antonescu pentru oprirea deportărilor, iar la 14 octombrie 1942 inspectoratele și legiunile de jandarmi au primit ordinul de încetare a evacuărilor spre Transnistria. În ultima zi a anului 1942 generalul Vasiliu a trimis un raport lui Antonescu privind aprobarea tranzitării țării spre Palestina a unui tren cu 500 de copii evrei din Budapesta. Atunci când Wilhelm Filderman, președintele Federației Comunităților Evreiești, a fost trimis la Moghilev (Transnistria) de Ion Antonescu, C.Z. Vasiliu și Mihai

Antonescu au intervenit în favoarea lui (fără succes), iar măsurile de transport, pază și readucere le-a luat generalul.

La 31 ianuarie 1944 Serviciul Special de Informații a semnalat indignarea oficialităților germane în urma unui raport al secției SS din România către von Killinger și intitulat „Dovezi incerte asupra protecției și ajutorului pe care dl. general Picki Vasiliu le dă evreilor”. Se pare că încă din noiembrie 1943 generalul întreținea legături cu Lucrețiu Pătrășcanu. În mai 1944 Direcția Poliției de Siguranță din Direcția Generală a Poliției a primit ordin să „închidă ochii” la deplasările făcute între Poiana Țapului (domiciliul obligatoriu al lui Pătrășcanu) și București. Tot în primăvara anului 1944 acesta a asigurat întâlnirea dintre A.C.G. de Chastelain (operațiunea „Autonomous”) și Iuliu Maniu, în pădurea Andronache, primul fiind adus de generalul Constantin Tobescu, șeful serviciului de informații al Jandarmeriei, iar al doilea chiar de subsecretarul de Stat. În urma unor informații primite de la Pamfil Șeicaru ar fi hotărât să plece din țară în 22 – 23 august 1944 împreună cu câțiva apropiați. După ședința Consiliului de Miniștri de la Snagov din 23 august 1944, mareșalul Antonescu le-a declarat lui Eugen Cristescu, directorul Serviciului Special de Informații, și lui Vasiliu că a hotărât să încheie armistițiul. La Palatul Regal, după arestarea celor doi Antonescu, primul chemat și arestat este

generalul Vasiliu, considerat „cel mai periculos inamic”.

Inspectorul general al Jandarmeriei a locuit, din toamna anului 1940, la Hotelul Splendid, iar din 1942 s-a mutat într-un apartament din imobilul de pe str. Mântulcasa nr. 42, inventarul fiind asigurat de Ministerul de Interne. După arestarea sa, apartamentul a fost percheziționat și sigilat. Fiul său s-a adresat noului ministru de Interne (25 septembrie 1944) cu rugămintea de a i se permite să ridice bunurile personale ale tatălui său.

În detenția din U.R.S.S. Vasiliu a fost cel care descoperă tentativa de sinucidere a mareșalului și îl salvează. În timpul procesului mării trădări naționale, Wilhelm Filderman a depus mărturie în favoarea generalului Vasiliu. I s-a reproșat îmbogățirea și averea deținută, dar averea sa imobilă consta în două apartamente într-un imobil aflat pe str. Gogu Cantacuzino nr. 40 din București, 5 ha vic altoită și 5 ha teren arabil în comuna Ghercești-Vechi, precum și 7.900 m² teren arabil în comuna Bariera Vâlcii, ambele în județul Dolj. La 17 mai 1946 generalul a fost condamnat de patru ori la moarte și de patru ori la 20 de ani detenție riguroasă. La 31 mai 1946 recursurile au fost respinse, iar la 1 iunie 1946 a avut loc execuția celor patru condamnați la moarte: mareșalul Ion Antonescu, Mihai Antonescu, Gheorghe Alexianu și generalul Constantin Vasiliu. ■

centricul Kato conducea o unitate de budisti convinși, iar Konishi o trupă de creștini, existând o colaborare foarte redusă între ei. Comandanții au încălcat deseori ordinele lui Hideyoshi pentru a se lua la întrecere. De exemplu, Konishi, după cucerirea Pusanului, în loc să aștepte debarcarea armatelor lui Kato, a înaintat a doua zi către Seul, capitala Coreei.

Curtea coreeană a cerut sprijinul Chinei, care însă, din pricina unor conflicte locale și a neîncrederii în coreeni provocate de neinformarea din timp, nu a trimis ajutoare imediat. În două săptămâni, japonezii au învins ultimele forțe de rezistență în drumul lor către Seul. Spre supărarea lui Kato, Konishi a ajuns primul în orașul abandonat și incendiat, la 20 de zile după debarcarea din Pusan.

În încercarea de a-i intimida pe coreeni și a-i face să se supună, populația multor orașe a fost masacrată și au avut loc expediții de jaf în teritoriile cucerite. Acțiunile brutale ale japonezilor i-au îndârjit pe localnici, care au format mișcări de rezistență, conduse mai ales de bandiți sau de călugări budisti.

Coreenii au reușit să reziste pe mare, datorită eforturilor amiralului Yi Sun-Sin (1545 – 1598). A fost printre puținii oficiali coreeni care au anticipat războiul cu Japonia. În anii precedenți, militase pentru modernizarea flotei, coordonând inclusiv proiectarea navelor țestoasă *geobukseon*. Când a izbucnit conflictul, comanda în regiunea de sud-

Debarcarea japoneză din 1592 și cucerirea orașului Pusan; pictură chineză din 1760

vest, dar a fost rapid promovat la conducerea tuturor forțelor navale ale țării.

După dezastrul de la Pusan, Yi a atacat expedițiile de jaf și convoaiele japoneze, provocându-le pierderi masive. Flota niponă dispunea de aproximativ 1.700 de nave, în comparație cu cele 200 ale lui Yi. Cu toate acestea, din cauza diferenței calitative dintre

Cucerirea castelului Dongnae de către trupele lui Konishi Augustin în primăvara anului 1592; pictură coreeană din 1760

nave, a proastei coordonări a comandanților japonezi și a genului amiralului, eforturile coreenilor au periclitat întreaga invazie. După mai multe bătălii pierdute, invadatorii a trebuit să se limiteze la apărarea liniilor de aprovizionare, deja suprasolicitate.

Dificultățile logistice provocate de Yi au fost amplificate de atacurile grupărilor de rezistență și au făcut imposibilă cucerirea Coreei. Chiar dacă, după ocuparea orașului Pyongyang de trupele lui Konishi, Curtea coreeană a trebuit să se stabilească într-un sătuc de la frontiera nordică a țării, japonezii nu au mai dispus de resursele necesare pentru a face acest ultim pas.

Trupele japoneze înaintau, învingând armatele coreene, și cucereau orașele importante. Coreenii, în general, nu lăseau pradă în mâinile invadatorilor, preferând să-și distrugă echipamentul militar sau rezervele de hrană. Înaintarea japoneză se poticnea din cauza dificultăților logistice.

Situația trupelor nipone a fost apoi îngreunată de sosirea treptată a armatei chineze dinspre nord. Konishi a încercat să negocieze cu chinezii, mințindu-i că japonezii nu le erau ostili. Solul chinez s-a prefăcut că îl crede și a cerut un armistițiu de 50 de zile, acceptat de comandantul nipon, interval în care chinezii au avut timp să aducă mai multe trupe în Coreea.

Kato, care a lăsat de bunăvoie cucerirea orașului Pyongyang în mâinile lui Ko-

care le-a confirmat părerile. După ce au fost lăsați să aștepte patru luni de zile, regentul i-a primit în haine obișnuite, cu prăjituri de orez, o sticlă de alcool și cu bebelușul său în brațe, care, în timpul discuțiilor, a urinat pe el. Coreenii au rămas cu impresia că Hideyoshi era un bufon inofensiv.

Stângăciile diplomatice și eforturile pacificatoare ale *daimyo* din Tsushima au întârziat izbucnirea conflictului vreme de cinci ani, până în 1592. Între timp, Hideyoshi a încheiat unificarea Japoniei în 1590 și a început organizarea flotei de invazie. Curtea coreeană nu a înțeles până în ultimul moment că exista pericolul unui război cu o Japonie unificată. Cererile absurde ale lui Hideyoshi au fost interpretate fie drept clucubrațiile unui nebun, fie drept o tactică de negociere pentru a obține concesiile comerciale. De aceea, nici nu a fost informat împăratul chinez. El a aflat de planurile japoneze de la regele din Ryukyu, ceea ce a creat suspiciuni cu privire la loialitatea coreenilor.

Japonezii se aflau într-un clar avantaj. Armatele nipone erau călitate de 100 de ani de război continuu și erau conduse de aristocrați deprinși de mici cu arta militară. Coreea, în schimb, se afla într-o epocă de pace de 200 de ani. Oastea coreeană era condusă de o nobilime care vedea războiul drept o chestiune nedemnă pentru un gentilom, cărturăria fiind mult mai onorabilă. Academii militare și ierarhia armatei erau profund corupte,

Regentul Toyotomi Hideyoshi

fiind mai degrabă modalități prin care aristocrații puteau avansa în carieră înainte de a obține un post administrativ.

Japonezii adoptaseră rapid arcebuzele aduse de europeni, pe care învățaseră să le producă. La finalul secolului al XVI-lea, existau mai multe în Japonia decât în întreaga Europă. În total, un sfert dintre soldații care au participat la invazie au fost echipați cu astfel de arme. Armata coreeană era alcătuită majoritar din arcași. Arcul coreean avea o rază de acțiune mai mare decât cel japonez (450 m față de 300 m), însă instruirea soldaților dura mai mult decât în cazul pușcașilor. De asemenea, majoritatea oștenilor coreeni nu aveau armură, față de țărani-soldați *ashigaru* japonezi, echipați cu platoșe de fier și de samurailor cu armură lamelară. Armata chineză dispunea de un armament variat, centrat pe arbalet și arcebuze. De asemenea, deținea cea mai bună artilerie de câmp dintre cele trei forțe.

Pe mare, coreenii erau favorizați. Navele coreene erau echipate cu tunuri grele, care puteau distruge ușor navele nipone și le depășeau raza de acțiune. Japonezii, în general, preferau tactica abordării.

Strategia era foarte greu de pus în practică, având în vedere avantajul puterii de foc a coreenilor. În plus, aceștia inventaseră primul tip de navă acoperită cu armură, nava țestoasă (*geobukseon*). Puntea era învelită cu un acoperiș de fier care apăra echipajul de proiectilele inamice și făcea abordajul aproape imposibil. Erau puține *geobukseon* în flota coreeană, însă au avut un impact major.

1.700 de nave contra 200

Războiul a început cu o victorie japoneză și cu scufundarea a peste 100 de corăbii coreene. Avangarda niponă a debarcat lângă portul Pusan, pe care l-a cucerit în mai puțin de o zi. În apropiere se afla o flotă coreeană, care observase din timp navele japoneze și le-ar fi putut opri. Comandantul însă a crezut că acestea, majoritatea nave de transport, erau de fapt o misiune comercială și nu a reacționat. După cucerirea Pusanului, temându-se ca flota să nu cadă în mâinile invadatorilor, și-a scufundat navele și a fugit, abandonându-și subalternii. Orașul a devenit punctul principal de aprovizionare al japonezilor pentru întreg războiul.

Forțele nipone au continuat să înainteze pe teritoriul coreean. Erau împărțite inițial în trei armate, conduse de generali rivali: Kato Kiyomasa, un militar budist fanatic, Kuroda Damian și Konishi Augustin, gentilomi creștini. Diviziunea religioasă se observa și în cadrul oștilor: ex-

Generalul Kato Kiyomasa vânând tigri în timpul campaniei din Coreea

nu fie trimise nave comerciale în China.

Hideyoshi s-a înfuriat atât de tare, încât a rupt cu mâinile lui coroana și robele trimise de solii chinezi. O cronică japoneză constata că „spumega la gură și fulgera”. A fost aproape să-i ordone lui Konishi să se sinucidă, fiind însă descurajat de câțiva apropiați. La rândul său, și împăratul chinez s-a înfuriat, ordonând executarea negociatorului șef și demiterea ministrului de Război. Hideyoshi a ordonat începerea unei noi invazii pentru a-i pedepsi pe adversari.

A doua incursiune a avut și mai puțin succes. Cea mai mare reușită a fost bătălia de la Chilcheollyang, când succesorul amiralului Yi, prins în ambuscadă, și-a pierdut 188 dintre cele 200 de corăbii.

Avansarea trupelor terestre japoneze a fost blocată de armatele chineze și coreene.

La 18 septembrie 1598 a murit Hideyoshi. În lipsa regentului, războiul era văzut drept o risipă de vieți și de resurse. La moartea sa, a fost format un consiliu de regență pentru fiul său minor, care a hotărât în unanimitate retragerea din Coreea. Pentru a menține moralul trupelor, acestea nu au fost informate de decesul lui Hideyoshi.

La 16 decembrie 1598, a avut loc ultima bătălie navală a războiului, la Noryang. Amiralul Yi, reabilitat și aflat în fruntea flotelor coreene și chineze, a distrus majoritatea flotei japoneze, trimisă să întărească ultimele redute înaintea retragerii. Yi a murit în timpul luptei. Astăzi este recunoscut drept un erou național

în Coreea. La 24 decembrie au plecat ultimele nave japoneze din Pusan, iar războiul a luat sfârșit.

Invazia a avut consecințe nefaste pentru toți participanții. Coreea a fost devastată. Au fost necesari zeci de ani pentru a-și reveni. În plus, a trebuit să suporte prezența trupelor chineze pe teritoriul său până în 1608. Din acest motiv, a grăbit negocierile de pace cu Japonia, mediate tot de *daimyo* din Tsushima, trebuind să renunțe la anumite revendicări, precum predarea oștenilor japonezi care profanaseră mormintele regilor din Seul. La rândul ei, China dinastiei Ming, care a investit mii de tone de argint, nu și-a revenit și a intrat în declin, sfârșind prin a fi cucerită de manciurieni.

În Japonia, pierderile umane și materiale au avut consecințe politice. Întrucât majoritatea *daimyo* care au participat la invazie proveneau din vestul și sudul arhipelagului, nobilimea din nord și est a avut mai puțin de suferit. Regenții fiului lui Hideyoshi s-au împărțit în două tabere: cea a lui Tokugawa Ieyasu, susținut mai ales de *daimyo* din nord și din est, și cei credincioși tânărului, sprijiniți mai ales de cei din sud și vest. În urma bătăliei de la Sekigahara din 1600, Ieyasu, al treilea „mare unificator” al Japoniei, și-a învins adversarii epuizați în urma războiului din Coreea. În 1603 a fost instaurat shogunatul familiei Tokugawa, care avea să conducă țara până în 1868 (*Magazin istoric*, nr. 11/2016). ■

Bătălia de la Sekigahara (1600)

nishi, a fost singurul comandant japonez care nu a fost învins într-o bătălie, supunând cea mai mare parte a nord-estului țării. A mers chiar mai departe, atacând triburile din Mancuria, dincolo de granița Coreei.

Deși nu avusese loc o înfrângere decisivă a japonezilor, Konishi, văzând pericolul iminent, a hotărât retragerea până lângă orașul Seul, spre supărarea lui Kato. Au început o serie de tratative la fel de stângace precum cele care precedaseră războiul. Chinezii au încercat să-i intimideze pe japonezi, spunând că vor ataca cu 400.000 de oșteni dacă nu evacuează orașul Seul. Konishi, care oricum primise ordine de la Hideyoshi să se retragă spre Pusan, a cerut garanții care să fie aduse de soli acreditați de împăratul chinez. Neexistând asemenea soli, au fost trimiși doi ofițeri îmbrăcați în haine distinse care, fără acordul coreenilor sau chinezilor, le-au promis japonezilor că vor putea păstra jumătatea de sud a Coreei.

Grăbite negocieri de pace

Pentru a-și salva reputația, Konishi a mascat retragerea spre Pusan sub forma unei parade și l-a mințit pe Hideyoshi, anunțându-l că adversarii urma să se predea. La rândul său, împăratul chinez a fost informat că japonezii aveau să se supună. Mai mulți soli, de data aceasta acreditați, au fost trimiși în Japonia pentru a negocia predarea lui

Reconstituire a unui vas festoasă geobukseon, aflată la War Memorial Museum din Seul

Hideyoshi, care i-a admis, crezând că avea să primească de la ei coroana Chinci. Din fericire pentru ambasadorii chinezi și pentru generalii niponi care l-au mințit, regentul era analfabet, prin urmare nu putea să comunice direct cu străinii.

Negocierile s-au mutat în Coreea, unde s-au prelungit mai mulți ani. Konishi rescria mesajele lui Hideyoshi, înfățișându-l drept un supus dornic de a fi vasalul Chinei. A continuat să-l informeze pe

Disponerea flotei amiralului Yi Sun-Sin

regent că războiul ar fi câștigat și că ar urma predarea adversarilor. De cealaltă parte, chinezii nu le-au permis accesul coreenilor la tratative și luau în considerare cedarea jumătății de sud a țării lor japonezilor, în schimbul vasalității lui Hideyoshi.

Coreenii, conștienți de falsurile lui Konishi, s-au pregătit pentru continuarea războiului, introducând arce-buzele în armată. Amiralul Yi a fost demis în urma intrigilor de la Curte, fiind reabilitat spre finalul conflictului. Kato și Konishi s-au calomniat reciproc, primul fiind acuzat de atrocități de război, iar al doilea de periclitatea efortului militar în favoarea misionarismului creștin. În acest timp, sigur de victoria sa, Hideyoshi s-a preocupat de teatru și de clădirea unei noi reședințe lângă Kyoto.

În octombrie 1596 au sosit soli chinezi la Kyoto pentru a-l investi pe Hideyoshi drept vasal al Chinei, pe care regentul i-a admis din nou, în speranța primirii supunerii adversarilor. Cel dintâi semnal de alarmă a apărut în prima zi, când nici solii, nici Hideyoshi nu au îngenunchat unii în fața celorlalți. A doua zi au fost traduse în japoneză cele două scrisori chineze. Prima îl recunoștea pe Hideyoshi drept „regele Japoniei”, supus Chinei. A doua îl mostra pe regent pentru invazie, dar totuși îl felicita pentru că și-a dat seama de greșală și pentru decizia de retragere completă. Apoi îl avertiza ca niciun japonez să nu mai pășască în Coreea și nici să

*În două ipostaze cu cercetătorul libanez
Saleh Saad...*

*... și alături de Camille Aboussouan,
la Sinaia*

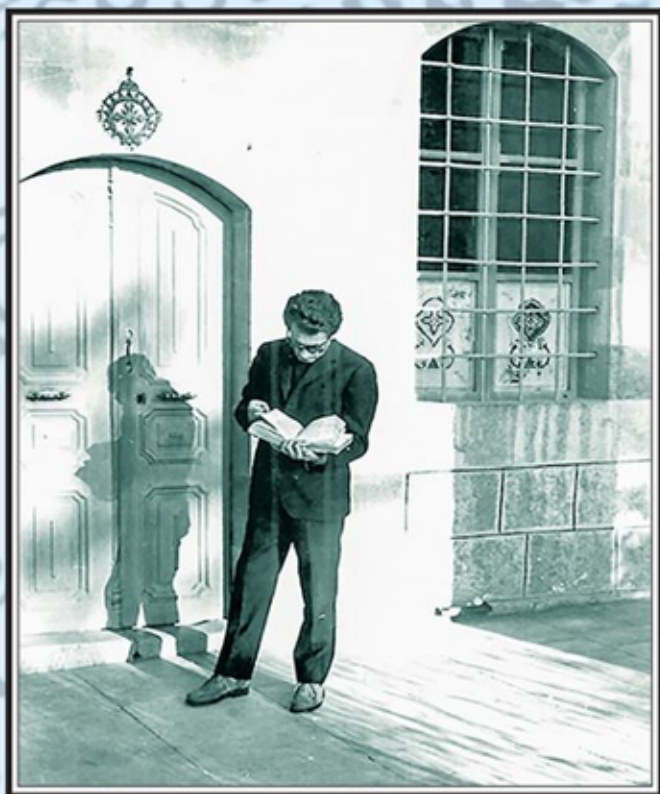

ALBUM ISTORIC

*Virgil Căndea decorat cu Ordinul Național
al Căruțului în Grad de Ofițer...*

Academicianul Virgil Căndea a cercetat o viață prezențele românești din Orientul Apropiat, promovând totodată valorile culturale ale zonei în Europa Occidentală. Ilustrăm acest album cu imagini puse la dispoziție de fiica savantului, doamna Ioana Feodorov, din arhiva personală.

*... și studiind vechi manuscrise
la Mănăstirea greco-ortodoxă Deyr el-Shir, Liban,
în 1970*

*Cu PF Maximos V Hakim,
Patriarhul Bisericii
Greco-Catolice Melkite
a Antiohiei, la vernisajul primei
expoziții de icoane melkite
organizată la Muzeul Sursock
din Beirut...*

*... și cu soția, Sanda,
la recepția din seara vernisajului*

Primul din stânga, la Mănăstirea Hmeyra din Siria, în 1968

La ceremonia decorării...

*... și felicitat de președintele Libanului,
Charles Helou*

*Cu PS Gherasim și membri ai Asociației Internaționale de Studii
Sud-Est Europene la Mănăstirea Cozia*

Bunavestire, icoană din 1719, atribuită lui Hanania al-Musawwir

Maximos V Hakim, Patriarhul Bisericii Greco-Melkite Catolice a Antiohiei. Cele 112 piese expuse, între care 93 de icoane arabe, au venit din Liban, Siria, Iordania și Țara Sfântă, din colecții de stat și private. La finalul vernisajului din 16 mai 1969, Virgil Cândea a primit de la Președintele Helou Ordinul Național al Cedrului în Grad de Ofițer, pentru „punerea în valoare a picturii arabe creștine, în cadrul tradiției artistice a națiunilor din Orientul Apropiat” (potrivit diplomei însoțitoare).

Includerea câtorva icoane zugrăvite de Mihail Polihronis, reprezentant de seamă al Școlii de pictură din Creta, avea rostul de a demonstra influența puternică a atelierelor grecești, îndeosebi a celor insulare, asupra pictorilor din Ierusalim și Alep. Lucrările grecilor, reflectare fi-

delă a tradiției iconografice bizantine, au reprezentat un factor decisiv în apariția primilor pictori arabi de icoane, care au călătorit apoi mai ales la Muntele Athos pentru a se perfecționa. Icoanele comandate unor pictori greci erau „arabizate” prin adăugarea numelui local al sfinților. De asemenea, pictorii greci care lu-

crau pentru creștinii din Liban și Siria inserau elemente locale în compozițiile lor (munți, râuri, cetăți, cedrul libanez etc.). Icoanele arabe au apărut ca un mijloc de afirmare a identității arabe a populației creștine din provinciile supuse Porții otomane. Ca și alți creștini din Imperiu, arabii de rit bizantin căutau să se afirme ca moștenitori ai unei tradiții spirituale și culturale mai vechi decât a cuceritorilor, care i-ar fi îndreptățit așadar la un statut privilegiat sau cel puțin egal cu al altor populații, în primul rând cu al celei musulmane.

Pentru expoziția de icoane de la Beirut din 1969 s-a căutat un titlu cuprinzător, dar concis. Până la cercetarea icoanelor arabe inițiată de Virgil Cândea, icoanele arabe nu fuseseră clasate

într-un domeniu artistic precis. În 1968, scriind un articol pentru jurnalul *L'Orient* (*Les icônes melkites de Roumanie*, apărut la 4 martie 1968), istoricul român a denumit „melkite” icoanele create de creștinii arabofoni de rit bizantin din Patriarhiile Antiohiei și Ierusalimului. Pentru expoziția de la Muzeul Surssock a fost ales tot adjectivul „melkit”, de la sir. *melkoyo*, „al împăratului”, cuvânt folosit inițial de monofiziții iacobiți pentru a-i desemna pe cei care au acceptat hotărârile Sinodului al patruilea de la Calcedon, din anul 451, cu privire la cele două firi ale Domnului Iisus Hristos. Ei i-au calificat astfel, în bătaie de joc, drept „slugile împăratului”, cu referire la împăratul bizantin Marcian (450 – 457), acela care convocase sinodul. Creștinii din Biserica Antiohiană, numiți și „calcedonieni”, au rămas uniți până în 1724 când, după un secol de activitate neobosită a misionarilor catolici, s-a produs în sânul Bisericii o ruptură definitivă. La moartea patriarhului Atanasie al III-lea Dabbas, care fusese oaspetele domnului Constantin Brâncoveanu și care a lăsat urme însemnate în cultura română, o parte dintre credincioșii de la Damasc au reușit să obțină alegerea unui patriarh al credincioșilor greco-catolici, care au păstrat liturgia de rit bizantin și limba arabă în cult, dar s-au apropiat de Biserica latină, în care vedeau un factor de progres social și cultural. Din 1724, această nouă biserică a luat exclusiv denumi-

CREȘTINII ORTODOCȘI ARABI ȘI ICOANELE LOR

IOANA FEODOROV

Prezente în numeroase colecții publice și particulare din toate țările cu populație arabă creștină, icoanele melkite fac parte dintre creațiile de artă post-bizantină atât prin formația pictorilor, cât și prin tematica pe care o înfățișează. Modelele lor sunt aproape identice cu

acelea cuprinse în manualele cunoscute lumii ortodoxe, reunite în 1729 – 1733 de Dionisie din Furna, în manualul său de pictură, *Erminia meșteșugului picturii*. Pentru creștinii din Levant, imaginea sacră are o îndelungată tradiție, atât prin icoanele bizantine, cu largă circulație în ținuturile locuite de arabi, cât și prin elementele de decor din arta monumentală – fresce și mozaicuri – specifice bisericilor și așezămintelor monastice străvechi.

Inainte de a-și întemeia propriile școli de pictură, care au fost active din a doua jumătate a secolului al XVI-lea până la sfârșitul secolului al XIX-lea, creștinii arabi au cunoscut arta icoanelor bizantine. Școala de pictură bisericească din Alep a apărut într-o perioadă când aveau loc primele contacte ale Bisericii Antiohiei cu lumea ortodoxă din afara Imperiului Otoman, curând după ce primul patriarh antiohian, Yuwakim Ibn Dawu, a călătorit în Europa – în Polonia, Moldova și Rusia –, în 1585 – 1587. Arhidiaconul Paul din Alep, care a petrecut, cu intermitențe, patru ani în Moldova și Muntenia (1653 – 1658), a descris și a comparat icoanele văzute aici cu altele

din Siria natală ori cu acelea văzute în Țara Cazacilor și în ținuturile Moscovei.

Istoricul medievist Virgil Cândea a început să colinde Libanul și Siria în anul 1967, pe urmele unor scrieri arabe și grecești care cuprind informații istorice despre relațiile dintre români și creștinii răsăriteni, greci și arabi. A identificat la o mănăstire din Muntele Liban versiunea arabă a *Divanului* lui Dimitrie Cantemir, pe lângă care ar fi trecut, poate, consultând catalogul sărac în informații al bibliotecii, dacă nu ar fi fost unul dintre cei mai buni cunoscători ai scrierilor cantemiriene, ale căror ediții și comentarii iau ocupat o bună parte din viață.

La Muzeul Nicolas Sursock din Beirut, apoi în nume-

roasele mănăstiri și biserici ortodoxe și greco-catolice pe care le-a cercetat în Liban și Siria, cele mai interesante exponate pe care le-a văzut au fost icoanele zugrăvite în tehnică tempera pe lemn de pictorii arabi din mai multe școli siriene, libaneze și ierusalimitane. Remarcând puțina cunoaștere a icoanelor arabe în Europa, Virgil Cândea s-a asociat propunerii de a organiza, la Muzeul Sursock, prima expoziție de icoane melkite din lume. Ea a primit înaltul patronaj al președintelui Republicii Libaneze, Charles Helou, și binecuvântarea a trei patriarhi: PF Iustinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, PF Teodosie VI, Patriarhul Bisericii Greco-Ortodoxe a Antiohiei, și PF

În noiembrie 2002 – martie 2003 a fost prezentată la Frankfurt expoziția *Icônes arabes, art chrétien du Levant*, care s-a mutat apoi, în mai – august 2003, la Institut du Monde Arabe din Paris, unde a fost însoțită de un frumos catalog. Muzeul de Artă și Istorie din Geneva a repetat evenimentul din 1997, la o scară mai mare, cu expoziția din noiembrie 2012 – martie 2013, *Fascination du Liban. Soixante siècles d'histoire de religions, d'art et d'archéologie*, găzduită de Muzeul Rath. Piese – figurine de la Byblos, inscripții, icoane, manuscrise, ceramică otomană, mozaicuri, sticlărie, veșminte orientale, monete, colecții ale unor orientaliști occidentali și levantini ș.a. – au fost împrumutate de la Muzeul Național din Beirut, Biblioteca Orientală a Universității Saint-Joseph din Beirut, Biblioteca din Geneva, familia Abou Adal și de la alți câțiva colecționari.

Cel mai recent eveniment din acest domeniu, expoziția *Chrétiens d'Orient. 2000 ans d'histoire*, organizată la Institut du Monde Arabe din Paris în septembrie 2017 – ianuarie 2018 (și transferată apoi la Tourcoing), a cuprins, pe lângă piese din culturile armeană, coptă și siriacă, numeroase tipuri de piese din provinciile locuite de arabi greco-orto-

Icoana pictată de Radul Zugravul în 1700, ce poartă inscripția în limba română: „Această sfântă icoană a fost plătită de Ion Voina pentru aceste două suflete, adică pentru Ana și Stana, care s-a întâlnit să moară, ca să le fie pomenire în vecii vecilor“

docși, greco-catolici, maroniți și catolici uniți. Mai multe săli au fost dedicate icoanelor familiei Al-Musawwir, aduse din mai multe țări.

In ce măsură cercetarea artei bisericești create de creștinii arabi îi poate interesa astăzi pe istoricii de artă români ori marele public de la noi? Există neîndoiește exemple de interferență între arta creștină arabă și cea est-europeană care merită semnalate. Din Serbia până la Damasc și Beirut, trecând prin Salonic, Athos și Constantinopol, elementele definitorii ale artei icoanelor s-au păstrat aidoma până târziu în secolul al XIX-lea, chiar și sub as-

pectul asimilării unor influențe occidentale. Apropierea între arta europeană și arta conservată în lăcașuri de cult ale comunităților arabofone au fost comentate în lucrări publicate în ultimele decenii. Consultarea acestor lucrări poate lămurii interesul de care s-a bucurat pictura fraților Gabriel și Mihai Moroșan și programul iconografic conceput de arhim. Sofian Boghiu (*Magazin istoric*, nr. 1/2019), după care au lucrat ei în anii 1971 – 1975 în Liban ((Mănăstirile Deyr el-Harf și Brumanna) și Siria (Biserica Sfântul Elian din Homs), dar și comenzi mai recente, cum ar fi

pictura realizată de Costel Mecu în 2002 pentru Seminarul Sfânta Ana de la Raboueh (Liban), aparținând Patriarhiei greco-melkite catolice.

Icoanele melkite sunt cea mai vizibilă creație artistică a creștinătății arabe, lămurindu-i mai bine decât orice pe cei care nu au auzit de arabii creștini. Astăzi, mai mult decât în 1968, este important ca această civilizație să devină mai vizibilă, într-o lume dependentă de mass-media care de-abia de vreo două decenii a aflat că arabii nu sunt toți musulmani și că în Levant diversitatea religioasă, multiethnică, s-a păstrat și după cucerirea islamică. ■

rea de „melkită“, numindu-se azi Biserica Greacă-Melkită Catolică a Antiohiei, Întregului Orient, Alexandriei și Ierusalimului.

După Beirut, următoarea expoziție dedicată icoanelor arabe a avut loc la Damasc în octombrie 1987, sub auspiciile Ministerului sirian al Turismului. Organizatorii au afirmat că era pentru prima oară când erau reunite la un loc icoane siriene de mare valoare și că manifestarea dorea să încurajeze o prospectare a aspectelor care fac din patrimoniul sirian expresia culturală a unei civilizații de sine stătătoare și o sursă de inspirație pentru alte civilizații. Icoanele împrumutate de la mănăstiri siriene și din colecții particulare din Damasc, Homs și Hama aparțineau Școlilor din Alep, Damasc și Ierusalim, atelierului lui Mihail Cretanul și unor anonimi.

Icoanele arabe au fost prezentate apoi, din când în când, în muzee din Occident. Franța și-a păstrat legăturile culturale privilegiate cu țările din Levant, astfel că arta icoanelor create de creștinii arabi și-a găsit firesc locul în colecțiile franceze.

Cel mai important eveniment dedicat lor a fost expoziția vernisată în mai 1993 la Muzeul Carnavalet din Paris, organizată sub patronajul primarului de atunci, Jacques Chirac. Pentru această expoziție Virgil Cândea a selectat, din colecția de peste 600 de piese a libanezului Georges Abou Adal (*Magazin istoric*, nr. 1/1994), păstrată la Beirut, Geneva și Paris, 129 de piese

de la mijlocul secolului al XIV-lea până în secolul al XIX-lea: 53 grecești, 43 arabe, 29 rusești și 4 românești. A fost expusă și o icoană românească de secol al XVIII-lea, a Maicii Domnului Tronând, opera unui zugrav din Rășinari, necunoscută până în 1991 (tempera pe lemn). Despre expoziție, dar în mod special despre icoana transilvăneană și meșterul ei, Jean d'Ormesson (membru al Institutului, ziarist, fiul lui André d'Ormesson, ministru al Franței în România între 1933 și 1936) a scris un elogios articol în *Le Figaro Magazine*.

Din decembrie 1996 până în mai 1997 au fost expuse la Muzeul de Artă și Istorie al orașului Geneva icoane bizantine și post-bizantine arabe, rusești și românești din colecția Abou Adal, în expoziția *Lumières de l'Orient chrétien*. Abia după mai multe expuneri ale icoanelor marelui colecționar libanez a putut fi scrisă o istorie a celor patru generații de pictori din familia Al-Musawwir (în arabă, „Zugravul“), care au primit acest nume tocmai datorită ocupației lor. Ei au lucrat în atelierul propriu de la Alep timp de două secole: Yusuf (activ între 1637 și 1658), Ne'meh, numit și Al-

Viața și mucenicia Sf. Gheorghe, icoană din 1666, de Ne'meh al-Musawwir

Muallim, „Meșterul“ (activ în 1666 – 1724), Hanania (activ după 1715) și Girgis (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea). Cel mai productiv dintre ei, întemeietorul Școlii din Alep, a fost Yusuf, cu nouă icoane semnate și opt atribuite, precum și cinci manuscrise cu miniaturi.

Cuprinderea unui număr mare de piese în expozițiile menționate a îngăduit și concluzii despre gusturile comanditarilor: erau căutate cu predilecție icoane cu chipul unor sfinți locali, precum Sfântul Gheorghe, Sfinții Simeon cel Bătrân și cel Tânăr, Sfânta Tecla, Sfânta Maria Egipteanca, Sfântul Elian din Homs ori Sfântul Moise Abisinianul. Pentru mănăstirile greco-catolice erau comandate adesea icoane ale Maicii Domnului, după modele catolice occidentale.

constantă în discursul politic, un instrument predilect pentru controlul și manipularea politicii interne și modelarea identității colective, dar aderența elitelor și maselor la ea a scăzut la cote alarmante. În loc să mobilizeze, dogma oficială a produs mai degrabă duplicitate și cinism. În Ungaria lui Janos Kadar – prin eticheta de „gulaș-comunism” și sloganul leninist modificat „cel ce nu este împotriva noastră este cu noi” – natura legitimării populare a

**Înăbușirea
„primăverii
de la Praga”
a spulberat definitiv
interesul pentru mesajul
ideologic
al comunismului**

regimului s-a schimbat, devenind dintr-una politico-ideologică, una social-economică contractualistă. În R.D.G. – prin sloganul „unității politice, economice și sociale” – utopia societății comuniste ca asociere de indivizi liberi și egali a fost redusă, la rândul său, la idealul mărunț al coșului zilnic de consum.

Începând din 1980 – 1981, realitățile economice dure din țările socialiste și contra-performața economică a sistemului socialist, în ansamblul său, n-au mai putut fi escamotate de propaganda care vorbea despre reducerea decalajelor dintre țările socialiste în curs de dezvoltare și țările capitaliste dezvoltate. Accesul la mijloace de comunicare în masă alternative, precum „Europa Liberă”, „Vocea Americii” sau „Radio Libertatea”, a permis cetățenilor din statele socialiste să cunoască mai bine

Liderul ungar Janos Kadar, cu soția

realitatea propriilor țări, ce contrasta cu imaginea acreditată de propaganda comunistă oficială, dar și standardele și stilul de viață occidentale. Pe măsură ce statele socialiste s-au dovedit incapabile să mențină beneficiile sociale și standardele de viață din primele decenii ale ființării lor, regimurile lor politice și-au pierdut legitimitatea în ochii populației, în special ai muncitorilor, ale căror interese aceste regimuri susțineau că le promovează prioritar. Decredibilizarea modelului sovietic de modernizare a societății s-a suprapus astfel peste decredibilizarea ideologică deja existentă, adâncind criza de legitimitate a sistemului.

Un impact major asupra legitimării externe a regimului sovietic l-a avut aven-

tura geopolitică afgană (1979 – 1989). În vremea administrației Andropov, liderii și experții sovietici de politică externă erau perfect conștienți de acest aspect și au început să discute deschis despre posibilitatea retragerii sprijinului sovietic față de regimul-marionetă de la Kabul.

În încercarea de a conferi un nou fundament de autolegitimare sistemului sovietic, Gorbaciov a proclamat reînnoirea la virtuțile fondatoare revoluționare ale leninismului, resuscitate într-o nouă formă, umanistă. Însă căutarea unei substanțe ideologice viabile pentru această nouă tentativă de autolegitimare l-a determinat pe liderul sovietic să se îndepărteze treptat de miturile fondatoare ale leninismului. Gorbaciov a fost nevoit, în cele din urmă, să recuze nu doar stalinismul, ci chiar leninismul. Făcând acest lucru, el și-a subrezit propria legitimitate în calitate de lider al P.C.U.S. Totodată, prin scoaterea la lumină a „petelor albe” ale trecutului comunist ocultat, *glasnost* a avut o contribuție decisivă la pierderea încrederii cetățenilor

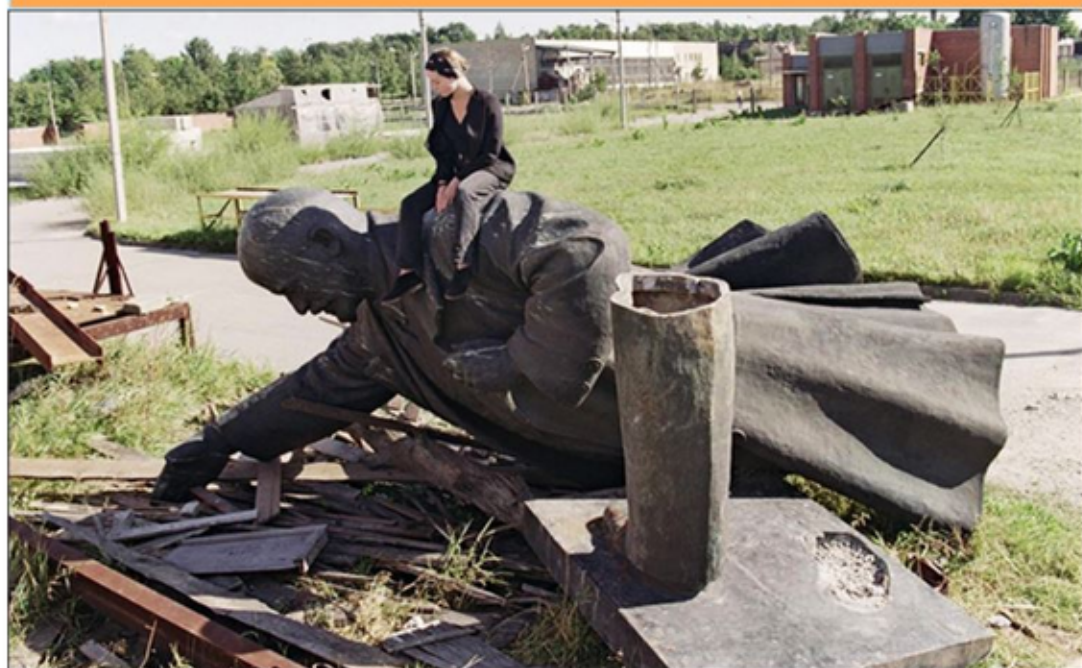
sovietici în valoarea morală a sistemului și, pe această cale, la subminarea legitimării sale populare.

Promovând liberalizarea politică, Gorbaciov spera că partidul, prin încorporarea unora dintre ideile promovate de mișcările societății civile, ar fi putut deveni fermentul schimbării în societatea sovietică. Însă pe măsură ce încrederea sa excesivă în capacitatea de a gestiona schimbarea era contrazisă de realitățile pe plan intern, legitimarea

Undele Radio „Europa Liberă” reușeau să ajungă în „lagărul” comunist

Comunismul s-a prăbușit din rațiuni economice și sociale proprii (Magazin istoric, nr. 12/2019, 1/2020). Ce soluții s-au încercat pentru a evita acest deznodământ?

CUM S-A PRĂBUȘIT COMUNISMUL

ADRIAN POP

În anii '70, după ce U.R.S.S. a atins paritatea strategică cu S.U.A. și s-au desfășurat negocierile de dezarmare între Moscova și Washington, perspectiva unui război major între cele două superputeri s-a diminuat simțitor. Raportarea elitelor sovietice la S.U.A. a cunoscut și ea o mutație semnificativă. Eforturile de consolidare ale regimului sovietic prin apel la pericolul extern au cedat locul preocupărilor pentru statuarea unui echilibru geopolitic cu Washingtonul, normalizarea relațiilor sovieto-americane și relansarea prestigiului de superputere al U.R.S.S. Speranța instaurării unei „păci lungi” în relațiile cu Occidentul, prin acomodarea cu S.U.A. și alte țări occidentale, a înlocuit în bună măsură raportarea confrunțională proprie doctrinei celor două blocuri antagonice. Drept urmare, în perioada „relaxării” (detente) în relațiile Est – Vest, teama existențială de război, ce susținuse autolegitimarea regimului sovietic și acceptarea sa de către mase pe parcursul a două generații care cunoscuseră experiența celui de Al Doilea Război Mondial, s-a diminuat și ea în mod corespunzător.

După intervenția trupelor Tratatului de la Varșovia care a pus capăt „primăverii de la Praga”, în august 1968, credința în posibilitatea reformării comu-

nismului în direcția umanizării sale a fost definitiv spulberată. După acest moment, chiar și intelectualii sovietici, est-europeni și vest-europeni de stânga cei mai idealiști

și-au pierdut interesul față de mesajul ideologic al comunismului.

În anii '70 – '80, ideologia marxist-leninistă a continuat să rămână o prezență

Tadeusz Mazowiecki,
liderul primului guvern
cu majoritate necomunistă
din Europa de Est

Revitalizarea societății civile în Polonia s-a produs pe fundalul unui dublu eșec: cel al „revoluției de jos” – R.D.G. (1953) și Ungaria (1956) – și cel al „revoluției de sus” – U.R.S.S. (1956) și Cehoslovacia (1968). Polonia a propus o a treia strategie de reformă politică. Între sindicatul liber Solidaritatea și intelectualii disidenți ce au acționat ca apărători ai muncitorilor, consilieri și lobbisti pe plan internațional ai mișcării a existat o interacțiune sistematică.

Poziția maghiară a reformulat programul polonez, în sensul că schimbările din sânul societății trebuia acompaniate de schimbări corespunzătoare (chiar mai puțin radicale) în sfera partidului-stat. În 1987, această idee (în a cărei elaborare un rol important l-a jucat filosoful János Kis) a luat forma „Contratului social”, ce prevedea consolidarea societății civile și reforma sistemului politic (menținerea partidului comunist, dar într-un cadru de legalitate constituțională, cu introducerea

unor elemente de parlamentarism democratic și a unui guvern responsabil).

Ultimele două decenii au înregistrat și reevaluarea rolului Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa (C.S.C.E.) de la Helsinki (3 iulie 1973 – 21 iulie 1975) în renașterea societății civile și prăbușirea comunismului în Europa.

Estul și Vestul veneau la masa tratativelor C.S.C.E. cu obiective principal diferite: în timp ce U.R.S.S. urmărea recunoașterea și legitimarea frontierelor stabilite după Al Doilea Război Mondial și dobândirea de avantaje comerciale și tehnologice din cooperarea cu Occidentul, acesta era interesat prioritar de dobândirea unui instrument prin care să oblige U.R.S.S. și sateliții săi să respecte drepturile fundamentale ale omului (libertatea de informare, circulație, asociere, religioasă etc.).

Consecințele semnării de către liderii statelor europene (cu excepția Albaniei), ai S.U.A. și Canadei, la 1 august 1975, a Actului Final al C.S.C.E. au fost imediate și cu bătaie lungă. La trei decenii de la instaurarea sferei sale de influență în Răsăritul Europei, Uniunea Sovietică primea recunoașterea frontierelor sistemului pe care îl patrona în Europa. În același timp însă,

János Kis

Occidentul primea un mijloc indirect de subminare al acestuia, prin intermediul campaniei internaționale pe

**Grupurile Helsinki
și Biserica Catolică
și cea Luterană
au jucat un rol
în prăbușirea
comunismului**

tema respectării drepturilor fundamentale ale omului.

Urmarea cea mai importantă a constituit-o activizarea, după 1975, a mișcărilor disidente în Europa Centrală și Răsăriteană, care aveau acum un document oficial, semnat de U.R.S.S., la care puteau să se raporteze întru susținerea revendicărilor lor civice și politice.

Mediile de extracție ale disidenței erau foarte diverse. Un prim grup era alcătuit de disidența reformistă din cadrul partidelor comuniste, care tindea către un „socialism cu față umană” de tipul celui experimentat în

**Semnarea Actului final
al Conferinței de la Helsinki**

„Glasnost acum“, cereau în octombrie 1989 est-germanii...

populară a îndreptării sale de a guverna, în ochii maselor populare sovietice, s-a diminuat tot mai mult.

În epoca Gorbaciov, între sateliții Kremlinului, în planul legitimității, cel mai mult au avut de suferit liderii est-europeni ce se opuneau *perestroikăi* (Todor Jivkov, Nicolae Ceaușescu, Erich Honecker), chiar dacă, din rațiuni de servilism și oportunism, unii dintre ei (Jivkov) lansaseră, fără prea mare tragere de inimă, o campanie de copiere mimetică a acesteia. În Bulgaria, activizarea campaniei de deznaționalizare a minorității turce, ce a generat un exod masiv al etnicilor turci, a decredibilizat masiv regimul, accelerându-i delegitimarea. În contextul apropierei dintre liderii celor două superputeri, rolul de „copil-minune“ pe care îl jucase Bucureștiul timp de două decenii în blocul est-european și-a pierdut rațiunea existenței. Iar devoalarea pe plan internațional a caracterului tot mai represiv și antipopular al regimului Ceaușescu și condamnarea sa chiar de către unii dintre seniorii partidului, prin intermediul „scrisorilor celor șase“ din martie 1989, i-au năruit acestuia iremediabil atât autolegitimarea, cât și legitimitățile externă și populară. Poziția singulară a lui Ceaușescu în interiorul blocului estic în acel moment

este ilustrată pregnant de atitudinea sa față de instaurarea în Polonia a guvernului Mazowiecki, primul guvern cu majoritate necomunistă din Europa de Est. Cel care susținuse cu consecvență timp de decenii principiul neamestecului în treburile interne și îl apăraseră cu curaj în contextul intervenției trupelor Tratatului de la Varșovia în Cehoslovacia, 21 de ani mai târziu, în august 1989, considera că partidele comuniste și muncitorești și statele participante la Tratatul de la Varșovia trebuia să facă totul pentru „a opri cursul evenimentelor care urmăresc îndepărtarea socialismului din Polonia“.

Impunerea pentru evitarea sistematică a recursului la violență și respectarea principiului autodeterminării naționale l-au făcut pe Gorbaciov să ignore forțele politice centrifuge care, în căutarea unei noi autolegitimări în plan regional, își argumentau, pe baze economice și identitare, naționalismul.

Lovitura de grație a dat-o legitimității sovietice alegerea democratică, prin vot majoritar popular, a lui Boris Elțin, în iunie 1991, ca președinte al Federației Ruse. Încercarea tardivă a lui Gorbaciov de a negocia cu noile elite republicane etnocrate

... liderului lor Honecker, căruia Gorbaciov îi dădea „sărutul mortal“

viitorul Uniunii a eșuat, legitimitatea sa ca lider sovietic circumscriindu-se până la urmă zidurilor ce înconjurau Kremlinul. Iar încercarea neinspirată a „durilor“ administrației Gorbaciov de a

Pe măsură ce statele socialiste s-au dovedit incapabile să mențină beneficiile sociale și standardele de viață din primele decenii ale ființării lor, regimurile lor politice și-au pierdut legitimitatea în ochii populației

stopa cursul reformist prin tentativa de lovitură de stat din august 1991 nu a făcut decât să precipite prăbușirea Uniunii Sovietice, prin propulsarea lui Elțin ca lider al noii Rusii, legitimate democratic.

Unul dintre fenomenele remarcabile ale anilor '80 a fost dezvoltarea graduală și autoorganizarea „de jos în sus“ a societății civile în Europa Centrală și de Est. În 1989 promotorii săi s-au inserat cu succes în vacuumul creat de atrofia regimurilor comuniste și au exercitat conducerea revoluțiilor preponderent pașnice care au condus la destrămarea acestora și tranziția către noua societate.

O imagine a „gulaș-comunismului“

Am văzut ce a dorit Moscova și ce a ieșit la sfârșitul lui 1989 (Magazin istoric, nr. 12/2019), dar și rolul jucat de dosarul „drepturile omului” în prăbușirea comunismului (Magazin istoric, nr. 1/2020).

ÎN CE LUME TRĂIM, DUPĂ PRĂBUȘIREA COMUNISMULUI

ȘTEFAN CIOCHINARU

În întâiul raport al Consiliului Clubului de la Roma consacrat revoluției globale autorii, constituiți într-un centru de reflecție format din 100 de persoane de pe tot cuprinsul globului, atrăgeau atenția asupra unui fenomen aflat în plină derulare și menit să schimbe din rădăcini lumea în care trăim: integrarea.

Referindu-se la revoluția tehnologică din domeniul mijloacelor comunicării în masă, cercetătorul canadian Marshall McLuhan semnală că însăși logica progresului este cea care ne împinge către un „sat planetar”. În opinia sa, evoluțiile sociale, economice și politice ale lumii contemporane ar putea fi caracterizate de „o reșezare a tuturor structurilor existente” în formula „satului mondial”, ceea ce înseamnă că omenirea parcurge drumul „de la statul-națiune la structurile globale”, ajungând astfel la o transformare atât de profundă, încât viitorul va apar-

ține în întregime acestui „sat” mondial. Cu prilejul rostirii „testamentului” său politic, fostul președinte al Comisiei Europene, Jacques Delors, atrăgea și el atenția sutelor de oameni politici, oameni de afaceri și gazetari prezenți la Davos, în Elveția, asupra conceptului de „sat planetar”. Între aceste paranteze simbolice – una teoretică, cealaltă politică – se află momentul nașterii integraționismului, un proces a cărui însemnătate nu poate fi egalată, poate, decât de extraordinara sa complexitate.

Richard Baldwin, de la Graduate Institute of International

De la statul-națiune,
la satul global

Grevă a foamei organizată de membrii KOR într-o biserică catolică

1968 în Cehoslovacia. Din rândurile acestei opoziții democratice de stânga se vor cristaliza nucleele ce vor iniția, la finele anilor '80, transformarea partidelor comuniste central-europene în partide socialiste.

Al doilea grup era alcătuit de disidența societății civile, inițiată la sfârșitul anilor '70 în Polonia de Comitetul de Apărare al Muncitorilor (KOR), în Cehoslovacia de Václav Havel și Carta 77, în Ungaria de Opoziția Democrată și mai peste tot în Europa de Est și U.R.S.S. de ONG-urile numite generic Grupurile Helsinki.

A treia sursă de opoziție o reprezentau grupările religioase de diverse confesiuni, ce combăteau ateismul regimurilor comuniste. Prin urmările sale, cea mai importantă rămâne, fără îndoială, opoziția Bisericii Catolice în Polonia. O contribuție însemnată la destabilizarea regimurilor comuniste au adus-o și Biserica Catolică în Slovenia, Ungaria și Slovacia, Biserica Luterană în R.D.G. și Biserica Greco-Catolică în vestul Ucrainei.

Al patrulea grup îl forma opoziția naționalistă, ale cărei rădăcini coborau în perioada preluării puterii politice de către comuniști. Focali-

zându-se asupra ideilor restabilirii suveranității și salvării tradițiilor culturale naționale, opoziția naționalistă a jucat un rol însemnat în Ucraina, prin activitatea Sindicatului ucrainean „Helsinki”, în Slovenia, prin grupul de intelectuali ce gravita în jurul ziarului *Nova revija*, și în Ungaria, unde din rândurile sale se va naște, către finele anilor '80, gruparea ce va prelua puterea politică după 1989 – Forumul Democrat Maghiar.

Unii autori au adăugat la această tipologie și o a cincea sursă a opoziției, cea a muzicii *underground*. Fără a nega rolul însemnat

În 1968 Ceaușescu se opusese intervenției în Cehoslovacia; în august 1989 cerea să se facă totul pentru a opri sfârșitul socialismului în Polonia

pe care această formă de manifestare a contraculturii l-a jucat în evoluția Europei Centrale, îndeosebi în Cehoslovacia – prin intermediul grupului rock *underground* „Oamenii de Plas-

tic ai Universului” și al organizației „Secțiunea Jazz” – și în Polonia și Slovenia – prin grupurile care au îmbrățișat muzica *punk* –, muzica *underground* nu a fost o formă de opoziție în sine, ci o modalitate pentru oameni de a descoperi opoziția și o resursă de contacte și strategii pentru această opoziție.

Un puternic impact, prin largă mediatizare internațională (care ulterior i-au adus proclamarea, la 18 mai 1983, în Congresul S.U.A., a Zilei Naționale Andrei Saharov și premiul Nobel pentru pace) și prin faptul că veneau din partea unui fost apropiat al regimului, transformat în disident, au avut acțiunile fizicianului Andrei Saharov. Solidaritatea pe care Saharov, în calitate de lider al Comitetului Sovietic al Drepturilor Omului, a reușit să o mobilizeze în țară și în Occident în sprijinul celor câtorva dintre membrii din Moscova și Kiev ai Grupului Helsinki din Uniunea Sovietică, arestați cu doar câteva luni înaintea debutului reuniunii de continuitate a C.S.C.E. de la Belgrad (octombrie 1977), a demonstrat eficiența tot mai mare pe care începeau să o aibă Grupurile Helsinki.

Viziunea idealist-liberală, cosmopolită, a lui Saharov, care credea în coexistența pașnică și convergența dintre S.U.A. și U.R.S.S., ca platformă pregătitoare pentru o eventuală guvernare globală, contrasta cu viziunea realist-conservatoare a altui mare disident sovietic, Aleksandr Soljenițin, naționalist slavofil, care credea în revenirea la valorile ortodoxiei ruse ca bază pentru renașterea Rusiei.

Mihail Gorbaciov și Nicolae Ceaușescu

(Va urma)

glomeratele de state integrate, indiferent sub ce denumire se vor face ele cunoscute. Semnele acestei veritabile întreceri pentru cucerirea viitorului pot fi descifrate încă de pe acum. Sub ochii noștri, aproape pe ne-simțite, patru mari procese integraționiste sunt deja amorțate.

Semnarea Tratatului de la Roma, în 1957, ...

Primul și probabil cel mai bine cunoscut este cel care are loc în Europa. Din punct de vedere instituțional, procesul european de uniune politică, economică, monetară și, în cele din urmă, militară și diplomatică este și cel mai avansat. Drumul nu a fost deloc simplu. În 1951, la Paris, șase țări europene – Franța, Germania, Belgia, Italia, Olanda și Luxemburg – fondau Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului. În anii următori, s-a înființat și Comunitatea Europeană a energiei atomice (Euratom) și, în 1957, la Roma, Comunitatea Economică Europeană (C.E.E., numită și Piața Comună). În practică instituțiile și politicile acestora au devenit tot mai greu de diferențiat, proces confirmat de amendamentele succesive aduse tratatului. Cele trei comunități europene au ajuns cu timpul de nedesosebit. Tratatul de fuziune din 1965 a dat tuturor o comisie și un consiliu comun. Pe de altă parte, C.E.E. a înregistrat o considerabilă expansiune odată cu aderarea Marii Britanii, Irlandei și Danemarcei (în 1973), a Greciei (în 1981), a Spaniei și Portugaliei (în 1986), a Suediei, Austriei și Finlandei (în 1994).

În 1993, prin Tratatul de la Maastricht (Olanda), ia naștere Uniunea Europeană care, cu 15 state membre și peste 370 milioane de locuitori, devine deja cea mai mare piață unică din lume. La 30 martie 1998, se decide inițierea celui mai larg proces de extindere din istoria organiza-

ției, prin cooptarea altor 12 state europene. În februarie 2001, este adoptat Tratatul de la Nisa, prin care sunt stabilite reformele de care au nevoie instituțiile comunitare pentru a face posibilă extinderea Uniunii. La 1 ianuarie 2002, a intrat în circulație moneda unică, Euro, iar la 1 mai 2004 Polonia,

Ungaria, Cehia, Slovacia, Slovenia, Letonia, Lituania, Estonia, Malta și Cipru devin membre de drept și *de jure* ale Uniunii. România și Bulgaria aderă la 1 ianuarie 2007. A urmat Croația, în 2013. Albania, Islanda, Macedonia de Nord, Muntenegru, Serbia, Turcia sunt candidate, Bosnia-Herțegovina a depus cerere de aderare, iar Ucraina, Republica Moldova și Georgia aspiră să adere. La 18 iunie 2004, șefii de state și guverne din U.E. au adoptat proiectul Constituției Europene, potrivit căreia Europa unită va avea un președinte ales, un ministru de Externe și un corp diplomatic și executiv comun. În pofida eșecului de la referendumurile din Franța și Olanda, în 2005, proiectul Constituției Europene rămâne valabil.

Decizia și controlul se mută către elite situate peste statele-națiune

Un al doilea mare proces de integrare are loc – de mai multă vreme și dintr-o perspectivă teoretică a cărei semnificație profundă este greu a fi percepută de europeni – în Asia, acolo unde Japonia a pus în practică, încă din anii '70, mai ales prin forța sa financiară și tehnologică, conceptul în numele căruia a participat la Al Doilea Război Mondial: „zona de co-prosperitate asiatică”. Tot așa cum China comunistă, înainte

... și a Tratatului de la Maastricht

Marshall McLuhan

Jacques Delors

and Development Studies din Geneva, observa că „globalizarea are un impact evident nu numai asupra relațiilor internaționale, ci și asupra reglementărilor regionale și mondiale actuale”, iar Amitai Etzioni, profesor de sociologie la American University din Washington, nota că procesele globalizării „sunt dorite de unii și contestate de alții”. La rândul său, economistul Riccardo Petrella constata, în *Le Monde Diplomatique*, că „mondializarea capitalului a accelerat internaționalizarea investițiilor și a sistemului productiv, concomitent cu o integrare pe regiuni ample a fluxurilor comerciale”. Iată de ce nu surprinde faptul că, în general, globalizarea a fost definită în mod diferit, adesea în raport cu interesele reprezentate de personalitățile în cauză sau cu cele ale trusturilor și companiilor implicate în proces. Între aceste accepțiuni, atât de diferite, a fost inclus și impactul pe care fenomenul îl are asupra sistemelor politice naționale și a geopoliticii mondiale. Mulți analiști au definit inițial globalizarea doar ca o expresie a concentrării economice și financiare sub controlul marilor societăți transnaționale. S-a vorbit foarte mult și despre „noua revoluție industrială”, care a deschis oportunități nebănuite pentru creșterea economică și a dus la îndepărtarea de pe piețele internaționale a micilor concurenți în favoarea marilor capitaluri transnaționale. Globalizarea a

dat naștere „unui nou sistem de relații economico-financiare”, aflate „sub un control quasi total”, exercitat de o oligarhie care a acumulat puteri discreționare. Riccardo Petrella arată că aceste oligarhii se bazează pe „grupuri sociale și elite ce au dobândit putere de decizie și control, dincolo de formele de reprezentativitate și legitimitate politică și socială a statelor-națiune”.

**Mari speranțe,
dar și multe pericole**

Același analist italian observa că „abdicarea politicii este aproape totală”, metodele folosite pentru implementarea globalizării fiind, prin excelență, economice și financiare, în vreme ce din partea factorilor politici de decizie la nivel național se constată cedări evidente, cu o motivație, de regulă, personală. De altfel, multinaționalele pătrund fără nicio opreliște în cele mai diverse sectoare, de la cele militare și strategice, transporturi, comunicații și până la cele privind știința și cercetarea fundamentală și aplicată, operând o mutație majoră în sfera deciziei, aceasta

fiind preluată de la statul-națiune de „satul mondial” – *The Global Village*.

Grupuri de studiu interdisciplinare, futurologi și analiști politici sunt unanim de acord în a aprecia că secolul XXI va fi dominat de con-

1951, Paris, Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului

întâlneau la Eilat, pe malul Mării Roșii, pentru un simpozion consacrat viitorului regiunii. Prilej pentru premierul israelian Yitzhak Rabin de a lansa propunerea constituirii, „într-o primă etapă, a unei Piețe Comune regionale“.

Asasinarea, la puțină vreme, a lui Rabin a dus la înghețarea procesului, în așteptarea unor vremuri mai bune, când pacea se va instala, totuși, în Orientul Mijlociu.

În lumea arabă există deja o organizație de cooperare ce ar putea deveni oricând embrionul unui proces integraționist – Liga Arabă. Creată la 22 martie 1945, Liga promovează cooperarea economică, socială, politică și militară și mediază disputele între statele membre. Foarte important, Liga reprezintă în negocierile internaționale statele membre: Algeria, Arabia Saudită, Bahrain, Comore, Djibouti, Egipt, Emiratele Arabe Unite, Irak, Iordania, Kuweit, Liban, Libia, Mauritania, Maroc, Oman, Organizația pentru Eliberarea Palestinei, Qatar, Somalia, Sudan, Siria, Tunisia și Yemen.

Evoluții asemănătoare pot avea loc și în alte părți ale Lumii. Pe continentul african a fost creată, la 25 mai 1963, la Addis-Abeba (Etiopia), Organizația pentru Unitate Africană (O.U.A.), care grupează 54 de state membre de pe întreg continentul cu scopul declarat de promovare a păcii și securității în Africa, precum și de asigurare a dezvoltării economice și sociale a țărilor membre. Din iulie 2002, Uniunea Africană este organizația care succede O.U.A. Creată după modelul Uniunii Europene, scopurile sale sunt promovarea democrației, drepturilor omului și dezvoltării pe continentul african, în special pentru mărirea nivelului investițiilor străine prin intermediul programului Noul Parteneriat pentru Dezvoltarea Africii (NEPAD). Obiectivele

8 decembrie 1991, crearea Comunității Statelor Independente

Uniunii Africane cuprind și crearea unei bănci centrale de dezvoltare. Tot după model european, în martie 2004 a fost ales Parlamentul Panafrican, cu sediul la Midrand, în Africa de Sud. Deocamdată, are doar un rol consultativ, urmând ca în curând să aibă și putere legislativă. Are 265 deputați, membri ai parlamentelor naționale ale celor 54 de state membre.

Va fi interesant de observat ce se va întâmpla în America de Sud, acolo unde există în prezent două organizații foarte importante: una de natură politică – Organizația Statelor Americane – și cealaltă, de natură economică, Asociația Latino-Americană pentru Comerț Liber, ambele capabile să stea la originea unui viitor proces integraționist.

Sintetizând considerațiile de până acum, trebuie spus că niciuna dintre transformările evocate nu s-au materializat peste noapte, sămânța actualii revoluții globale germinând încet. În acest timp, complexitatea, incertitudinea și rapiditatea schimbărilor au atins niveluri fără precedent în istorie și au început să lase în urmă capacitatea sistemului mondial de guvernare. Dar cei care încearcă să împiedice schimbările sunt întotdeauna dați la o parte de istorie. La începutul anului 1989, probabil că puțini erau cei care prevedeau transformările fundamentale ce au urmat. Dominația sistemului bipolar asupra Lumii începuse deja să fie contestată, dar anii îndelungați de Război Rece își pusese pecetea nu doar asupra relațiilor Est – Vest, ci a întregului ansamblu al relațiilor internaționale. Prăbușirea sistemului comunist și dezinte-

grarea U.R.S.S. au zguduit nu doar continentul european, ci întreaga planetă. Europa și, odată cu ea, Lumea în ansamblu au căpătat o nouă configurație. S-au născut atunci mari speranțe, dar și multe pericole.

(Va urma)

Reuniune a Parlamentului Panafrican

de a crea instituțiile democratice, făurește mai întâi economia de piață, e adevărat, cu particularitățile sale, la fel și integraționismul asiatic a preferat să înceapă cu interconectarea economiilor și a sistemelor financiar-bancare, precum și cu edificarea unui sistem postindustrial integrat, bazat pe microelectronică, tehnologii înalte și alte cuceriri ale științei aplicate. Instituțiile în jurul cărora are loc procesul asiatic de integrare sunt deocamdată ASEAN (Association of South-East Asian Nations) și APEC (Asia-Pacific Economic Cooperation Group).

Al treilea mare proces de integrare a fost declanșat odată cu Acordul NAFTA, în America de Nord. Acordul Nord-American pentru Comerț Liber a fost semnat, la 7 octombrie 1992, la San Antonio, în Texas, de cei trei lideri ai țărilor membre: George Bush (S.U.A.), Carlos Salinas de Gortari (Mexic) și Brian Mulroney (Canada). Documentul a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1994. Crearea acestei veritabile piețe unice continentale, ce reunește circa 360 de milioane de oameni din numai trei țări (S.U.A., Canada și Mexic), reprezintă unul dintre evenimentele ce vor marca profund viitorul. Fără îndoială, motorul integraționismului nord-american îl constituie forța economică, comercială și militară a Statelor Unite, chiar dacă Administrația Trump a impus o renegociere a acordului, în 2019.

În sfârșit, al patrulea mare proces de integrare are loc în spațiul fostei U.R.S.S., în jurul Federației Ruse, inițial prin intermediul Comunității Statelor Independente (C.S.I. creată la Minsk, 8 decembrie 1991) și, din 2012, prin continuatoarea acesteia, Uniunea Eurasiatică, proiect foarte drag lui Vladimir Putin. După șocul dezmembrării fostului Imperiu sovietic în 15 state mai mult sau mai puțin de sine stătătoare, pus în fața posibilității de a pierde nu doar pozițiile de contact cu Europa și Bazinul Pacificului, ci și de a rata definitiv și statutul de putere mondială, Centrul de la Moscova și-a revenit cu o rapiditate extraordinară. Rând pe rând, scenariile unei uniuni

7 octombrie 1992, San Antonio, Texas, semnarea Acordului Nord-American pentru Comerț Liber

slave, a unei uniuni euro-asiatice sau a unei comunități a statelor independente au fost aruncate în arenă cu un singur și (aproape) nedisimulat scop: reintegrarea fostului spațiu sovietic, chiar și cu prețul unor reforme și concesii dureroase pentru Centru. Dacă imperiul a început să fie sfărâmat de la periferie, odată cu noul mileniu reconstrucția a început într-o logică inversă, dinspre centru către ceea ce urmează a fi noile frontiere ale imperiului. O nouă structură care, cel puțin formal, va integra de data aceasta – după modelul celorlalte procese aflate în desfășurare în restul lumii – mai mulți membri teoretic independenți și egali în drepturi: fostele republici sovietice.

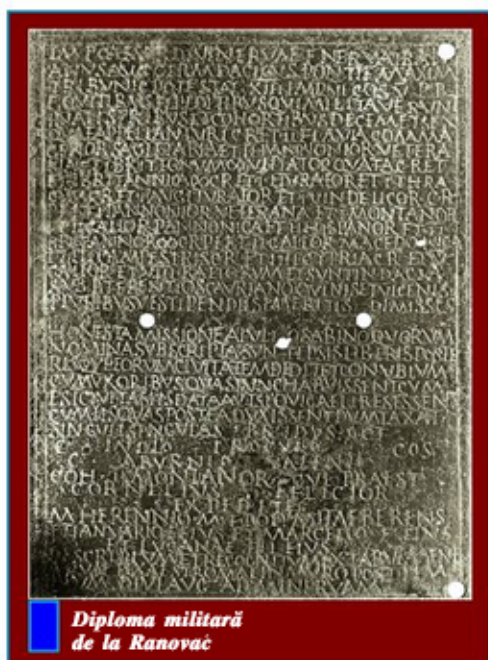
**Cele patru mari
processe integraționiste
au loc
în Europa, Asia,
America și spațiul
fostei U.R.S.S.**

După cum lesne se poate observa, o serie de părți ale Lumii scapă proceselor integraționiste aflate în curs. În cursa pentru viitor, acestea se află în mare întârziere. Și totuși, se pare că semințele unor dezvoltări viitoare au fost deja puse în brazdă. Un exemplu se găsește chiar la porțile Euro-

pei, în Orientul Apropiat. În 1994, chiar înaintea desfășurării la București a lucrărilor Forumului Mondial (Crans Montana), o serie de planificatori, oameni de știință și de afaceri din Israel, Liban, Iordania, Egipt și Arabia Saudită se

Al 33-lea summit ASEAN, Singapore, noiembrie 2018

Diploma militară
de la Ranovac

Dintre *leges datae*, promulgate direct de împărat, de un interes aparte sunt acele „decrete imperiale” (*constitutiones*), prin care se acorda militarilor (soldaților) de condiție peregrină din trupele auxiliare ale unei provincii, după terminarea serviciului militar legiuit și lăsarea cu onoare „la vatră” (expresia *dimissi honesta missione*), cetățenia romană (*civitas Romana*). Veteranii primeau totodată dreptul de căsătorie legitimă (*ius conubii*), prin care conviețuirea cu o femeie de condiție peregrină devenea căsătorie legitimă, după dreptul roman; copiii aduși pe lume în timpul serviciului militar sau cei care aveau să se nască erau legitimi, erau cetățeni romani.

Această „constituție” era gravată pe o tablă de bronz (*tabula aerea, chalkôn*), expusă într-un loc public la

neutru; la plural: *diplo-mata*) consta din două tăblițe de bronz de dimensiuni egale (înălțime: 14 – 16 cm, lățime: 10 – 12 cm; grosimea 1,5 mm; printre excepții, se poate menționa diploma de la Cataloi, jud. Tulcea, care măsoară 20,2 x 16,1 x 0,25 cm), care se suprapuneau formând un *dyp-tich* prevăzut la cotor (sus și jos) cu două orificii, prin care tăblițele erau legate cu o verigă sau cu sârmă. Astfel, diploma se prezenta ca un „livret militar”, alcătuit din două tăblițe a patru pagini. Pe *tabella* I (*prior extrinsecus* (partea exterioară; pagina 1) era transcris integral textul decretului imperial (textul era cuprins de obicei într-un che-nar); tot pe *tabella* I, dar pe interior (*intus*, pagina 2) textul era transcris pe lat, dar doar aproximativ jumătate. Textul continua pe *tabella* II (pe interior, *intus*; pagina 3), tot pe lat.

Roma. Pe copia ce se executa la cererea veteranului, așa-numita „diplomă militară”, se menționa unitatea în care acesta servise, numele ofițerului comandant al acesteia (*praefectus, tribunus*), precum și numele membrilor familiei fostului soldat (soție, copii) care primeau cetățenia romană.

Acest document (*diploma*, substantiv de ge-nul

Cele două tăblițe mai erau prevăzute în zona centrală cu două orificii, prin care era introdus un fir (de obicei două fire răsucite) de sârmă de bronz (aramă) care strângea foile livretului; capetele firului ieșeau pe fața exterioară a tăbliței II (pe pagina 4) și erau unite prin răsucire, apoi acoperite cu o plăcuță (*theca*) sudată deasupra. De o parte și de alta a acestei plăcuțe, dar astfel încât să suprapună parte din *theca* și să cuprindă și fața tăbliței, erau aplicate sigiliile martorilor (*testes*, șapte la număr) și numele lor, ca garanție a corectitudinii copierii actului imperial. În caz de bănuială de fals, sigiliul era desfăcut (*theca* și peceteile) și se confrunta textul de pe fața exterioară (pagina 1) cu cel de pe interior (paginile 2 – 3).

Decretul imperial (*constitutio*) cuprindea: numele împăratului emitent, cu toate titlurile sale, la cazul nominativ (acestea conțineau totodată importante elemente de datare a documentului); menținea trupelor de călăreți și pedestrași ai armatei provinciei din care se făceau „lăsări la vatră”; numele guvernatorului provinciei (*legatus Augusti pro praetore, procurator Augusti; praefectus Aegypti*), sub mandatul căruia se făcea „lăsarea la vatră”; o formulă conținând durata serviciului militar; acordarea cetățeniei (*civitas Romana*) celor *dimissi honesta missione*, precum și membrilor familiei (soție, copii) existente la acea dată sau pe care și-o vor întemeia; data decretului imperial (cu indicarea lunii și zilei; anul

DIPLOMELE MILITARE ROMANE

*Rezervația arheologică de la Deultum
și fragmentul de diplomă militară descoperită*

CONSTANTIN C. PETOLESCU

Împăratul Hadrian

Aplecarea asupra acestui domeniu predilect de cercetare vine la îndemnul unui tânăr istoric, dr. Alexandru Pițigoi, redactor la revista Magazin istoric, care mi-a semnalat, după Facebook page of the Deultum archaeological reserve (pagina de Facebook a rezervației arheologice Deultum), un fragment de diplomă militară descoperit în august 2019, în cursul săpăturilor din orașul antic Deultum (Thracia; în Bulgaria de azi, la 10 km vest de Burgas). Fotografia postată cuprinde

doar o parte din diplomă, fiind „decupată” (desigur, intenționat) tocmai în punctele esențiale.

Din comentariul ce însoțește știrea aflăm că piesa a fost cercetată de prof. Nikolai Șharankov, un binecunoscut epigrafist bulgar, care arată că diploma a fost emisă pentru armata provinciei Dacia Inferior și datează din 17 iulie 122. Această constitutio a împăratului Hadrian pentru armata Daciei Inferior mai este consemnată în alte patru diplome militare, dar toate cu loc de descoperire necunoscut (ajunse prin comerțul de antichități în Germania), din care aflăm că numele guvernatorului acestei provincii (procurator Augusti) era, la acea dată, Cocceius Naso.

Partea ascunsă de descoperitori de „ochii curioșilor” mai conținea probabil și alte elemente: numele (parțial?) al veteranului care a beneficiat de acest act imperial, numele unității în care a servit, poate și numele ofițerului comandant al unității. Deocamdată, diploma este importantă fie și prin faptul că are loc de descoperire cunoscut (spre deosebire de celelalte patru semnalate până acum). Înseamnă că posesorul diplomei, care a servit într-una dintre unitățile proaspăt înființatei provincii Dacia Inferior, era probabil de neam trac și a revenit „la retragere” în patria sa balcanică.

ploma (ambele tăblițe) a ajuns, în condiții necunoscute, într-o colecție din München (Germania).

Datarea diplomei este asigurată atât de seria demnităților imperiale (în special puterea tribuniciană), cât

și de numele consulilor, coroborate prin indicația *pr(idie) idus Oct(obres)*: 14 octombrie 109.

Iată transcrierea textului diplomei din 14 octombrie 109, după regulile obișnuite pentru publicarea unui text epigrafic: abrevierile (prescurtările) sunt redată între paranteze rotunde, iar părțile pierdute (reconstituite) între paranteze pătrate.

Tabella I (extrinsecus):
Imp(erator) Caesar divi Nervae f(ilius)
Nerva Trai-
anus Aug(ustus) Germ(anicus) Dacicus,
pontif(ex) max(imus),
tribunic(ia) potestat(e) XIII, imp(erator)
VI, co(n)s(ul) V, p(ater) p(atriciae),
equitibus et peditibus qui militaverunt
5 in alis tribus et cohortibus decem et
sex
quae appellantur (1) I c(ivium) R(oma-
norum) et (2) II Flavia Comma-
genor(um) sagittaria et (3) II Panno-
nior(um) vetera-
na et (1) I Brittonum (milliaria) Ulpia
torquata c(ivium) R(omanorum) [et]
et (2) I Britannica (milliaria) c(ivium)
R(omanorum) et (3) I Ituraeor(um) et (4) I Thra-

10 cum c(ivium) R(omanorum) et (5) I
Aug(usta) Ituraeor(um) et (6) I
Vindelicor(um)
c(ivium) R(omanorum)
p(ia) f(idelis) et (7) I Pannonior(um)
veterana et (8) I Montanor(um)
et (9) II Gallor(um) Pannonica et (10) II
Hispanor(um) et (11) II
Britannor(um) (milliaria) c(ivium) R(o-
manorum) p(ia) f(idelis) et (12) II Gallorum
Macedonica
et (13) III Campestris c(ivium) R(oma-
norum) et (14) IIII Cypria c(ivium) R(oma-
norum)
et (15) V
15 Gallor(um) et (16) VIII Raetorum et
sunt in Dacia
sub D(ecimo) Terentio Scauriano quinis
et vicenis

Traducerea diplomei:

„Împăratul Caesar Nerva Traianus Augustus Germanicus Dacicus, fiul divului Nerva, mare pontif, având puterea tribuniciană pentru a XIII-a oară, fiind salutat de șase ori imperator (general biruitor), având cinci consulat, părinte al patriei, călăreților și pedestrașilor care au servit în cele trei *alae*, care se numesc: I civium Romanorum și I Flavia Commagenorum sagittaria și II Pannoniorum veterana, și în 16 cohorte (care se numesc): I Brittonum milliaria Ulpia torquata civium Romanorum și I Britannica milliaria civium Romanorum și I Ituracorum și I Thracum civium

Romanoru și I Augusta Ituracorum și I Vindelicorum civium Romanorum pia fidelis și I Pannoniorum veterana și I Montanorum și II Gallorum Pannonica și II Hispanorum et și II Britannorum milliaria civium Romanorum pia fidelis și II Gallorum Macedonica și III Campestris civium Romanorum și IIII Cypria civium Romanorum și V Gallor(um) și VIII Raetorum și sunt în Dacia sub Decimus Terentius Scaurianus, cu 25 de ani sau chiar mai mulți ani de serviciu binemeritat, eliberați (*dimissi*) cu onoare de Iulius Sabinus, ale căror nume sunt scrise mai jos: lor înșile, copiilor și urmașilor lor (împăratul) le-a dăruit cetățenia romană și *conubium* (căsătorie legitimă) cu soțiile pe care le-ar

Reprezentare a legionarilor romani
în luptă cu daci pe Columnă

se poate calcula și pe baza numelui perechii de consuli în funcție). Pe copiile efectuate după decretul imperial, deci pe fiecare diplomă militară, era trecut numele trupei din care făcea parte solicitantul diplomei, precum și comandantul trupei; numele posesorului diplomei, uneori cu indicarea originii etnice; o formulă de încheiere prin care se arăta că diploma respectivă reprezintă o copie autentificată după tabla de bronz care era expusă într-un loc public la Roma.

Organizarea militară și administrativă a Daciei romane este cunoscută în chip multumitor grație descoperirilor de diplome militare (aproape 100 de exemplare). Din păcate, doar o mică parte dintre acestea provin de pe teritoriul Daciei. Cele mai multe diplome militare provin din comerțul de antichități și au fost descoperite de „căutătorii de comori” dotați cu detectoare de metal și vândute anticarilor din țările occidentale (în special din Germania). De aici

sunt preluate de epigrafiștii occidentali, unii specialiști de renume, care le publică în diferite publicații de specialitate, dar frecvent cu două omisiuni grave: locul de proveniență (uneori doar probabil „Balcanraum”) și colecția în care diploma se păstrează. Multe dintre aceste diplome provin probabil și din Dacia; suntem astfel lipsiți de posibilitatea de a ști câți dintre acești militari veterani rămăneau în Dacia după terminarea serviciului militar. De asemenea, se cunosc 50 de diplome militare care menționează militari de neam dac

(*natione Dacus*; unii poartă nume dacice foarte cunoscute, precum Decebalus, Diurpaneus, Drilgisa etc.), care fac serviciul în unități militare din diferite colțuri ale împărăției romane (Britannia, Germania, Pannonia, Syria, Africa de Nord ș.a.). Nu știm însă câți dintre ei s-au întors, după terminarea serviciului legiuit, în Dacia, în mijlocul comunită-

ților lor, contribuind astfel la romanizarea „conaționalilor” lor daci.

Prima diplomă militară referitoare la provincia Dacia este cea din 14 octombrie 109. Istoricul descoperirii acestei diplome este interesant. *Tabella II* a fost identificată și fotografiată în 1986, de profesoara Miroslava Mirković, de la Universitatea din Belgrad, într-o colecție din localitatea Ranovac (circa 30 km sud de Viminacium, oraș roman și castru legionar din provincia Moesia Superior). Ulterior, di-

Fragmentul de la Deultum (atât cât permite fotografia făcută publică) se poate reconstitui astfel (am transcris cu negru textul lizibil, iar cu culoare partea reconstituibilă).

ETIIGALLORQVAESVTINDACIAINFERIORESVB
COCCEIONASONEQVINISETVICENISPLVRIBVS
VESTIPENDISEMERITISDIMISSISHONESTAMIS
SIONEQVORVMNOMINASVBSCRIPTASVNTIPLIBE
5
RISPOSTERISQEORVMCIVITATEMDEDITETCONV
BIVMCVMVXORIBVS...

NICOLAE P. ROMANESCU, PRIMARUL CRAIOVEI

Prof. univ. dr. PAUL REZEANU

În istoria Craiovei Nicolae P. Romanescu rămâne ca personalitatea cea mai proeminentă, care timp de peste patru decenii a făcut tot ce a putut pentru ca orașul său să crească, să înflorească, să se modernizeze. Din aceste motive a fost și este recunoscut, la unison, „cel mai mare“ și celebru primar pe care l-a avut Craiova.

Nicolae P. Romanescu provenea dintr-o familie originară din Gorj și era a doua generație de craioveni. Bunicul său, Ioniță, a fost un apropiat al lui Tudor Vladimirescu și a murit „tăiat de hanger turcesc“, la 7 iunie 1821, în lupta de la Drăgășani. Făcuse parte din „batalionul sacru“. A lăsat în urmă o soție tânără, Maria, gravidă și cu doi copii mici: Ecaterina, născută în 1815, și Petrache, născut în 1817. Imediat după moartea năprasnică a soțului, Maria s-a stabilit la Craiova, unde, la sfârșitul lui decembrie 1821, a dat naștere celui de al treilea copil, Costache. Sărăcită, dar de origine boierească, Maria Romanescu a cerut sprijin stăpânirii pentru ca băieții săi să învețe carte. Astfel, Costache și Petrache au devenit bursieri ai Băniei.

**Singurul
revoluționar
craiovean
care a murit în exil**

Despre Ecaterina Romanescu știm că a fost căsătorită de două

ori, prima oară cu Biță Săvoiu și a doua oară cu Ștefan Frumușcanu. A decedat la 5 aprilie 1846. Se pare că n-a avut copii. Cât despre Costache Romanescu (1821 – 25 decembrie 1877) știm că a fost clucer (a dat foc diplomei de boierie în public, în Târgul de Afară al Craiovei, în vara anului 1848). A fost absolvent al Facultății de Drept din Paris. A luat parte la Revoluția de la 1848, a fost secretar, alături de Nicolae Bălcescu, I.C. Brătianu, C.A. Rosetti, A. Golescu, Cezar Bolliac, al Guvernului

Costache (stânga) și Petrache Romanescu

Acastă diplomă înregistrează un număr important de unități militare: trei *alae* (trupe de cavalerie) și 16 *co-*

hortes (trupe de infanterie). Mai aflăm despre cele 19 unități militare că sunt în Dacia sub ordinele lui De-

cimus Terentius Scaurianus. Este prima atestare a acestui consular la cârma provinciei Dacia (anul 109). Noutatea constă în mențiunea unui *legat* (guvernator) anterior al Daciei, posibil încă din anii 105 – 106, prenume Iulius Sabinus; oricât ar părea de curios, acesta era, până acum, aproape necunoscut în prosopografia Imperiului Roman.

Posesorul diplomei era un fost pedestraș din *cohors I Montanorum*, pe numele său Marcus Herennius Polymita, originar dintr-o cetate *Beroe*; identificarea acesteia este obiect de dispută: cea din Thracia (Augusta Traiana, azi Stara Zagora), cea din Macedonia ori poate cea din Syria (azi Alep). ■

pluribusve stipendiis emeritis dimissis honesta missione a Iulio Sabino, quorum nomina subscripta sunt, ipsis liberis poste-

20 risque eorum civitatem dedit et conubium

cum uxoribus quas tunc habuissent cum est civitas iis data aut, si qui caelibes essent,

cum iis quas postea duxissent dumtaxat singuli singulas. Pr(idie) idus Oct(obres) 25 C(aio) Iulio Proculo

co(n)s(ulibus)

C(aio) Aburnio Valente.

Coh(ortis) I Montanor(um), cui praest Cornelius Felicior,

30 ex pedit

M(arco) Herennio M(arci) f(ilio)

Polymitae Berens(i)

et Ianuario f(ilio) eius et Marcello f(iliis) eius

et Lucan(ae) fil(iae) eius.

Descriptum et recognitum ex tabula aeneae 35 a, quae fixa est Romae in muro post

tem-

plum divi Aug(usti) ad Minervam.

avea atunci când le-a fost dată cetățenia sau, dacă ar fi necăsătoriți (*caelibes*), cu acelea pe care le-ar lua după aceea, dar pentru una singură (!).

În prețuia idelor lui octombrie, pe când erau consuli Caius Iulius Proculus și Caius Aburnius Valens.

(Dată) fostului pedestraș din cohorta I Montanorum condusă de Cornelius Felicior, anume lui Marcus Herennius Polymita, fiul lui Marcus, din Beroea, și lui Ianuarius fiul său și lui Marcelus fiul său și Lucanei fiica sa.

Copiat și autentificat din tabla de bronz care este fixată în zid la Roma, în spatele templului Divului Augusta, unde se află statuia Minervei“.

Clio anunță

Modificări la Arhivele Naționale Britanice

Din data de 31 martie, Arhivele Naționale Britanice vor permite cercetătorilor să solicite numai 12 documente pe zi. Administrația a luat această măsură în urma analizei datelor statistice acumulate timp de patru luni, argumentând că, astfel, s-ar eficientiza procedura de cerere de documente. A fost anunțată o perioadă de probă de șase luni pentru această măsură, timp în care cercetătorii pot lăsa comentariile lor față de noua reglementare.

Mulți istorici britanici au criticat hotărârea, spunând că munca lor va deveni mult mai dificilă. Istoricul Guy Walters, specializat pe perioada celui de Al Doilea Război Mondial, a scris pe contul său de Twitter că „De multe ori [el] comandă duzine de documente pe zi, nu doar o singură duzină”. Istoricul de artă Bendor Grosvenor, fost consilier al arhivelor, a spus că „dacă ar mai fi fost consilier acolo, i-ar fi ținut o predică directorului despre aceasta”. De asemenea, persoanele care nu locuiesc aproape de arhive, aflate în districtul Kew din Londra, ar trebui să suporte costuri suplimentare pentru un număr sporit de zile, ca să poată solicita toate documentele pe care vor să le studieze.

Conform noilor directive, cercetătorii pot studia 12 documente pe zi, plus încă 12 dacă sunt cerute în avans. Acestea pot fi preluate toate deodată, spre deosebire de limita actuală de trei odată. De asemenea, există posibilitatea ca opt cercetători pe zi să poată comanda între 20 și 40 de documente deodată, cu condiția să aparțină aceluiași fond.

Andrei OPREA

Nicolae și Lucia Fălcoianu Romanescu

s-a născut la 18 februarie 1854, la Cloșani (Gorj). A făcut școala primară la Craiova, după care a urmat Liceul „Louis le Grand”, din Paris, apoi, din cauza războiului și evenimentelor din 1870 – 1871, l-a continuat la Aix-en-Provence. Reîntors la Paris, a terminat Liceul „Henri IV”, ca premiant la limbile elină și latină, clasa de filosofie. A urmat Facultatea de Litere și Drept din Paris, studii pe care le-a continuat mai târziu în sociologie și economie politică, la Liège, în Belgia. Revenit în patrie, s-a dedicat politicii, dar mai ales administrației comunale. Din 1883 a fost ales consilier comunal, deputat al Colegiului III Dolj (din 1884 până în 1921), apoi, senator de drept și vicepreședinte al Senatului (din 1922).

A fost primar al Craiovei în patru rânduri, 1898, 1901 – 1905, 1914 – 1916 și 1929, fapt ce i-a permis să contribuie la modernizarea orașului. Printre marile sale realizări amintim: aducerea apei potabile, canalizarea, apoi extinderea iluminatului electric public și privat, pavarea străzilor, extinderea pieței centrale, lucrări edilitare-gospodărești

etc. A fost ctitorul celebrului Parc Bibescu. Nicolae Romanescu a întemeiat, la Craiova, în 1885, o școală de menaj, iar în anul 1901 a înființat primul atelier școală din țară. De asemenea, a fost directorul și proprietarul ziarelor *Opiniunea* și *Acțiunea liberală* (1887 – 1893). A fost un mare colecționar de artă și a avut o impresionantă bibliotecă, pe care le-a donat, în cea mai mare parte, Fundației Alexandru și Aristia Aman, în anul 1930.

Nicolae Romanescu s-a căsătorit la 21 mai 1894, la

București, cu Lucia-Elena Fălcoianu (1868 – 1947), fiica generalului Ștefan Fălcoianu, fostul șef de stat major al armatei române în Războiul de Independență, ministru și membru al Academiei Române. Lucia Romanescu făcuse pensionul la Paris, „nu era deșteaptă, dar era foarte frumoasă și răutăcioasă”. Din căsătoria lor au rezultat „cinci băieți buni și o fată cu inima în partea dreaptă, care a murit tânără”, spune Constantin Argetoianu. Ion-Nicolae s-a născut la 14/27 aprilie 1895, la Liège, în Belgia. A fost student la matematică, inventator, căsătorit cu Angela-Liuba, aviator în timpul Primului Război Mondial. A murit eroic în Franța, la 1 noiembrie 1918; Maria-Ecaterina, care s-a născut la Liège, la 4 mai 1896 (cea cu inima în partea dreaptă, care a murit tânără);

Marcel-Petre, născut la 11 octombrie 1897, tot la Liège, a fost poet și diplomat și a decedat în 1956; Nicolae (Nicolaiță) s-a născut, de asemenea, la Liège, la 11 martie 1899. A urmat Facultatea de Medicină din Paris, unde și-a luat și doctoratul. În perioada interbelică a

Casa Romanescu din Craiova

Provizoriu, apoi secretar al Locotenenței Domnești. A fost singurul craiovean care a făcut parte din guvernul revoluționar de la București. După înfrângerea revoluției a fost arestat, dus la Giurgiu, de unde a evadat, și s-a refugiat la Brusa (1849 – 1851). După exil, s-a întors la Craiova și a reluat funcția de magistrat, ajungând membru al Curții de Apel din București, membru în Comitetul electoral pentru alegerea deputaților în Divanul Ad-hoc (1857), prefect de Vâlcea, deputat în Adunarea Constituantă care a votat prima constituție democratică a României. A fost unul dintre fondatorii mișcării liberale din România, făcând parte din gruparea lui C.A. Rosetti (1866 – 1877). A fost căsătorit de două ori, prima oară cu Maria Andronescu, cu care a avut patru copii: Speranța, Victoria, Alexandrina și Nicu, apoi cu Sevatia Fălcoianu, cu care n-a avut copii.

Primul băiat al lui Ioniță Romanescu a fost Petrache (născut la Târgu Jiu, la 1817, decedat la Zizin, lângă Brașov, la 22 iunie 1856). A studiat Dreptul la Paris. A călătorit mult, era un om cult. Al. Macedonski spune că la Academia Română sunt manuscrise ale sale demne să fie tipărite. De altfel, la tipografia lui N. Macovei, în 1857, a apărut piesa sa în versuri, *Josephina*. Ca boier a urcat până la treapta de pitar. A fost prieten cu profesorul Ion Maiorescu, tatăl lui Titu Maiorescu.

Petrache Romanescu a fost unul dintre fruntașii Revoluției de la 1848 din Oltenia, a adunat voluntari pentru oastea lui Gheorghe Magheru, a fost un membru activ al Clubului Revoluționar din Craiova, a fost pentru în proprietărea țăranilor fără despăgubire. Cercetat, dar necondamnat, după revoluție, Petrache Romanescu „nu s-a astâmpărat, iar mai apoi nu s-a abținut de la comentarii

politice defavorabile ocupației“ (rusești). Din acest motiv a fost arestat la începutul anului 1854, condamnat și urma să fie deportat în Siberia. A fost însă „răscumpărat de familie pe când era dus spre lagărul de detenție politică“. S-a refugiat în Transilvania, la Zizin, unde s-a îmbolnăvit de tuberculoză și a murit, așa cum am arătat, la 22 iunie 1856. Corpul său a fost apoi adus de un prieten din „Frăție“, Iosef Maier, și înmormântat în Cimitirul Sineasca din Craiova. A fost „singurul revoluționar craiovean care

a murit în exil politic și ca urmare a unei boli molipsitoare, tuberculoza, contractată în timpul deportării politice în îndepărtate ținuturi“ (dr. Nicolaiță Romanescu). Petrache Romanescu s-a căsătorit la 1843 cu Măriuța Moscu (1819 – 1897). După tată, ea era de neam macedonean, iar după mamă era o Brădească – deci, boieri de neam. Ea a avut ca zestre moșiile Cloșani, Sălcuța, Lipovul, din Gorj, și Galicea, din Dolj, ultima schimbată pe Moțăței, cu Bibeștii.

Măriuța Moscu cu cei doi copii, Ecaterina și Nicolae (foto din 1865)

Trei condiții puse regimului

Petrache Romanescu și Măriuța Moscu au avut șase copii. Primii patru au murit nevârstnici. Ultimii doi au fost Ecaterina și Nicolae. Ecaterina s-a născut în 1847 și a decedat în iunie 1873. Se spune că a fost o femeie fină, frumoasă, instruită, inteligentă. În 1865 s-a căsătorit cu Vasile Racottă, cu care a avut patru copii, dintre care doi au decedat tineri. Ceilalți doi au fost Zoe (Titu), măritată cu Dinu Goleșcu, cu care a avut o fată, Marioara, și Nicolae Racottă, căsătorit cu Mimi Bengescu, fără copii.

Cel mai mic copil al lui Petrache Romanescu a fost Nicolae P. Romanescu. Acesta

PINOCCHIO ȘI RĂZVRĂTIRILE COPILĂRIEI

THEO STĂNESCU-STANCIU

Pinocchio, în versiunea lui Walt Disney, ...

● După Biblie, cea mai frecvent citită carte
● Pinocchio și pieile roșii ● Un „copil afurisit” sau un suflet inocent pus pe șotii?! ● Collodi nu îi putea suporta pe copii ● Tehnici cinematografice inovative ● Pinocchio, lectură în epoca internetului?!

Încă din iulie 1881, când vedea lumina tiparului primul episod din aventurile năstrușnicei marionete Pinocchio, într-o publicație pentru copii (*Giornale per i bambini*), povestea a devenit una dintre cele mai cunoscute descrieri ale parcursului întortocheat și dificil de la copilărie la adolescență. Autorul, Carlo

Lorenzini pe numele său real – numele Collodi, cum a rămas în istoria literaturii, a fost adoptat mai târziu, reprezentând, în fond, numele unui sătuc situat între Lucca și Pistoia, locul de baștină al mamei, Angela Orzali, se remarcase până atunci mai mult ca jurnalist și critic literar și muzical. Inițial, Collodi și-a publicat scurtele episoade din *Giornale per i bambini* sub denumirea de *Aventurile unei marionete*, însă, odată cu decizia de a le da o formă compactă, într-un volum de sine stătător, a ales varianta combinată: *Aventurile lui Pinocchio*. Povestea unei marionete. Cartea a apărut în februarie 1883, la Editura Felice Paggi din Florența, beneficiind de o ilustrație de excepție pentru acele timpuri, realizată de Enrico Mazzanti.

„Poate cea mai des tradusă lucrare din limba italiană și, după Biblie, cea mai frecvent citită” (aprecia Francella Butler, o cunoscută autoare de literatură de copii), cu cele peste 300 de variante în limbi de pe întreaga suprafață a globului, *Aventurile lui Pinocchio* i-a atras, după cum era și firesc, ca orice poveste de succes, și pe realizatorii de film.

... și pagină din *Giornale per i bambini*, în care a apărut pentru prima oară povestea lui

Prima adaptare cinematografică datează din decembrie 1911, în plină epocă a filmului mut. A fost lansat în perioada Crăciun-

nului în mai multe țări – Austro-Ungaria, Franța, Germania, Spania și Marea Britanie –, dar nu și în Italia, locul de baștină al lui Pino-

cchio. S-a numărat printre cele dintâi realizări ale regizorului italian Giulio Antamoro (1877 – 1945), care s-a folosit de un cunoscut actor adult

fost șeful Serviciului sanitar al penitenciarelor. A fost mai apoi arestat și trimis la muncă, la Canal, de unde a scăpat, fiind numit medicul care a înființat Spitalul de leproși de la Tichilești, județul

Tulcea. A primit postul cu trei condiții: 1. șeful statului și ministrul Sănătății să-i ceară scuze (venea de la Canal); 2. nimeni, absolut

nimeni, nici măcar șeful statului să nu se amestece în treburile spitalului și 3. să i se îndeplinească orice cerere, iar pe teritoriul spitalului el era totul, „un fel de Dumnezeu“. S-a pensionat la vârsta de 73 de ani, pentru că nimeni nu accepta postul respectiv (deși spitalul și personalul erau plătite de Organizația Mondială a Sănătății). A decedat în anul 1978, la București.

Alexandru-Mircea s-a născut la 11 aprilie 1900, la Paris. A fost licențiat în științe comerciale, viceconsul la Legația română de la Viena, a fost căsătorit cu doctorița Odette Stoianovici. După ce a plecat în exil, în Franța, s-a recăsătorit și a avut un fiu, Dan. A decedat la Paris, în 1976. Radu-Carol s-a născut la 28 martie 1901, Paris. A fost doctor în științe economice (la Paris), comisar al guvernului la Banca Națională a României și s-a căsătorit cu Mioara I. Cantacuzino. După 1960 a trăit la Craiova, ca... supraveghetor al Parcului. În 1968 a emigrat în Franța, la intervenția președintelui Charles de Gaulle. Mai apoi, se pare, s-a stabilit în S.U.A. Nu știm când și unde a decedat. A fost cel mai mic copil al lui Nicolae P. Romanescu.

Al doilea parc din Europa

Revenind la Nicolae P. Romanescu, ca primar, trebuie spus, credem, că realizarea sa cea mai importantă și spectaculoasă a fost Parcul Bibescu, azi Parcul Romanescu. Cu el, ca să spunem așa, a intrat în istorie. Amenajarea

Planul parcului și o vedere cu turnul de apă și podul suspendat

sa se datorează indiscutabil inițiativei, eforturilor, luptei sale pentru strângerea fondurilor. Proiectul și planurile amenajării parcului au fost executate în anul 1898 de arhitectul peisagist Emile Edouard Redont. Pentru ele a luat Medalia de Aur la Paris, la Expoziția Internațională din 1900. Era conceput ca un parc de odihnă și recreere, ca un parc romantic. Era unic în România, un parc de o originalitate și frumusețe impresionantă, iar ca mărime era al doilea în Europa. Acoperă o suprafață de 90 ha, în care sunt incluse și cele 20 de ha ale hipodromului de trap și galop, lacul, amenajat pe o suprafață de 4 ha, și cursurile de apă cu o lungime de aproape 2.000 de m, cu cascade, poduri și podețe etc. Au fost aduse peste 250 de specii de arbori și arbuști forestieri și ornamentali din cele mai renumite pepiniere din lume. S-a muncit mult, într-un ritm intens. Lucrările, deși deosebit de complexe, au fost, ca execuție, impecabile. Inaugurarea parcului a avut loc în ziua de 29 septembrie 1903, în prezența regelui Carol I și a familiei regale. Au fost invitați membrii guvernului și ai celor două Camere, ambasadorii străini acreditați la București, diferite personalități, prefecți și primari din țară, descendenții familiei Bibescu. A fost un adevărat spectacol unic, grandios, nemaivăzut. Toți cei prezenți au fost încântați, uimiți, pentru toți a fost o zi și o seară de neuitat. Parcul Romanescu este azi monument istoric. În el, în Domul Belvedere, își doarme somnul de veci fostul primar, „cel mai mare“ și celebru primar al Craiovei, Nicolae P. Romanescu. ■

preluat întrucâtva din portul nemțesc și elvețian, căruia i s-a asortat și un drăgălaș papion.

Și schimbările aveau să continue nu numai la capitolul imagine, ci și, mult mai important, în ceea ce privea caracterul. Pentru Disney devenise clar că croul său trebuia să se nască mai degrabă pus pe șotii, un suflet inocent ce cădea ușor în capcanele înținse de răuvoitorii din jur, și în niciun caz „un afurisit” ce nu poate fi educat. „Copiii care nu ascultă de povețele celor mari, li se întâmplă întotdeauna o nenorocire” sau „Bagă bine la cap, haimana ce ești! Copiii care fug de învățătură și dau cu piciorul cărților, școlilor și dascălilor, ca să se țină numai de hoinăreală și de joacă, sfârșesc întotdeauna rău!”. Astfel de idei lansate de Collodi la sfârșitul veacului al XIX-lea nu mai erau pe placul spiritului american al noilor vremuri, ghidat în special de teoriile filosofului și pedagogului John Dewey (1859 – 1952), pentru care interesele copilului trebuia să predomină, iar atmosfera – atât acasă, cât și la școală – să fie una democratică, tânărului lăsându-i-se libertatea să se manifeste.

In desenul animat creat de Disney, regizat de Ben Sharpsteen și Hamilton Luske și având ca scenariști șapte autori (Aureliu Battaglia, William Cottrell, Otto Englander, Erdman Penner, Joseph Sabo, Ted Sears și Webb Smith), Pinocchio nu mai este nici pe departe un copil răutăcios. Greșelile sale –

Versiunea lui Enrico Mazzanti și transformarea adusă de studiourile Disney...

ca ale oricărui alt prichindel aflat la vârsta chefului de joacă și de distracție – trebuia înțelese, iar pedepsele adaptate la perspectivele moderne ale educației. Pentru a-i aduce pe copii pe calea cea dreaptă nu mai puteau fi folosite imagini terifiante sau metamorfoze în creaturi hidoase. Disney nu renunță la parabola măgarului, dar ea prinde conotații mult mai prietenoase. Ajuns în așa-numita „Țară a distracțiilor”, pentru a-l face pe crou să își conștientizeze abaterile de la calea cea dreaptă, producătorii nord-americani creionează un Pinocchio pseudo-măgaruș, desenându-i doar urechi ascu-

țite și o coadă pe măsură! Mai mult chiar, pentru a nu-i înspăimânta pe viitori spectatori, Disney a decis să elimine din istorisirea de pe marele ecran scena în care păpușa a fost spânzurată de tâlhari de o cracă a Stejarului Uriș.

Analizând importanța educativă a filmelor pentru copii și concentrându-se studiul tocmai pe adaptările cinematografice ale cărții din 1883, profesorul Simonetta Polenghi a demonstrat că filmul din 1940 introduce personaje mult mai agreabile. Și, în primul rând, un rol special i-a revenit Greicrașului-vorbi-

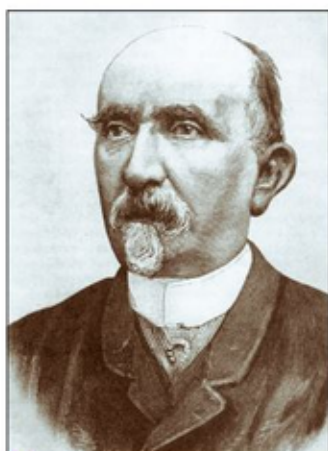
... sub bagheta lui Ben Sharpsteen (foto din stânga) și Hamilton Luske (în dreapta)

comicul Ferdinand Guillaume, pe numele de scenă Polidor (1887 – 1977) pentru a-i da viață lui Pinocchio.

In pelicula de aproape o oră, purtând o caraghioasă costumație, dublată de un complicat și probabil greu de suportat machiaj (gândit însă pentru a-i scoate în evidență nasul de mincinos!), personajul lui Polidor se zbate să scape teafăr din cele mai ciudate aventuri. Povestea urmărește, în mare, firul întrețesut cu trei decenii în urmă de Carlo Collodi, dar îi mai adaugă și câteva episoade mai... colorate și în ton cu moda vremurilor, precum întâlnirea lui Pinocchio cu un trib de indieni piei-roșii, care îi va și ajuta, pe el și pe Geppetto, să se salveze din burta giganticei balene.

Pelicula, grav avariata de trecerea vremii, a cunoscut un proces de recuperare și reconfigurare, astfel că, în octombrie 2018, spectatorii prezenți la Festivalul de scurtmetraje de la Badalona (Spania) au putut urmări integral filmul produs la început de secol (e adevărat, cu unele modificări/adaptări la prezent, precum o coloană sonoră de muzică electronică!).

Industria mereu în schimbare, mereu deschisă la inovații și în căutare de succes, cinematografia a cunoscut rapid o dezvoltare spectaculoasă. Topurile se schimbau peste noapte, producțiile spectaculoase venind una după alta. După cum sublinia și unul dintre cei mai reputați critici de film nord-americani, Roger Ebert, „când în 1937

Carlo Lorenzini

regizorul rus Serghei Eisenstein a văzut pentru prima oară producția Disney *Albă ca zăpada și cei șapte pitici* nu a avut nicio urmă de îndoială să o numească cel mai mare film realizat vreodată“. Au trecut numai trei ani și, în 1940, când studiourile americane au scos pe piață cel de-al doilea și, respectiv, al treilea film animat, *Fantasia* și *Pinocchio*, cele două au devenit adevărate repere în domeniu.

În realizarea adaptării cărții lui Carlo Collodi, pe lângă provocările tehnice, Walt Disney avea să se confrunte și

Ferdinand Guillaume, Polidor, primul interpret al rolului

cu alte câteva aspecte neașteptate.

Pornise hotărât să urmeze îndeaproape firul poveștii scriitorului italian, considerând, și pe bună dreptate, că succesul înregistrat de acesta va asigura și producției sale un renume pe măsură. În scurtă vreme însă, la o lectură mai atentă a operei, avea să realizeze că personajul Pinocchio nu era nici pe departe unul ce putea fi ușor îndrăgit atât de copii, cât și de adulți. Băietanul creat de Collodi aducea mai degrabă cu un drăcușor, un „copil afurisit“, o „haimana“. Proiectul ajunsese, se pare, într-un punct mort. Disney a oprit producția pentru a-și lua o pauză de gândire. Se impunea o schimbare radicală, dar unde și în ce direcție sau direcții?

Prima modificare esențială a fost adusă de renunțarea la aspectul clasic al croului de păpușă din lemn, cum fusese creat de pana lui Mazzanti cu decenii bune în urmă. Adio linii alungite și dure ale bărbiei, bine ați venit obraji rotocși și rumeni: noul Pinocchio din producția Disney trebuia să semene mai degrabă cu un băiețel obișnuit decât cu o marionetă. A cerut să se lucreze și la costumație. Inițial, desenatorii merseseră pe o variantă oarecum asemănătoare cu cea propusă de colegul italian în 1883: o pălărie înaltă, un guler voluminos, pantaloni scurți și o haină lungă. Această tipică reprezentare de clovn nu se mai potrivea noului proiect, așa că a fost adoptat un costum

în realizarea peliculei *Albă ca Zăpada și cei șapte pitici*, în același an. Aparatura facilă, în fond, surprinderea pe peliculă a mișcărilor într-un mod mult mai apropiat de realitate, în planuri separate, astfel încât, prin focalizarea camerei la distanțe variate – fie mari, fie mici –, unele elemente din fundal să câștige sau, din contra, să iasă din atenția spectatorului, creându-i, în acest mod, o experiență vizuală aparte.

Munca asiduă a echipei ce s-a ocupat de animația propriu-zisă a condus la un rezultat pe măsură. Multe scene impresionează și astăzi: flăcările ce dansează în căminul din atelierul lui Geppetto; perspectiva peștișorului Cleo asupra lui Pinocchio, din interiorul vasului de sticlă, sau prima apariție a lui Pinocchio însuși, dansând și cântând de fericire.

Nu trebuie uitate nici contribuțiile de excepție ale actorilor care au dat viață desenului animat. Din nou, era pentru prima oară când mari staruri ale ecranului își foloseau doar vocea: cazul mai sus-pomenitului Cliff Edwards care i-a dat glas vagabondului greierăș sau al Evelynnei Venable, totodată voce și model pentru Zâna Albastră.

Costurile producției, estimate la aproape două milioane și jumătate de dolari, s-au dovedit, în acea perioadă, greu de acoperit. În primul rând din cauza războiului,

În brațele lui Geppetto și alte două personaje: pisicul Figaro și peștișorul Cleo

astfel că filmul nu a cunoscut în perioada următoare decât doar două traduceri în limbi străine, în spaniolă și, respectiv, în portugheză. Mai mult, până în 1950, în Germania sau Japonia, nimeni nu l-a putut urmări în cinematografe.

Astăzi, conform cifrelor oferite de unul dintre cele mai cunoscute site-uri internaționale, www.the-numbers.com, câștigurile înregistrate la capitolul vizionării în familie s-ar ridica la aproximativ 85.000.000 de dolari, pelicula fiind considerată printre primele trei pe care orice copil trebuie să o fi urmărit acasă, alături de părinți.

Richard Wunderlich și Thomas J. Morrissey, într-o interesantă analiză din 2014 (*Pinocchio Goes Postmodern: Perils of a Puppet in the United States*), Pinocchio într-o lectură postmodernistă: pericolele la care a fost supusă o marionetă în Statele Unite), demonstrează, dacă mai era nevoie, că personajul născut la sfârșitul veacului al XIX-lea a cucerit o întreagă lume. „Cu greu și-ar fi putut imagina Carlo Collodi că personajul său va deveni nu numai un clasic al literaturii italiene, ci va cunoaște succesul interna-

țional. Oricum, ar fi fost surprins de faptul că relatarea aventurilor păpușii sale de lemn s-a transformat în America într-un adevărat material didactic pentru elevi de vârste mici și medii. În ciuda multiplelor metamorfoze pe care le-a trăit de-a lungul tre-

cerii vremii, odată cu repovestirea într-o variantă sau alta, cartea lui Collodi rămâne una extrem de sugestivă din multe puncte de vedere: satira acerbă, aluziile la marile eposuri din literatura occidentală, portretizarea realistă a tribulațiilor copilăriei, tratamentul sofisticat la care este supus atât un adult, cât și un copil din cauza cutumelor societății. Și, fără a-și pierde conotațiile inițiale, o nouă lectură poate oferi perspective dintre cele mai neașteptate. „Din punct de vedere al unei lecturi postmoderniste, se impun și câteva întrebări interesante. În primul rând, apariția efectivă pe lume a personajului: Cine și cum i-a dat viață?! Cum de un părinte singur, precum Geppetto, se trezește cu o păpușă însuflețită?! Sau, cum pot fi interpretate transformările repetate ale lui Pinocchio în ciudate creaturi?!“

Dacă mulți dintre noi, adulții de astăzi, citind aventurile lui Pinocchio am visat cu ochii deschiși, dar și am conștientizat pericolele la care am fi supuși dacă nu am respecta regulile societății în care trăim, oare cum vor primi povestea copiii generațiilor următoare?! ■

Walt Disney
cu cele două premii Oscar
obținute de peliculă

tor, devenit povestitorul întregii istorii, un gen de voce interioară, a conștiinței care nu tace niciodată și care, cel mai important, nici nu-și părăsește spiritele pe care le protejează. În plus, Disney transformă multe scene, conferindu-le un caracter comic, considerând că râsul ar reprezenta o variantă educativă mult mai bună decât teroarea.

Pentru Collodi, la sfârșitul veacului al XIX-lea, lucrurile păreau cu totul diferite, după cum o sublinia și în titlul capitolului IV – *Povestea păpușii cu Greierașul-vorbitor, din care se vede cum copiii îndărătnici nu vor s-așculde de cei care știu mai mult decât ei*. Ironia destinului face ca italianul ce a cunoscut succesul tocmai datorită literaturii pentru copii, să nu fi fost nici pe departe un iubitor al acestora! Format în mare parte la școli catolice

cu o educație morală strictă și provenit dintr-un mediu destul de umil, ai căror membri nu prea aveau timp să-l petreacă alături de micuți, înțelegându-i și înconjurându-i cu dovezi de iubire, adultul Carlo Collodi ajunsese de-a dreptul să-i repugne orice apropiere de micile creaturi zburdalnice și năbădăioase și, în special, de băieți. Niciodată căsătorit, niciodată tată, mereu obsedat de dragostea și atenția pentru mamă, Collodi și-a revărsat multe dintre resentimente în aventurile marionetei de lemn pe care a făcut-o să traverseze cele mai dure încercări, inclusiv pe cea supremă moartea.

După luni de muncă asiduă, la 7 februarie 1940, când mare parte a lumii era prinsă în a doua conflagrație mondială, desenul animat ce purta marca studiourile Disney avea premiera de gală. Din nefericire, primirea inițială, de acum exact 80 de ani, nu a fost tocmai cea mult sperată. În special în Italia pelicula a fost dur criticată, pentru diferențele față de povestea originală.

Încetul cu încetul însă filmul și-a câștigat binemeritul succes, devenind chiar prima producție de animație care a câștigat Premiul Oscar. S-a întâmplat la decernările din 1941, când i-a revenit Distincția pentru cea mai bună coloană sonoră și pentru cea mai bună melodie originală,

When You Wish Upon a Star (Când îți pui o dorință), muzica lui Leigh Harline, versurile lui Ned Washington și în interpretarea lui Cliff Edwards.

Dar producția din 1940 a însemnat mult mai mult. Pentru criticul de film Leonard Maltin, autor al unora dintre cele mai importante cărți despre cinematografia mondială, „*Pinochio* este cel

mai inovator și substanțial film al lui

Disney. Virtuozitatea tehnică n-ar însemna nimic, dacă nu ar duce la un rezultat atât de frumos”.

Scenele în care s-a dat atât de multă atenție și celor mai mici detalii au fost făcute posibile datorită utilizării unor tehnici inovative. Adevărați pionieri în domeniul animației, cei de la studiourile Disney au găsit modalități dintre cele mai neașteptate pentru a contura pe ecran forme care să prindă dimensiuni aproape umane. „Mă întreb – scria expertul în animație Ernest Rister – dacă ei chiar au realizat cu adevărat că au descoperit formula perfectă prin care desenul capătă efectiv greutate și volum?!“

O mare parte a succesului din domeniul tehnic i s-a datorat utilizării filmărilor cu o cameră multiplan. Tehnica fusese testată de Disney cu câțiva ani înainte, la producția scurt-metrajului *The Old Mill* (Vechea moară, 1937), dar și

Greierașul-vorbitor

Câțiva dintre savanții
care au studiat constanta
 π : William Oughtred...

... Leonard Euler...

... William Jones...

Chiar dacă mulți considerau că matematicianului Leonard Euler (1707 – 1783) îi datorăm introducerea, în 1737, a constantei ca atare în utilizarea cunoscută astăzi, cercetările lui Petr Beckmann (1924 – 1993) au scos la iveală altceva. Susținătorul controversatei teorii a libertarianismului – doctrina politică ce susține drepturile indivizilor de a achiziționa, păstra și schimba bunuri – și unul dintre cei mai cunoscuți critici ai teoriei relativității a demonstrat că meritul i-ar aparține unui matematician galez, care a predat mult timp arta cifrelor pe corăbii, William Jones (1675 – 1749). În a sa a doua lucrare importantă *Synopsis Palmariorum Matheseos or A New Introduction to the Mathematics* (O nouă introducere în matematică, 1706), alături de demonstrația celor mai importante principii ale aritmeticii și ale geometriei, Jones se referă și la caracterul aparte al lui π , ca simbol matematic (evident pe filieră greacă, de la *perimetros*, perimetru).

Pornind de la metoda utilizată în Antichitate de Arhimede, în plină epocă modernă nu puțini matematicieni au încercat apoi să

obțină o valoare cât mai exactă a lui π , respectiv având cât mai multe zecimale. Un loc aparte a ocupat în această categorie Ludolph van Ceulen (1540 – 1610), un german cu un talent special pentru calcule. Cercetările sale ce s-au întins pe durata a patru decenii (între

1556 și 1596) și care au fost, se pare, susținute și de un alt reputat coleg flamand – Adrian van Roomen (1561 – 1615) –, i-au permis, inițial, să ajungă la un π cu 20 zecimale exacte (cu cinci mai multe decât atinsese van Roomen!), mai apoi, cu 35 de zecimale.

În acele vremuri, matematicienii se aplecau cu precădere asupra acestor tipuri de calcule, deoarece ele erau singurele modalități prin care se puteau apropia de complicitatea π , despre care nu se știa dacă, efectiv, are un număr infinit de zecimale sau nu.

Odată cu dezvoltarea modernă a științei matematice, și conceptul de π a început să fie mai bine înțeles. În 1768, elvețianul Johann Heinrich Lambert (1726 – 1777) a demonstrat că el este un număr „irațional”, respectiv că el nu poate fi rezultatul împărțirii a două numere întregi. Și astfel, una dintre consecințele devenea faptul că el poate fi reprezentat cu un număr infinit de cifre după virgulă!

Chiar dacă ar fi fost de așteptat ca acesta să fie sfârșitul căutării de zecimale, departe

Știați că?!...

Pentru fiecare zi din calendar a fost adoptată câte o sărbătoare internațională. Pe lângă Ziua vrăbiei (20 martie), a fermoarului (29 aprilie) sau a... gogoșilor (3 iunie), printre aniversări (unele, trebuie să recunoaștem, destul de ciudate!) se înscriu și câteva ce provin din rigida, dar atât de spectaculoasă lume a matematicii.

- Ziua Internațională a Constantei Euler ($e = 2,7182818...$) se sărbătorește diferit în fiecare țară, în funcție de sistemul de calendar utilizat: 27 ianuarie sau 7 februarie (2/7 în versiunea americană).

- Ziua porcului galben sau, cum este ea cunoscută, Ziua celebrării cifrei 17 apare în dreptul datei de 17 iulie?! Ciudata denumire provine, se pare, de la părintele geometriei diferențiale, matematicianul Michael Spivak și, cu acest prilej, matematicieni din întreaga lume își dăruiesc figurine de marțipan sau de pluș în formă de porcșor galben sau se oferă să facă... 17 fapte bune, neuitând, totodată, să fredoneze cântecele despre rotofeiele creaturi.

FASCINAȚIA LUI

$$\pi = 3,14$$

DORINA MIHALCEA

Una dintre cele mai cunoscute constante matematice – π (3,14) – are o istorie încă destul de puțin cunoscută. De-a lungul vremii, numeroși matematicieni au depus eforturi semnificative fie pentru a-i determina cu mai multă precizie valoarea, fie pentru a-i înțelege natura.

Nimeni nu poate spune cu precizie când a apărut pentru prima dată conceptul prin care matematicienii calculează astăzi aria cercului, prin arhicunoscuta formulă πr^2 , în care r este raza cercului la pătrat și $\pi = 3,14$.

După cum o dovedesc unele documente păstrate de la vechii egipteni și babilonieni, numărul π ar fi vechi de aproape 4.000 de ani.

Interesant este că scribii și arhitecții acestor două civilizații importante ale Antichității au ajuns la valori destul de apropiate pentru calcularea acestei constante. Mai exact se pare că ar fi fost babilonienii – cu aproximarea de 3,125 (cum apare ea într-o inscripție datată 1900 – 1680 î.H.), față de 3,1605 – în opinia constructorilor de piramide (conform așa-numitului *Papyrus Rhind*, aproximativ 1650 î.H., denumit după egiptologul scoțian Alexander Henry Rhind, 1833 – 1863, și care conține 85 de probleme de matematică).

Și în Vechiul Testament pot fi identificate referiri indirecte la această constantă, de astă dată cu o valoare în jur de 3 (cel mai probabil, de inspirație babiloniană!). De pildă, în Cartea Întâi a Cronicilor (a opta carte istorică canonică a *Vechiului Testament*), capitolul 4, când este descrisă opera lui Solomon de

*Papyrusul Rhind
(fragment)*

a înălța Templul Domnului în Ierusalim, pe Muntele Moria, conducătorul evreu „a făcut așa-numita marc de aramă turnată rotund, care avea de la o margine până la cealaltă zece coți, iar înălțimea ei era de cinci coți; o sfoară de treizeci de coți putea să o cuprindă împrejur”.

A fost nevoie însă de trecerea multor veacuri pentru a se ajunge la un calcul în care să se folosească exclusiv metode matematice. Experimentul i se datorează învățatului din Siracusa, Arhimede (287 – 212 î.H.). Cu ajutorul așa-numitei metode a epuizării, el a aproximat valoarea lui π , prin desenarea unui hexagon regulat circumscris într-un cerc și altul înscris în cerc și a ajuns la cifre cuprinse între 3,1408 și 3,1429.

La o apreciere similară a ajuns și Astronomul și matematicianul chinez Zu Chongzhi (429 – 500), pentru care valoarea circumferinței unui cerc măsura între 3.1415926 și 3.1415927, un record care nu va putea fi depășit timp de 800 de ani!

De-a lungul vremii, mulți dintre matematicieni nu au considerat că valoarea lui π ar fi una constantă. De pildă, cel căruia i se atribuie crearea riglei de calcul, introducerea semnului „x” pentru înmulțire și prescurtările *sin* și *cos* pentru funcțiile trigonometrice sinus și cosinus, matematicianul pasionat și de alchimie William Oughtred (1574 – 1660), în *Clavis Mathematicae* (1631), îl folosește pe π pentru a reprezenta circumferința unui cerc, dar valoarea acestuia diferă în funcție de fiecare diametru de cerc avut în vedere.

*Reprezentare a astronomului
și matematicianului chinez
Zu Chongzhi*

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

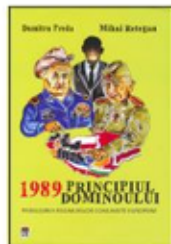
● **Liviu Maior – DE LA MARELE RĂZBOI LA ROMÂNIA ÎNTREGITĂ**

Editura Rao Distribuție, București, 2018, 301 pp.

● **PE DRUMURILE ISTORIEL. CONVORBIRI CU PROF. UNIV. DR. TASIU GEMIL, FOST DEPUTAT, AMBASADOR. REALIZATE DE VIRGIL COMAN. VOLUMUL I** (cuvânt înainte de Emil Constantinescu, președintele României (1996 – 2000); prefață de Acad. Prof. Ioan-Aurel Pop, rectorul Universității Babeș-Bolyai, președintele Academiei Române)

Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2019, 690 pp.

● **Dumitru Preda, Mihai Retegan – 1989. PRINCIPIUL DOMINIULUI. PRĂBUȘIREA REGIMURILOR COMUNISTE EUROPENE. EDIȚIA A II-A REVĂZUTĂ**

Editura Rao Distribuție, București, 2019, 696 pp.

● **PORTRETUL UNEI ȚĂRI. ROMÂNIA MARE ÎN FOTOGRAFIILE LUI HOPPÉ. CATALOG**

Editura tipografie Oscar Print, București, 2019, 119 pp.

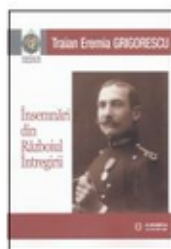
● **Olimpia Zamfirescu – GUSTUL AMAR AL CIOCOLATEI. JURNALUL UNEI SUPRAVIEȚUITOARE** (traducere din limba engleză de Lidia Grădinaru; prefață de Codina Zamfirescu)

Editura Corint Books, București, 2019, 284 pp.

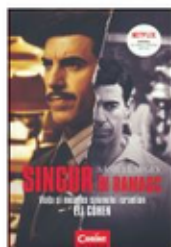
● **Vasile Buga – LUMINI ȘI UMBRE. RELĂȚIILE ECONOMICE ROMÂNIO-SOVIETICE. 1965 – 1989**

Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2019, 452 pp.

● **Traian Eremia Grigorescu – ÎNSEMNĂRI DIN RĂZBOIUL ÎNTREGIRII** (ediție de Traian D. Lazăr)

Editura Junimea, Iași, 2019, 233 pp.

● **Samuel Segev – SINGUR ÎN DAMASC. VIAȚA ȘI MOARTEA SPIONULUI ISRAELIAN ELI COHEN** (traducere din ebraică de Claudia Ursuțiu; prefață de Mihail E. Ionescu)

Editura Corint Books, București, 2019, 351 pp.

● **Douglas Smith – ULTIMELE ZILE ALE ARISTOCRAȚIEI RUSE** (traducere din limba engleză de Anca Irina Ionescu; prefață de Antoaneta Olteanu)

Editura Corint Books, București, 2020, 606 pp.

● **Orlando Figes – SĂ-MI TRIMIȚI UN CUVÂNT DIN CÂND ÎN CÂND. O POVESTE DE DRAGOSTE ȘI SUPRAVIEȚUIRE ÎN GULAG** (traducere de Daniela Rogobete)

Editura Polirom, Iași, 2019, 348 pp.

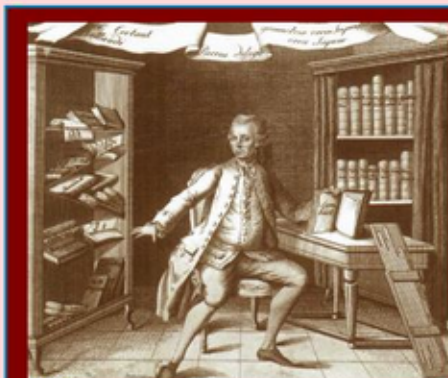
● **Col. (r.) Remus Macovei – DE LA TURTUCAIA LA BUDAPEȘTA. PRINOSUL DE SÂNGE AL MILITARILOR CONSTĂNȚENI ÎN CAMPANIA 1916-1919** (sub egida Asociației Naționale Cultul Eroilor)

Editura Next book, Constanța, 2017, 369 pp.

● **CAIETE SILVANE** (Revistă de cultură, sub egida Uniunii Scriitorilor din România)

Anul XV, Nr. 12 (179), decembrie 2019, 52 pp.

Pe măsură ce abuzurile autorităților sovietice comise în procesul de deportare a etnicilor germani sporesc (Magazin istoric, nr. 11, 12/2019, 1/2020), se intensifică și reacțiile părții române.

DEPORTAREA ÎN U.R.S.S. A ETNICILOR GERMANI DIN ROMÂNIA. DOCUMENTE ARHIVISTICE RUSE

Vizitatorii bisericii fortificate din Biertan au putut vedea, în vara anului trecut, și o interesantă expoziție de fotografii ce înfățișa viața comunității săsești din Transilvania la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui următor. Prezentăm și noi câteva imagini din această expoziție (pp. 66 și 68-70). Eleve de la Școala de menaj din Sibiu, 1891

Dr. ILIE SCHIPOR

Unul dintre primele demersuri ale generalului Rădescu prin care cerea exceptarea de la deportare a unor grupuri socio-profesionale sau etnice compacte a fost făcut la 21 ianuarie 1945, când a trimis Comisiei Aliate de Control patru liste cu peste 1.000 de persoane: „Tabelul special cuprinzând 67 de persoane, austrieci din Lagărul Ciurel, ce au fost triați din punct de vedere politic de Comisie, și totuși ridicați pentru muncă”; „Tabelul de 169 persoane din Lagărul Târgu Jiu, găsite că nu au avut vreo activitate politică și care deci urmează a fi exceptați de la ridicare”; „Tabelul special cuprinzând un număr de 228 persoane, călugări și călugărițe, pentru care a intervenit Nunțiatura Apostolică din România”; „Tabelul special cuprinzând 609 persoane, membre ale Societății Surorilor Sociale și pentru care a intervenit Nunțiatura Apostolică din România”.

Peste două zile, generalul N. Rădescu a înaintat Comisiei Aliate de Control, în dubla lui calitate de președinte al Consiliului

de Miniștri și ministru al Afacerilor Interne, scrisoarea nr. 4.588 din 23 ianuarie 1945, care era însoțită de „un tabel cuprinzând un număr de 500

de persoane, lucrători specialiști de la diferite întreprinderi din țară, cari sunt absolut indispensabili funcționării întreprinderilor și cari urmează

FĂURAR

6

1934. Străzile Parisului sunt inundate de mase de oameni nemulțumiți, sătule de avalanșa de scandaluri politico-financiare. Parlamentari de notorietate ce se dovedesc a fi compromiși lasă impresia că a treia republică franceză este neputincioasă, istovită de promisiuni demagogice, transformată într-un fel de dictatură a Camerei Deputaților, temperată o dată la patru ani de alegerile generale. Curba nașterilor a tot scăzut începând din 1920, ca și puterea de cumpărare, guvernele care se succed sunt delăsătoare și iresponsabile, în condițiile în care vecina și rivala Germanie, deja sub Hitler, a renunțat la democrație. Ies în stradă, nemulțumite, toate formațiunile politice, dintre care unele sunt noi, și ocupă Place de la Concorde. Toată lumea strigă „Jos hoții!”. Mai multe autobuze sunt incendiate. Când demonstrații antiguvernamentale vor să pornească spre Palais Bourbon, serviciile de ordine intervin și fac uz de arme; 15 morți și 1.435 de răniți sunt bilanțul zilei și al dimineții următoare, când, la ora 11.00, guvernul Edouard Daladier își dă demisia.

10

1810. La îndemnul mamei, împărăteasa văduvă Maria Feodorovna, țarul Alexandru I al Rusiei refuză cererea lui Napoleon de a-i da de soție pe sora lui cea mai mică, de 14 ani, prințesa Anna Pavlovna. „O să-ți povestesc despre una dintre cele mai dureroase încercări în care m-am aflat vreodată”, îi spune Alexandru unei bune prietene, Catiche. Napoleon va obține divorțul [de Joséphine] și a pus ochii pe Anna. Mama a dat dovadă de mai mult calm decât m-aș fi așteptat. „Cât de nefericită ar fi existența copilei dacă s-ar mărita cu un om de un caracter atât de josnic, care nu are nimic sfânt și nicio limită, din moment ce nu crede în Dumnezeu? Și oare un asemenea sacrificiu ar putea fi în folosul Rusiei? Mă cutremur doar gândindu-mă la toate astea”, scrie Maria Feodorovna, din perspectiva ei de potențială soacră a „căpăunului corsican”. Dacă Alexandru, care consideră că „era greu de ales calea justă”, îi spune lui Napoleon, temporizând, că Anette nu se poate mărita decât peste doi ani, mama lui este fermă în ce privește destinul fiicei ei. Napoleon se va căsători, dar cu fiica împăratului Francisc al II-lea, arhiducesa austriacă Marie-Louise.

21

1804. În Țara Galilor își face apariția pentru prima oară pe șine un tren cu locomotivă cu aburi. Merge cu opt km/h pe o lungime de 15 km. Este conceput de inginerul de mine englez Richard Trevithick (1771 – 1833), iar locomotiva lui tractează zece tone de fier și cinci vagoane cu aproximativ 60 de persoane. Cu un an în urmă Trevithick a inventat prima locomotivă cu aburi („Diavolul pufăitor”), pe care a folosit-o la mine, unde lucra, continuând tradiția familiei. Tatăl lui era tot inginer de mine. Prima linie feroviară cu utilitate comercială se va deschide însă abia în 1825 în Midlands, centrul Angliei.

24

1466. La Bruges Margareta van Eyck, văduva pictorului flamand Jan van Eyck (mort în acest oraș în 1441), organizează, în ajutorul celor săraci, prima loterie cu vânzare de bilete și premii în bani. De fapt, primele semne ale loteriei, folosită însă pentru finanțarea unor mari proiecte, trebuie căutate în China dinastiei Han, între anii 205 și 187 î.H., apoi la Milano (ce se pretinde patria primei loterii din istoria italiană) și Veneția, în același veac al XV-lea. În formă modernă, cu bilete și premii, loteria este menționată la Bruges. Ea va cuceri în veacul următor Franța lui Francisc I, apoi Anglia Elisabetei I.

29

1288. Margaret, regina Scoției (1286 – 1290), neliniștită de marele număr de fete bătrâne și sprijinită de nobilimea de la Curte, adoptă o lege prin care în această zi, deci numai în anii bisecți, li se permite femeilor să facă propuneri de căsătorie bărbatilor, cu vorbe sau doar priviri. Dacă cel ales refuză, este obligat să plătească o amendă, în funcție de veniturile lui. Cutuma este preluată apoi de Franța și Anglia, țară unde bărbatul trebuie să cumpere o rochie de mătase celei pe care a respins-o.

vârstă de 27 de ani și Ileana în vârstă de 18 ani, elevă în clasa a VI-a la liceul de fete din Câmpina.

Eu sunt de origine etnică română, iar tata lor, de câteva generații, cetățean român, a fost invalid de război, în campania din 1916 – 1918, împotriva nemților, și este decedat.

Cu toate că amândoi copiii îmi sunt deopotrivă de dragi, vă rog, domnule general, să interveniți pentru a mi se elibera cel puțin copila Ileana în care îmi pun speranța sprijinului bătrânelor mele.

Primiți, vă rog, domnule general, asigurarea stimei mele.

Vinogradov i-a cerut generalului Sladkevici să se întreprindă măsuri pentru identificarea celor doi tineri. A doua zi, acesta din urmă i-a raportat în scris șeful misiunii sovietice că „șalonul în care au fost imbarcați copiii familiei Rauer a intrat în U.R.S.S. pe data de 20 ianuarie 1945”. Cum competențele (adeseori discreționare) ale generalului Vinogradov se opreau la frontiera de est a României, este foarte posibil ca cei doi tineri să fi ajuns, împreună cu alte zeci de mii de concetățeni, într-unul dintre cele peste 400 de batalioane de muncă care au funcționat pe teritoriul U.R.S.S.

altă cerere a fost trimisă, pe cale ierarhică, de locotenentul Nicolae Popescu, prin care se aducea la cunoștința autorităților sovietice de la București: „În ziua de 11 ianuarie crt., a fost ridicată soția mea Ana Helvez de către poliția română și îm-

barcată în trenul care a plecat din gara Mogoșoaia la ora 22.10”. Ofițerul român credea că „s-a făcut o eroare, întrucât soția mea nu făcea parte din categoria celor care urma a fi mobilizați pentru lucru în U.R.S.S. Părinții ei nu sunt germani și nu au fost înscrși în grupul etnic german”. Pentru a fi mai convingător, acesta preciza: „Mama [soacra sa – n.n.] este româncă de origine

Elevi de liceu din Sibiu, 1908

etnică română, iar tatăl [socrul său – n.n.] cetățean român care în anul 1916 a luptat contra germanilor, fiind decorat pentru faptele sale militare. Originea etnică germană a tatălui său se datorează faptului că strămoșii erau din cantonul german elvețian. Soția mea este botezată în ortodox, fiind născută în București”.

La acest demers personal (promovat, se pare, către generalul Vinogradov de Ministerul Afacerilor Interne) s-a atașat o Adeverință (semnată de directorul Cabinetului ministrului de Interne), în care se precizează: „Doamna Ana Helvez din București, strada Dorobanți, nr. 85, în etate de 19 ani, soția domnului locotenent Nicu Popescu, de religie ortodoxă, a cărui [corect cărei – n.n.] mamă este de origine etnică română, se află trecută pe

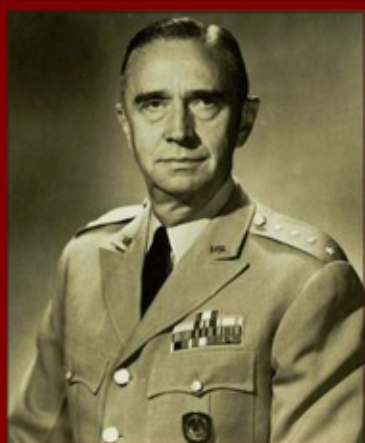
Tabelul nr. 1, sub nr. 166, tablou aprobat de Comandamentul Sovietic pentru a fi exceptată de la mobilizarea pentru lucru”.

Sergentul t.r. Egon Machat din Divizia 11 Infanterie a raportat pe cale ierarhică faptul că soția sa (Edith – născută Fronius Machat, în vârstă de 24 de ani, sâsoaică, cetățeană a României) a fost ridicată de autoritățile sovietice și expedită din orașul Sighișoara, la 16 ianuarie 1945, cu trenul cu indicativul nr. 47.666. Militarul român, care a „luptat pe front și era decorat cu «Bărbăție și Credință», clasa a II-a cu spade”, semnala că „în conformitate cu Circulara M.A.I. nr. 34.011/17 ianuarie

1945, soțiile ostașilor ce se află sub arme sunt scutite de muncă de război în U.R.S.S.” și raporta că soția sa era bolnavă și aveau împreună un copil mic de 21 de luni, născut cu buză de iepure.

Doi frați – locotenentul în rezervă Ernest Luț, din Regimentul 2 Vâlcea, și Iacob Luț, proprietar de moară din Călărași – s-au adresat în scris, la 16 ianuarie 1945, Comisiei sovietice, cerând „măsuri, prin ordine telegrafice sau telefonice pentru eliberarea, trimiteră la vatră a fiicelor noastre” Gabriela și Margareta Luț, care „au fost ridicate de la domiciliul din Călărași și trimise în lagărul de internare din Slobozia și acolo imbarcate în trenul nr. 47.644, vagonul nr. 2.875”.

Marcela Hoffmann, domiciliată în București, cetățeană română de etnie evre-

Demersurile unor reprezentanți ai autorităților române (Constantin Vișoiu, foto stânga) și ai membrilor misiunilor americană și britanică în România (generalul american Cortlandt V.R. Schuyler) pentru salvarea de la deportare a unor cetățeni români de etnie germană au rămas de multe ori fără succes

a fi excepția de la regulă. În caz contrar, întreprinderile vor suferi, iar unele din ele au chiar comenzi pentru armata sovietică”.

Constantin Vișoiu a făcut în calitate de șef al diplomației române mai multe demersuri pentru respectarea statutului special pe care îl aveau unii etnici germani încadrați la diferite reprezentanțe străine din București. Prin scrisoarea nr. 39.186/PR/RG/1 din 15 ianuarie 1945 (care a fost înregistrată a doua zi, sub nr. 1.130, la secretariatul Comisiei), ministrul român al Afacerilor Străine, referindu-se la „convorbirea avută cu dvs. în ziua de vineri, 12 ianuarie a.c.”, transmitea generalului Vinogradov „aici alăturat lista personalului românesc de origine etnică germană în serviciul diferitelor legațiuni străine din București și care nu au depășit vârsta de 45 de ani pentru bărbați și 30 de ani pentru femei [...] Am onoarea a vă ruga să binevoiți a dispune ca acest

personal de serviciu de la legațiunile străine să fie scutit de îndatorirea muncii obligatorii”. În anexa scrisorii, pe lângă doi cetățeni, mai sunt nominalizați: 11 de la Legația Elveției și câte unul de la Legațiile Finlandei și Turciei.

În sprijinul salvării unora dintre etnicii germani ridicați au făcut demersuri patronii sau colegii lor de muncă, care s-au adresat autorităților române sau sovietice în speranța că solicitările făcute vor contribui la anularea deciziilor de deportare.

Conducerea firmei „Industria textilă Arădeana” (care producea stoffe pentru armatele sovietică și română) a semnalat că „în prima zi de aplicare a dispozițiilor [privind deportarea etnicilor germani – n.n.] au lipsit 20 de filatori, 215 țesători, 105 maeștri specialiști și șapte funcționari” și pentru a se putea continua producția, destinată preponderent nevoilor trupelor române și sovietice a cerut dispensarea de la măsura deportării a 94 de angajați, nominalizați în

tabelele anexate demersului făcut.

O altă mărturie, făcută pentru a se clarifica etnia unui cetățean român reținut sub motivul că ar fi fost de naționalitate germană, a fost depusă sub forma unei Declarații pe proprie răspundere – de către funcționarii Gheorghe Istrate și Ghiță Văduva, de 58 de ani, din București. – Aceștia au declarat: „Cunoaștem bine pe domnul Josef Horsak, funcționar la Societatea «Danubiana», cu domiciliul actual în București, strada Caimatei, nr. 5, și știm bine că este născut în comuna Gura-Humorului, județul Câmpulung, Bucovina, că este fiul defunctului Caspar Horsak din Cehoslovacia, că atât el cât și fiica sa Ingeborg Horsak, în vârstă de 19 ani, sunt cetățeni români de origine etnică cehă”.

Deosebit de emoționante sunt scrisorile trimise Comisiei Aliate de Control de familiile celor deportați. Pentru a nu diminua cu nimic dramatismul care răzbate dintr-un asemenea demers, redau integral o asemenea scrisoare, înregistrată pe exemplarul tradus în limba rusă la Cabinetul generalului Vinogradov, în data de 24 ianuarie 1945.

„Domnule general,

Subsemnata Eugenia Rauer, născută Tâmpăanu, în vârstă de 60 de ani, domiciliată în orașul Câmpina, Prahova, cu mare durere în suflet vă aduc la cunoștință următoarele:

Organele polițienești din orașul Câmpina au ridicat în ziua de 11 ianuarie 1945 pe cei doi copii ai mei: Silviu în

pentru care se cerea excep-tarea de la iminenta deportare.

Generalul de brigadă Schuyler, șeful Reprezentanței Militare a S.U.A. în Comisia Aliată de Control, a cerut prin două scrisori, date 15 ianuarie 1945 „excep-tarea de la mobilizare a unor cetățeni de origine germană, a căror muncă este esen-țialmente necesară, întrucât aceștia sunt angajați ai unor firme industriale americane din România”. Peste alte trei zile, generalul Schuyler a solicitat să fie exceptați de la deportare cinci lucrători, etnici germani, care lucrau la Fabrica de telefoane și radio din Calca Rahovei, nr. 66 – 68.

Legatia Franței la București a intervenit, la 12, 13 și 17 ianuarie 1945, mai întâi pen-tru Bimel Rainer (născut în 1910 la Brașov, dar care a locuit mai mulți ani în Franța, unde a predat la Toulouse și a fost până în 1940 funcționar la Ministerul Informațiilor) și fiica acestuia (Ana Maria, născută la 24 iunie 1936 la Saint-Ouen, cetățeană fran-ceză) și apoi pentru Ștefan Hintz (șeful Stațiunii de re-montă al Jockey-Club, care „este cetățean român, de ori-gine etnică franceză, și nu germană”, iar cu toate acestea „a fost arestat la 12 ianuarie de la domiciliul său din str. Ispășoiu, nr. 10 și dus la Secția 22 Poliție din București, după care el a fost urcat într-un tren pentru a fi dus la muncă în U.R.S.S.”).

Adeseori, demersurile făcute de reprezen-tanțele diplomatice străine la București nu se finalizau asemenea multor intervenții ale guvernului, ministerelor, unor instituții sau persoane fizice române cu recuperarea

Copii din Bistrița, 1910

și eliberarea cetățenilor pentru care se cerea scutirea de la deportare.

Colonelul Moss, șeful Se-cretariatului Misiunii Mili-tare Britanice în Comisia Aliată de Control îi scria, în 22 ianuarie 1945, generalului

Săsoaică din Turnișor

Vinogradov: „Urmare la scri-soarea mea nr. 11.542/17 ianuarie 1945, prin care vă supuncam analizei o listă cu ecleziaști din Banat, trebuie să vă semnez că trei dintre aceștia, preoți din județul Severin, din păcate au fost urcați în vagoane la Caran-sebeș în data de 17 ianua-rie a.c.”.

Comitetul Central al Uniunii Evreilor Ro-mâni (cu sediul în București, Calca Călărășilor, nr. 27) a solicitat generalului Vino-gradov – cu adresa nr. 95/13 ianuarie 1945 – să fie elibe-rați 11 etnici evrei reținuți de organele NKVD, iar Uniunea Armenilor din România a cerut, prin adresa nr. 2.781 din 15 ianuarie 1945, să fie ex-ceptată de la deportare Hermina Minasian, soție de evreu, domiciliată în Pitești.

Wilhelm Filderman, pre-sedinte al Uniunii Evreilor din România, a semnalat – prin scrisoarea nr. 133 din 18 ia-nuarie 1945 – generalului Vinogradov încălcarea pre-vederilor Ordinului Minis-terului de Interne nr. 32.475 din 3 ianuarie 1945, conform căruia femeile de origine et-nică germană căsătorite cu cetățeni români (inclusiv et-nici evrei) erau exceptate de la mobilizare. De asemenea, liderul evreilor din România și-a exprimat părerea că „toți copiii minori sau majori năs-cuți din căsătorii mixte ar trebui exceptați [de la măsura internării și deportării – n.n.], deoarece ar fi greu de înțele-s ca o mamă germană căsătorită cu un cetățean român sau un tată german căsătorit cu o cetățeană română să rămână pe loc, iar descendenții lor să fie ridicați [în vederea depor-tării – n.n.]”.

(Va urma)

iască, a intervenit la „Onor Comandamentul U.R.S.S. pentru aplicarea Armistiului în România“ pentru soluționarea situației soțului ei, Alfred Hoffmann, cetățean austriac în vârstă de 45 de ani. „Soțul meu se află în țară de 25 de ani, lucrează în București, în care interval nu a făcut niciun fel de politică contrară intereselor țării, nu a fost înscris în niciun partid sau organizație politică germană, lucru care se constată din visa (!) Siguranței Române. Vă rog respectuos să binevoiți a dispune eliberarea soțului meu, întrucât este unicul sprijinitor a trei femei: subsemnata, sora mea și o mamă bătrână de 80 de ani, pentru care s-a sacrificat în tot timpul cât a durat prigoana contra evreilor, suferind din cauza mea că eram evreică, atât la serviciu la Banca de Credit Românească,

unde a fost funcționar timp de 22 de ani, cât și la Legațiunea germană, amenințându-l cu trimiterea în lagăr în Germania dacă nu divorțează de mine, lucru [pe] care nu l-a făcut“.

Drama deportării unor familii întregi era la fel de acut receptată și în cazul despărțirii copiilor de părinți sau al trimiterii la muncă forțată doar a unuia dintre soți. Unii dintre cei care-și vedeau rudele apropiate smulse din familie și urcate în trenurile sovietice au solicitat să împărtășească soarta soțului sau copiilor decât să rămână îndurerăți și despărțiți de cei dragi.

Frambach Anna din Timișoara a solicitat în scris, la 16 ianuarie 1945, chestorului Poliției Timișoara să-i permită

să plece „împreună cu soțul meu Frambach Iosif și cu cele două fete ale mele reținute de comandamentul rusesc, deoarece n-are niciun rost să stau singură acasă și vreau să plec mai bine cu familia mea“. Comisarul Dascălu, de la Comisariatul II al Poliției Municipiului Timișoara, a scris și întărit prin semnătură următoarea rezoluție (consemnată direct în partea stângă sus a scrisorii): „16 I 1945. Se aprobă cele solicitate, nefiind forțată de nimeni“.

Medic din Sebeș în trăsura de serviciu, 1911

Alți doi timișoreni, etnici maghiari căsătoriți cu nemțoaice, au solicitat în aceeași zi să fie imbarcați alături de soțiile lor în garnitura de vagoane ce constituia Eșalonul nr. 47.652. Cum ambele cereri au fost aprobate de același comisar de poliție Dascălu, cei doi cetățeni români, care nu erau supuși deportării (întrucât nu erau etnici germani, ci maghiari), au fost înscrși (în locul altor persoane, ale căror nume au fost șterse) în tabelele de vagon care constituiau documentele prin care își puneau soarta lor în mâinile delegaților sovietici și – prin intermediul lor – la dispoziția sistemului concentraționar al U.R.S.S.

Adescori, rudele sau apropiații celor ridicați în vederea

deportării anexau la demersurile făcute acte și dovezi medicale cu care încercau să dovedească faptul că cei în cauză erau bolnavi sau aveau afecțiuni grave, care nu le permiteau să fie folosiți la muncă.

Reprezentantul Misiunii Militare Britanice în Comisia Aliată de Control, vicemareșalul de aviație Donald Faskern Stevenson, a transmis, în ziua de 12 ianuarie 1945, generalului Vinogradov cel puțin două

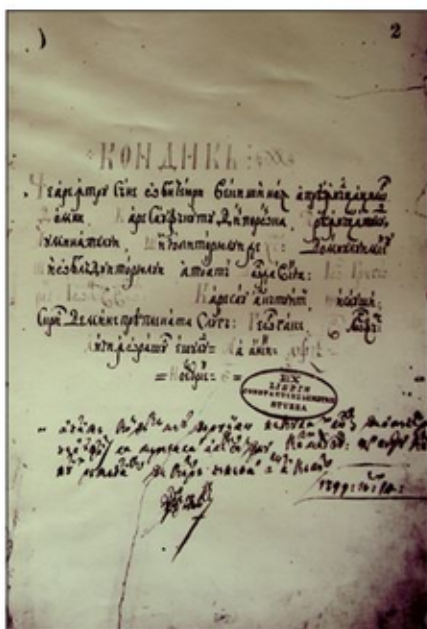
Note prin care semnală ridicarea de către autoritățile sovietice a unor slujbași ai Bisericii Catolice din România. Într-una dintre acestea se cerea „să fie eliberate cele trei măicuțe de la Institutul Sfânta Maria din Brăila, strada Radu Câmpineanu (tel. 1.500), care au fost reținute ieri de către Poliția din Brăila și sunt ținute închise“.

Cea de-a doua intervenție era făcută pentru eliberarea cetățeanului român de etnie germană Erik Schuster, care a fost luat cu forța de doi soldați sovietici, însoțiți de un polițist român, și dus la postul de Poliție din strada Știrbei Vodă. Cel pentru care se intervenea era „sacristan în cadrul Nunciaturii Papale“.

În aceeași zi, șeful Misiunii Militare Britanice a transmis (cu nr. 422/12 ianuarie 1945) generalului Vinogradov „Lista preliminară cu civilii născuți în Germania, Austria și Ungaria care au cetățenie britanică“ și „Lista cu cetățenii români de etnie germană, ungară și austriacă“, în cele două documente fiind nominalizate 22 de persoane

monii, principii moldoveni obișnuiau ca înaintea ficcării ospăț să poruncească întocmirea unui izvod prin care se făcea cunoscută rânduiala precisă a participanților. Singurul document oarecum asemănător de care am cunoștință este cel eliberat de cancelaria domnului Țării Românești Alexandru Moruzi, în 5 iulie 1793, care nu face însă decât să-i numească, în ordinea dregătoriei exercitate, pe marii boieri munteni și moldoveni „proscaliși” adică poștiți la „masa nuntirei prea iubitei [...] sori, domnița Ecaterina”, fără să existe vreun indiciu că la ospăț ei și-ar fi ocupat locurile respectând întocmai rânduiala care apare în act.

Așadar, potrivit poruncii lui Mihai Suțu reproducând aici forma numelor evidențiată de document în partea dreaptă a mesei urma să se așeze: prima, vorniceasa Zoița Sturdza, apoi, logofeteasa Ecaterina Razu, logofeteasa Roxandra „Sturza”, logofeteasa Ecaterina „Sturza”, postelniceasa Maria Paladi, vistierniceasa Catinca „Roset” – adică Rosetti –, vorniceasa Elenco (Elena) Paladi, vistierniceasa Casandra Canta, vorniceasa Ecaterina „Roset”, vorniceasa Ancuța Balș, vorniceasa Safta „Greceanița” – de fapt, Greceanu –, vorniceasa „Elenco” (Elena) Razu, vorniceasa Zoița Balș, postelniceasa „Elenco Roset” – adică Elena Rosetti –, o vistierniceasă Proherița – fără precizarea cărei familii ar fi aparținut –, vistierniceasa Catinca Ghica, comisoaia Sultana Suțu și, cea din urmă, căminăreasa Marioara Mavru, iar în partea stângă: prima, hătmăneasa „hatm. M. Ghica”, apoi, postelniceasa Anica „Ianculia” – adică Ianculecu –, spătăreasa Teodosia Balș, spătăreasa Ecaterina Sturdza, spătăreasa „Smaragda” (Smaranda) Paladi, spătăreasa Maria „Cananu” – de fapt, Canano –, vorniceasa Safta Conachi, băneasa Neculce, băneasa Ecaterina Luca,

Pagină din *Condica* lui Gheorgachi (Iasi, 1762), lucrare de referință a literaturii românești de ceremonial vechi

băneasa „Parasch” Dia-
mandi – probabil, Paraschiva –, comisoaia Roxandra „Roset”, comisoaia „Matoria” Costachi, comisoaia Safta „Stratilat” – de fapt, Stratulat –, comisoaia „Elenco Catardji” – adică Elena Catargi –, căminăreasa Sultana Râșcanu, băneasa Casandra „Costachi”, păhărniceasa Safta „Cantacuzin”, păhărniceasa Maria „Costachi”, ultima fiind medelniceasa „Smaragda” (Smaranda) Donici.

Din păcate, documentul nu oferă nicio lămurire în privința motivelor care l-au determinat pe vodă Suțu să le poftască la masă pe jupănele și nici nu

precizează dacă la Curte se vor fi desfășurat în acele zile evenimente deosebite, care să impună ca ele să fie de față. Statutul social le conferea nevestelor de mari dregători privilegiul de a se bucura de atenția doamnei, însă de aici decurgeau, în egală măsură, diverse îndatoriri față de aceasta – cu precădere în circumstanțe oficiale –, prezența la mesele organizate cu diferite ocazii fiind, cu certitudine, una dintre ele.

În schimb, însemnările păstrate pe cărți de odinioară și relatările străinilor ajunși în Principate lasă să se înțeleagă că în aceea perioadă atât vremea, cât și vremurile erau potrivnice. Primăvara și o bună parte din vara anului 1794 fuseseră extrem de secetoase, a venit apoi o toamnă ploioasă, după care a început să ningă. Mai mult, după Crăciun și înainte de Sfântul Vasile, Moldova a fost lovită în două rânduri de câte un „forti groznicu vifor”, ceea ce mă face să cred că se prea poate ca jupănele să fi fost nevoite să înfrunte răbufnirile neprielnice ale iernii și atunci când a venit timpul să răspundă invitației domnești. Și, ca și cum acestea nu ar fi fost de ajuns, în 27 noiembrie, într-o duminică, „la trii ceasuri din noapte”, adică pe la ora 9 seara, „s-au cutremurat pământul”.

O MASĂ CU BOIEROAICE LA VODĂ SUȚU

OLIVIA SENCIUC

Mihai Suțu, domnul Moldovei, a dispus, în primele zile ale anului 1795, întocmirea unui act prin care 37 de boieroaice erau poftite să fie ospătate la Curte. Ele făceau parte din bine

Miniaturi din „*Erotocritul logofătului Costache*“, reprezentând un banchet (stânga) și doamne în ținuta impusă de eticheta Curții

cunoscutele familii ale timpului: Balș, Canano, Canta, Cantacuzino, Catargi, Conachi, Costachi, Diamandi, Donici, Ghica, Greceanu, Ianculeu, Luca, Mavru, Neculce, Paladi, Razu, Râșcanu, Rosetti, Stratulat, Sturdza și Suțu, deținând, fiecare potrivit dregătoriei soțului, rangul de: logofeteasă, vorniceasă, hătmăneasă, postelniceasă, spătăreasă, băneasă, păharniceasă, vistierniceasă, comisoaie, medelniceasă ori căminăreasă. Asupra vieții acestor cucoane mi-am îndreptat atenția în încercarea de a afla atât cât mi-au permis mărturiile documentare – cine erau femeile în cauză, dincolo de numele și de poziția lor în ierarhia socială.

În paginile numărului din 4 mai 1900 ale cotidianului ieșcan *Evenimentul* a fost publicat un document inedit prin conținutul său, document aflat la acea dată în posesia domnului George Pavloff. Actul, emis la 11 ianuarie 1795 din porunca lui Mihai vodă Suțu și întărit cu pecetea acestuia, arată ordinea în care urma să se așeze la masa domnească acele distinse jupăne care fuseseră poftite să fie ospătate „sâmbătă sara, și duminică la amiază și sara, și luni sara“, cerându-se în mod deosebit ca ele „după cum s-a hotărât fiecare să stea după rânduiala aceasta“.

Prima, o vorniceasă, ultima, o medelniceasă

Documentul prezintă un interes aparte, deoarece nu numai că pomenește numele respectivelor doamne, ci, în plus, dezvăluie ce loc anume i se rezervase la masă fiecareia în parte. În căutările mele de până acum – vizând perioada secolelor XVI–XVIII –, n-am avut șansa să identific vreun alt act din care să reiasă unde anume se stabilise că trebuie să se așeze fiecare mesecan, deși, după cum susține logofătul Gheorgachi în *Condica* sa de cere-

bogăția gătelilor – deprinseseră unele dintre dansurile la modă în Apusul Europei. Negreșit, îmi este îndreptățită bănuiala că printre jupânele de care abia am pomenit se vor fi numărat măcar unele dintre cele al căror nume a fost trecut apoi în lista de invitate din 1795.

În ce privește aranjarea la masă, reiese cu ușurință că nu de dregătorie deținută s-a ținut cont, în exclusivitate, atunci când s-a hotărât cum să se rânduiască boieroaicele de o parte și de cealaltă a acesteia, chiar dacă e evident că, într-o anumită măsură, s-a urmărit gruparea cucoanelor pe care funcția soțului le plasa pe aceeași treaptă ierarhică. Dacă ar fi fost luat în seamă acest singur criteriu, atunci, conform ierarhiei boieriilor cuprinsă în *Condica* logofătului Gheorgachi – care era în acea vreme următoarea: logofăt, vornic, hatman, postelnic, spătar, ban, paharnic, vistiernic, stolnic, comis, medelnicer, clucer, serdar, sulger, căminar, jitnicer, pitar etc. –, pare nepotrivită plasarea unei vornicese înaintea logofeteselor sau ca vornicesele să fie precedate de postelnicese, spătărese și vistiernicese, cum nicio căminărească nu ar fi trebuit să primească un loc mai bun decât cele pregătite pentru o bănească, două păharnicese și o medelnicerească.

Tabăra cneazului Potemkin, din timpul ocupației rusești în Moldova

În plus, dacă nu se ignoră nici faptul că locurile din partea dreaptă a mesei erau mai onorante decât cele din stânga ei, pare curios cum de o comisoaie și o căminărească au fost tratate cu mai multă cinste decât mai toate boieroaicele superioare lor în rang, care, spre deosebire de cele două, au fost

așezate în stânga doamnei. E limpede că atunci când s-a stabilit ordinea la masă a jupânelor poftite vor fi fost luate în considerare și alte aspecte care conferă prestigiu unei persoane, probabil înruderile, averea, vârsta, anumite calități, afinitățile personale și poate nu numai acestea. Totodată se observă cu ușurință că printre invitate nu se număra nicio stolnică, clucerească, serdărească, sulgerească, deși, potrivit aceluiași Gheorgachi, aceste dregătorii erau mai de seamă decât cea de căminărească, așa încât absența de la masă a purtătoarelor lor poate fi curioasă, deopotrivă.

Tocmai pentru a limpezi toate aceste aspecte a trebuit să apelez la acele mărturii care au rezistat timpului, pentru a contura, pe cât posibil, povestea vieții fiecăreia dintre cucoanele poftite să ia masa la Curtea lui Mihai vodă Suțu, într-un îndepărtat și friguros început de ianuarie. ■

**Radio
România
București fm [98,3 FM]**

Sevastița, cea „mai rumână decât un trandafir“

În felul acesta noi pierderi trebuie să li se fi adăugat lipsurilor deja existente, pentru că nu se poate ignora faptul că abia trecuseră trei ani de când, la Iași, Imperiul Otoman semnase pacea cu Imperiul Rus, ulterior celei semnate cu Imperiul Habsburgic, la Siștov. Se pusese astfel capăt unei alte confruntări din șirul celor purtate de austriece și ruși cu Poarta, de-a lungul secolului al XVIII-lea, care, și de data aceasta, pentru moldoveni, indiferent de starea lor socială, nu însemnase altceva decât ani grei de ocupație străină, de jaf și de distrugeri, urmări pe care toți locuitorii țării încă le resimțeau, probabil, la începutul anului 1795.

În timpul războiului, familiile marilor boieri ai Moldovei nu avuseseră mai puțin de suferit decât poporul de rând. Leyon Pierce Balthasar von Campenhausen, secretar al cneazului Grigori Potemkin în timpul campaniei din 1787 – 1791, a consemnat în scrierile sale că la apropierea rușilor, în 1788, turcii distruseseră oranjierile „pe care le aveau domnitorul și boierii, unde puteau fi văzuți portocali, lămâi și dafini de o înălțime și grosime uimitoare“. În aceeași notă, Johann Christian von Struve, sosit la Iași în a doua jumătate a anului 1791, menționează că frumoasele case de piatră ale celor mai de seamă boieri erau „locuite în mare parte de generalii ruși, cu suita lor numeroasă“. Tot turcii incendiaseră Bârladul, în timp ce la Galați rușii se făcuseră vinovați de devastarea orașului. În Focșani „multe case zăcând în ruine și focarele stinse ale incendiilor“ mai dădeau mărturie de pustiirile provocate de război chiar și la mijlocul anului 1793. Închei aici șirul exemplelor, deși el ar putea continua.

Domnitorul moldovean Mihai Suțu (1792 – 1795), gazda celor 37 de jupâneze invitate la masă

Cu toate că vodă Mihai Suțu le poftise pe cucoane, cea care avea să șadă în capul mesei era, cu siguranță, doamna Sevastița. Domnul – aflat acum pe tronul Moldovei, după ce îl ocupase între 1783 – 1786 și 1791 – 1793 pe cel al Țării Românești, ajuns „un bătrân prietenos și venerabil“, scund de statură și corpulent, „cărui barba lungă și albă îi dădea aspectul grav“ și care s-ar părea că lăsa o bună impresie asupra celor care îl întâlneau – o luase de soție, în iarna anului 1760, pe cea mai mare dintre fiicele lui vodă Ioan Teodor Callimachi, în vârstă de 22 de ani atunci. Tânăra Sevastița ar fi fost de o deosebită frumusețe:

„mai rumână decât un trandafir, cu mijlocul subțire, nici înaltă, nici mititică, drăgălașă, modestă și blândă și având un aer visător“, iar dacă e să-l credem pe Heinrich von Reimers – care a văzut-o în vara anului 1793 la balurile organizate cu prilejul trecerii prin Iași spre Istanbul a soliei ruse conduse de generalul Mihail Kutuzov –, ea și-ar fi păstrat peste timp aerul tineresc, chiar dacă deja trebuia să fi împlinit 55 de ani.

În dreapta, loc mai onorant decât în stânga

Este evident că la mesele despre care pomeneste documentul nu aveau să-și afle loc și bărbații numitelor jupâneze. Se vede că la vechile obiceiuri nu se renunțase întru totul, deși, în timpul ocupației, ofițerii ruși se străduiseră să aducă întrucâtva schimbarea. De pildă, „cneazul Potemkin a dat adesea reuniuni și petreceri la care moldovencele au fost invitate, neavând voie [...] să lipsească“, baluri la care nu se pregătea o masă separată pentru femei. Deopotrivă, prin silința acelorași ofițeri, doamnele din înalta societate moldovenească – care, de altfel, reușiseră să-i impresioneze atât prin trăsăturile lor plăcute, cât și prin

Părintele Benedict Ghiuș,
Sandu Tudor și părintele Martinian Ivanovici

Sterian, secretar general al Ministerului de Finanțe; Alexandru Mironescu și Constantin Noica, profesori universitari din București; Augustin Popescu, Ion Munteanu, directorul ziarului *Bucovina*, George Drumur, președintele cercului «Bucovina literară», precum și mulți trudituri ai gândirii și scrisului din Cernăuți. Retragera duhovnicească s-a desfășurat după următorul program zilnic:

6.30 – 7.30 *Mic canon, îngrijirea personală;*

7.30 – 8.30 *Slujba de început a zilei (în paraclisul mitropoliei); de la stradă: citirea Sinaxarului zilei. Încheiere duhovnicească: argument de trăire și meditație, din înțelesul hramului pentru întreaga cuprindere a zilei;*

9.30 – 11.00 *Cercul dimineții; dezvoltarea unei teme din hramul zilei;*

12.00 – 13.00 *Masa, cu rugăciuni și citanie din Viețile Sfinților și Pateric;*

16.00 – 17.00 *În paraclisul mitropolitan: Acatist. Răgaz de liniște sufletească și rugăciune personală.*

17.30 – 19.00 *Cercul de după-amiază: Discuțiuni asupra temei dezvoltate la cercul dimineții.*

20.00 – 21.54 *Ruga obștească: miezonoptică (în paraclisul mitropolitan).*

22.00 – 22.30 *Canon și reculegere personală de seară.*

În aceste șapte zile de înaltă reculegere duhovnicească s-au dezvoltat și discutat următoarele teme: *Calendar și priveghere; De la icoană la duhovnicie; Moaștele Sfântului Ștefan și veșnicia trupului; Cunoașterea și asceză; Cei șapte tineri din Efes și doveșile învierii; Patos și Patmos; Schimbarea la Față și frumusețea izbăvitoare; Duhovnicie și tămăduire; Rugăciunea inimii și sfânta isihie.*

La sfârșitul săptămânii de retragere duhovnicească, participanții s-au spovedit și împărtășit cu Sfintele Taine“ (*Foaia oficială a Mitropoliei Bucovinei*, Cernăuți, nr. 15-16, 1 – 15 septembrie 1943).

Din relatări ale unor participanți aflăm și alte amănunte. De pildă, etnosociologul Paul H. Stahl l-a însoțit pe tatăl său, Henri H. Stahl, la aceeași întâlnire la Cernăuți și este singurul – din documentele publicate până astăzi – participant direct a cărui mărturie este publică (*Dilema*, nr. 193, 21 octombrie 2007). Tânărul Paul H. Stahl, care nu avea decât 18 ani pe-atunci, își amintește că au plecat cu un „automotor“ pe calea ferată, care a ocolit Ploieștiul prin Slobozia, din cauza recentelor bombardamente ale aviației americane (*Magazin istoric*, nr. 8/2002), și au ajuns spre seară la Cernăuți. Captivat de atmosfera din acele zile și chiar de discuțiile pe temele sus-amintite, care se continuau, în afara programului, în frumoasa grădină din spatele mitropoliei, Paul H. Stahl îi amintește în plus față de cei enumerați anterior pe profesorul Mac Constantinescu, pe Viorel Suluțiu și, desigur, pe tatăl său. Nu se precizează dacă printre conferențiarii programați să vorbească, precum Sandu Tudor, părintele Benedict Ghiuș, Constantin Noica ori Paul Sterian, a fost și sociologul Henri H. Stahl. Cei doi Stahl, tată și fiu, au fost și autorii unor fotografii, destul de cunoscute apoi, pe care le reproducem și aici.

Rolul cercului literar bucovinean

Ca într-un puzzle aflăm însă din volumul lui Antonie Plămădeală dedicat Rugului Aprins amănunte în plus despre întâlnirea de la Cernăuți, cu precizarea că mitropolitul nu a fost un participant direct. Acesta a avut acces însă la stenogramele principalelor prelegeri și discuții ale acestei întâlniri și chiar reproduce câteva în volumul *Rugul Aprins* (Sibiu, 2002). Cu această ocazie descoperim că și sociologul Henri H. Stahl a susținut o prelegere intitulată „Despre spiritualitatea românească“ (pe data de 6 august 1943, în ședința cercului de după-amiază).

Contextul acestor întâlniri este însă mai amplu și această observație este datorată profesorului bucovinean Ion Filipciuc. În volumul

SEATUL SCRIITORICESC DE LA PUTNA ȘI RUGUL APRINS

MARIUS VASILEANU

Am mai scris la această rubrică despre ceea ce părintele Andrei Scrima avea să numească „întâlnirea fondatoare” a Rugului Aprins, anume: reuniunea din perioada 1 – 7 august 1943 de la Mitropolia din Cernăuți, păstorită de Mitropolitul Tit Simeodrea. Nu am zugrăvit însă contextul și o voi face, pe scurt, mai jos.

O perioadă istorică foarte bogată în evenimente, plasată la mijlocul celui de Al Doilea Război Mondial, avea să aducă, paradoxal, câteva manifestări cultural-spirituale de anvergură, organizate de Mitropolia Ortodoxă Română a Bucovinei. Publicațiile vremii sunt relativ generoase în informații: „Din râvna unui mănunchi de oameni, preoți și mireni, doritori de o adâncire ortodoxă mai mare și îmbunătățire spirituală atât în parte cât și de

obștească trăire creștină, între 1 – 7 august 1943, sub ocrotirea și binecuvântarea ÎPS Mitropolit Tit, s-a ținut la reședința mitropolită din Cernăuți o săptămână de retragere duhovnicească. Au luat parte: arhimandriții Benedict Ghiuș, de la Patriarhia din București, și Martinian Ivanovici, spiritualul internatului teologic din Cernăuți; preot dr. Ștefan Slevoacă, directorul internatului teologic din Cernăuți; D. Manta, preot în București; G. Noveanu din Directoratul Muncii din Cernăuți; Gh. Antonescu de la cancelaria eparhială; diaconul Al. Ciurea, asistent universitar, și alți cucernici preoți.

Discuții captivante

Dintre mireni menționăm pe domnii: Sandu Tudor, publicist din București; Paul

De la stânga la dreapta, a doua persoană este Sandu Tudor, urmat de Alexandru Mironescu și părintele Benedict Ghiuș; urmează o persoană neidentificată, iar ultimul este poetul Paul Sterian

Mitropolitul Tit Simedrea (în centru) alături de participanții la retragerea duhovnicească de la Cernăuți, 1 – 7 august 1943

Augustin Popescu, Adrian Cilievici, dr. Cazacu" și afirmă, mai departe, ridicol: „s-ar putea spune că Rugul Aprins de la Cernăuți era, într-adevăr, o grupare puternică” (p.104)...

O simplă urmărire a traseului biografic al bucovinenilor sus-menționați ar demonstra însă că nu au avut nimic de-a face cu Rugul Aprins. Cum de altfel doar câțiva dintre cei care au fost invitați la Cernăuți au avut ulterior: Mitropolitul Tit Simedrea, părintele Benedict Ghiuș, părintele Daniil Sandu Tudor, Alexandru Mironescu și Paul Sterian. De pildă, filosoful Constantin Noica nu a participat vreodată la întâlnirile Rugului Aprins de la Mănăstirea Antim, chiar dacă a avut traseul său spiritual cu nimic mai puțin autentic și valoros.

Alții au fost bucovinenii prezenți cu adevărat la Rugul Aprins: părintele Adrian Făgăceanu ori cei deveniți bucovineni prin adopție,

precum Mitropolitul Tit Simedrea, precum starețul de la Rarău, părintele Daniil Sandu Tudor. Chiar dacă îmi displac profund polemicile, cu atât mai mult cu cât eu însumi m-am născut și am trăit în Bucovina, consider că exagerări precum cele exemplificate mai sus trebuie descurajate.

Da, bucovinenii au avut parte de câțiva oameni ai Bisericii Ortodoxe Române care au sfințit locul, Mitropolitul Tit Simedrea fiind în prim plan. Rolul său în coagularea Rugului

Aprins a fost negreșit important, numai că Rugul Aprins este un efort colectiv, de durată, existențial, nicidecum individual și efemer.

Iată de ce voi încheia cu un scurt fragment din cuvântarea ținută de Mitropolitul Tit Simedrea la Putna în ziua de duminică 15 august, care se dorea o replică la celebra întâlnire de la Putna din 1871, organizată, între alții, de Eminescu: „Ce folos de valoarea artei tale, dacă tu nu arăți ceea ce e specific al țării tale. Artă aceasta care vine să arate ce am eu mai frumos ca român este artă adevărată. Or, sunt o seamă de scriitori, cărora li se pare lucru de rușine să se înfățișeze cu specificul țării lor în tot ce scriu. Scrisul provinciilor cu îl socotesc ca o simfonie de culori a diferitelor pajiști sau ca tonalități diferite, care, puse sub aceeași orchestrație, dau o armonie românească.” ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteti, până la 15 martie 2020, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și poți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Care este numele mătușii lui Dimitrie Sturdza, pe care acesta a vizitat-o la Dulcești, în timpul călătoriei descrise în scrisoarea din 5 august 1881?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din decembrie 2019 este:

Ford

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de domnul **Gherasim Feurdean**, din **Gherla**, județul Cluj.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2020.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 15-702, Of. P. 15, sect. 1, București

intitulat *Sfatul scriitoricesc de la Putna. 14 – 15 august 1943* (Biblioteca Bucovinei „I.G. Sbiera“, Suceava, 2012) autorul arată că în perioada premergătoare sărbătorii hramului Mănăstirii Putna au avut loc o serie de adunări ale scriitorilor bucovineni, al căror apogeu urma să fie „Sfatul scriitoricesc de la Putna“. După ce trece în revistă bogata activitate culturală a acelor ani, ilustrată mai ales în presa vremii, Ion Filipciuc încadrează retragerea spirituală de la Cernăuți în aceeași serie de manifestări al căror organizator principal a fost, indubitabil, vremelnicul Mitropolit al Bucovinei, Tit Simeodrea.

Unul dintre argumentele inedite este că scriitorul Al. Mironescu și poetul Sandu Tudor au și participat direct la inaugurarea sediului Cercului „Bucovina literară“ din Cernăuți, fapt petrecut în prezența mitropolitului în data de 8 august. Pe lângă autoritățile locale, presa vremii menționează că alături de scriitorii bucovineni au participat și oaspeții bucureșteni: părintele Benedict Ghiuș, Alexandru Mironescu, Henri Stahl, Mac Constantinescu, Constantin Noica și Sandu Tudor. Cu toate acestea, se miră Ion Filipciuc, cei sus-menționați nu au mai participat și la sfatul scriitoricesc de la Putna, care avea să se petreacă cu mare fast peste o săptămână (p.103)...

Este o evidență că nici nu prea aveau ce căuta! Ceea ce nu înțeleg cei care scriu ori vorbesc despre Rugul Aprins este că viața isihastă – miza principală a grupării cultural-spirituale coagulate peste doar un an, în 1944, la Mănăstirea Antim (București) – nu are vocația manifestărilor publice, ci dimpotrivă caută discreția. Iată de ce găsim excesivă enumerarea făcută de Ion Filipciuc, anume că, între activitățile Cercului „Bucovina literară“ din Cernăuți ar fi fost și retragerea spirituală organizată de Mitropolit Tit Simeodrea!

Neîndoicnic, în doi ani de zile (iunie 1942 – martie 1944), cercul literar bucovinean a fost foarte viu:

De la stânga la dreapta: Alexandru Mironescu, părintele Martinian Ivanovici, Sandu Tudor și o persoană necunoscută; în rândul din spate, în stânga, poetul Paul Sterian și două persoane neidentificate

a răspândit cultura prin localitățile bucovinene, a publicat în presa scrisă locală, a organizat o serie de conferințe cu invitați de seamă, precum Ionel Teodoreanu, Nichifor Crainic, Liviu Rebreanu, Mihail Sadoveanu, Cezar Petrescu ș.a., a omagiat pe cât s-a putut jertfa ostașilor români care se petrecea chiar în acei ani în plin război mondial etc. Enumerarea la acest capitol al împlinirilor Cercului „Bucovina literară“ din Cernăuți și a retragerii duhovnicești din 1 – 7 august este însă improprie (vezi pagina 248). În mod vădit autorul nu cunoaște nimic din ceea ce avea să se intituleze fenomenul Rugului Aprins, iar ironiile adresate unora dintre cei care au scris despre aceasta, oameni de statura lui Andrei Scrima, sunt în cel mai bun caz copilării ignorante.

➊ armonie românească

Ion Filipciuc îi socotește participanți la retragerea duhovnicească și pe câțiva dintre bucovinenii prezenți în public, precum: „George Drumur, prim-redactor la *Bucovina literară*, Ion Munteanu, directorul ziarului

Bucovina, George Antonescu, preot, poet, consilier eparhial în cancelaria Mitropoliei Bucovinei, Ștefan Slevoacă, preot cu a cărui semnătură cititorii se întâlneau în pagina duhovnicească din ziarul *Bucovina*, George Noveanu,

Capela Palatului Mitropolitan din Cernăuți

Gheorghe Constantinescu, directorul Editurii Științifice, anunță câteva dintre aparițiile editoriale ale anului: monografia *Tudor Vladimirescu*, semnată de academicianul Andrei Oțetea, volumul al II-lea din *Călători străini despre Țările Române*, *Viața cotidiană la Pompei*, de R. Etienne, *Civilizația Occidentului medieval*, de J. le Goff, *Conflagrațiile mondiale și istoria secretă*, de J. de Launay. Urmează să apară în Editura Politică: *România și America Latină*, de Virgil Cândea și Constantin Turcu, și *Europa încotro*, de Cristian Popișteanu și Mircea Bogdănescu.

La începutul lunii februarie, pe Bulevardul Dacia, nr. 27, și-a deschis porțile Biblioteca franceză. Dispune de un fond de carte de 20.000 volume.

Din 20 ianuarie la Sala Dalles s-a deschis o expoziție Ivan Mestrovici, în colaborare cu Atelierul „Ivan Mestrovici” din Zagreb. Sunt expuse 45 de sculpturi. Studioul de teatru al I.A.T.C. prezintă în premieră, 1 februarie, la ora 20.00, piesa lui Arnold Wesker *Cartofi prăjiți cu orice*, în regia lui Alexa Visarion, student în anul IV. În distribuție un alt student: Vladimir Găitan. La 30 ianuarie s-a deschis Casa de cultură „Friedrich Schiller”.

Într-un interviu publicat în revista *Flacăra*, Stela Popescu povestește că a căzut la examenul de intrare la cinematografie și trei ani nu a mai dat pe la Institut. Dacă nu insista un coleg să dea din nou admitere, la teatru, poate că ajungea o economișă. „Nu mă bântuie deloc spaima de înaintare în vârstă. Aștept cu plăcere să fac roluri de ducă și să-mi închei cariera cu Aneta Duduleanu ori Coana Chirița. Mai ales că atunci o să mă pot îngrășa liniștită și mânca după pofta inimii plăcinte,

Stela Popescu și Ion Lucian în piesa lui Bertold Brecht *Disparația lui Galy Gay*, montată la Teatrul de Comedie

tot felul de plăcinte, pe care le ador.”

Mor, la 5 ianuarie, Mișu Fotino, artist al poporului, tatăl lui... Mișu Fotino, și, la 13 februarie, Grigore Vasiliu-Birlic.

Cetățenii Capitalei reclamă tot mai insistent starea deplorabilă a străzilor orașului. Cu excepția câtorva artere centrale, străzile arată ca niște drumuri de țară. Iar ce se repară azi se strică peste șapte sau 14 zile. Una dintre cauze o constituie permanenta „petecire”, în locul unor lucrări de conso-

lidare și refacere.

Deși Bucureștiul are multe statui, acestea nu se văd. Monumentul fiicei lui Constantin Brâncoveanu, domnița Bălașa, opera lui K. Storck, stă în curtea bisericii cu același nume, după un gard masiv de fier. Tot un gard izolează de privitori și statuia lui Carol Davila, din curtea Facultății de Medicină. O soartă similară are statuia spătarului Mihai Cantacuzino din curtea Spitalului Colțea. Statuia lui C.A. Rosetti este acoperită de copaci. În curtea Bisericii Sf. Gheorghe se ascunde statuia lui Constantin Brâncoveanu. În aceleași condiții se află o statuie a lui Eminescu de pe Șoseaua Kiseleff. Printre copacii înalți de lângă Biserica Precupeții Vechi se ascunde monumentul lui Tudor Vladimirescu. Aceeași situație au și Monumentul Aerului de pe strada Paris, cel al eroilor din 1916 - 1918 de pe strada Silvestru, statuia infanteristului de lângă Podul Cotroceni. Statuia Lupoaiței, cadou al locuitorilor Romei făcut în 1906, a ajuns călătoare. Era odată în Piața Sf. Gheorghe, apoi a fost mutată în Dealul Patriarhiei, după care a ajuns în scuarul din Piața Dorobanți.

În numărul din 24 ianuarie, revista *Flacăra* trage un semnal de alarmă: a dispărut unul dintre gemenii Lupoaiței. Misterul este dezlegat până la urmă. Cei doi hoți sunt doi tineri, unul

Statuia Lupoaiței, fără unul dintre gemeni

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

Trei cronici de film, apărute în principalele ziare, *Scânteia*, *România liberă* și *Informația Bucureștiului*, fac praf filmul *Reconstituirea* și pe regizorul acestuia, Lucian Pintilie. Este interesant că respectivele cronici apar cam cu o lună înainte ca filmul să fie discutat la cel mai înalt nivel. Dar, pentru cei care nu l-au văzut, să povestim subiectul pe scurt. În cursul unei reconstituiri, filmată, a unui scandal între doi tineri, sub ochii milițianului și ai procurorului, unul dintre tineri îi aplică o lovitură mortală celuilalt. Imaginea Miliției și a Procuraturii ieșeau serios șifonate.

Iată ce se scria în cronică din *Scânteia*: „E greu de imaginat întâlnirea în viața reală cu o astfel de colectivitate, în care toți oamenii sunt țarași. Și e imposibil să justifici, invocând viața reală, unilateralitatea (cu sens negativ) a personajelor strânse laolaltă în *Reconstituirea* [...] Filmul plătește aici tribut artificialității și greșește grav față de adevărul fundamental al artei, pentru a face jocul unei premise, ea însăși artificială, potrivit căreia toți oamenii sunt sau pot fi minajați de indiferență [...] Cu toate calitățile sale reale, filmul este însă, evident, departe de a fi capodopera salutăată, cu ton mai mult publicitar decât cu argumente, în revista *România literară*.“ Și autorul cronicii din *România liberă* se declară surprins de poziția revistei *România literară*. Criticile formulate de Nicolae Ceaușescu, în ședința Secretariatului C.C. al P.C.R. din 10 februarie 1970, erau mult mai la obiect. El nu vedea o problemă în faptul că erau criticați milițienii, ci în modul denaturat în care erau prezentați tinerii și oamenii societății socialiste, în general. Filmul a mai rulat scurtă vreme, apoi a fost interzis.

Știm acum, după 50 de ani, că o recenzie publicată în *Scânteia* din 20 ianuarie anun-

ța un alt viitor scandal din lumea culturală. Este vorba despre o prezentare a romanului *Principele*, de Eugen Barbu, care suna astfel: „Anunțând cititorii într-un succint cuvânt înainte asupra aspirației «de a reda cât mai fidel epoca fanariotă» și de a folosi în acest scop unele «fragmente din texte vechi bisericești, cronici ale timpului, precum și documente autentice, începând de la scrisori particulare și până la acte oficiale», scriitorul Eugen Barbu, conștient de natura operei sale, nu își reclamă totuși originalitatea din acestea. Cel ce parcurge paginile acestei solitare cărți de ficțiune istorică («o sinteză, un basm și o operă lirică») va afla motive de a nu refuza definiția pe care autorul o propune creației proprii, adăugându-și, totodată, întemeiate rezerve“. Scandalul avea să izbucnească în 1979, când autorul a fost acuzat de plagiat.

La sfârșitul lunii se anunță că, pe baza hotărârii C.C. al P.C.R. și a Consiliului de Miniștri, a fost numită o comisie de organizare pentru înființarea viitorului Muzeu de istorie a R.S.R., condusă de academicianul Constantin Daicoviciu. Clădirea Poștei Centrale devine sediul viitoare instituții muzeale.

Se „peticește“ strada Știrbei Vodă

**A fost
odată ca
niciodată**

BROASCA VIEȚUITOARE COSMOGONICĂ

Dr. GEORGETA ROȘU

Prezentă în mituri și superstiții de mii de ani, simbol al metamorfozei, broasca se află și pe Arca lui Noe, printre animalele salvate de la Potop și este asociată cu apa, purificarea, renașterea, fertilitatea, vindecarea și înțelepciunea.

Tuturor ne-a încântat copilăria povestea fraților Grimm despre chișeșul fecior de împărat transformat de o vrăjitoare în broască și pe care îl salvează iubirea fetei de împărat

Unele texte spun că broasca este prima viețuitoare menționată în procesul cosmogonic fără să fie implicată direct în actul Facerii lumii. Broasca este cea care pregătește acest act și aduce vestea bună, confirmând credința Creatorului suprem că la fundul apei este nisip sau pământ. În alte texte folclorice broasca are un rol activ foarte important în Facerea lumii, pentru că Dumnezeu „i-a poruncit să care apă cu gura și să care țărână pe niște beldii de urzică și ea a tot cărat, până s-a făcut pământ destul de mare; pământul, broasca l-a făcut” (I. Bria, *Dicționar de teologie ortodoxă*).

Acest rol important al broaștei în cosmogonia populară se datorește poziției ei, aceea de mediator între apă și pământ, ea trăind atât în apă, cât și pe pământ, ajutându-le astfel, în plan simbolic, să comunice (M. Coman, *Mitologie populară românească*).

Se spune că broasca, atunci când plutește pe apă, se lățește și se mișcă diferit de alte viețuitoare care înnoată, ea devenind suport al lumii, deoarece „pământul s-ar sprijini pe un picior uriaș și acesta ar sta așezat pe spatele unei broaște, mare cât toate zilele” (*Idem*).

Broasca este investită și cu forța necesară pentru a reface universul, pentru a da viață naturii, stăpânește viața și tainele regenerării ei. Este viețuitoarea care „învinește blestemul divinității și alungă tristețea de moarte a acestuia; eliberând energiile stăvilite, ea declanșează un nou ciclu vital, pentru care este blagoslovită. Ea devine sfântă, consacrată și puternică și de aceea e păcat să omori o broască, pentru că e sfințită și blagoslovită, pentru că, ajutată de arici, a urzit pământul” (R. Antonescu, *Dicționar de simboluri și credințe tradiționale românești*).

de 18 ani, celălalt de 17 ani. În seara de 2 ianuarie, pe la 22.30, veneau de la dans, de la casa de cultură. Unul dintre ei a aruncat cu bulgări în statuie și i s-a părut că unul dintre gemeni se mișcă. S-a... enervat, s-a urcat pe statuie și l-a desprins. Celălalt a luat piesa și a dus-o acasă. Părinții l-au întrebat de unde este, tatii i-a spus că a cumpărat-o de la un negustor de antichități, mami i-a mărturisit adevărul. Când a apărut articolul din *Flacăra*, tata i-a zis să facă ce știe cu piesa, dar să dispară. El a ascuns-o în lada studioului, unde a găsit-o milita. Habar nu au ce reprezintă statuia Lupoiceii. Au terminat amândoi opt clase și lucrează ca debarasori la Athenée Palace.

În ultima clipă, cu numai o săptămână înainte de începerea Campionatului mondial de hochei, grupa B, care este găzduit de București, se inaugurează patinoarul acoperit „23 August”, pe care se vor disputa jocurile competiției. În februarie, Ilie Năstase îl învinge în finala turneului de la Salisbury pe Cliff Richey și devine campion internațional al S.U.A. La 11 ianuarie are loc tragerea la sorți a grupelor Campionatului Mondial de Fotbal din Mexic; România ajunge în „grupa de foc” de la Guadalajara, cu Anglia, Brazilia și Cehoslovacia. Într-un interviu, Ștefan Covaci, antrenorul echipei *Steaua*, anunță titularizarea câtorva tineri de viitor: Ștefănescu, Cristache și, cu speranța că nu va mai avea ghinionul accidentărilor, Iordănescu.

Vineri, 20 februarie, au luat sfârșit lucrările Adunării generale de constituire a Academiei de Științe Sociale și Politice a R.S.R. Au fost aleși 125 membri titulari și 93 membri corespondenți, prin vot secret. S-a stabilit și componența celor opt secții. Constantin Daicoviciu a propus ca Nicolae Ceaușescu să fie președinte de onoare.

O Hotărâre a Consiliului de Miniștri stabilește condițiile în care cetățenii români pot folosi valuta legal dobândită: construcția sau

cumpărarea de locuințe personale, cumpărarea de mărfuri, inclusiv mașini, plata unor servicii care au prețuri în valută. Beneficiarii de pensii sau ajutoare în valută pot dispune de o cotă de 30% din suma primită, care va putea fi utilizată atât în țară, cât și în străinătate.

Informația Bucureștilui reproduce, din *Informațiunile bucureștene*, publicație din urmă cu 100 de ani, adresele unor pictori din București: Theodor Aman,

str. Clemenței nr. 8; Constantin Lecca, str. Rafael nr. 3; Gheorghe Tattarescu, str. Belvederei nr. 19; Nicolae Grigorescu, Pasagiul Român; Sava Henția, str. Colții nr. 51; Carol Popp de Szathmari, str. Biserica Ienei, fosta curte Cornescu.

Au fost două luni cu o vreme atipică. Dacă în ianuarie cei mai în vârstă își aduceau aminte de copilărie, când sania pornea pe derdeluș în decembrie și se mai poticnea de pământ în martie, abia la începutul lui februarie ninge. La jumătatea lunii se înregistrează temperaturi de 20° C, pentru ca la 18 februarie să ningă viscolit. „Aș fi dorit – scrie Sânziana Pop – să consecmnez primăvara din superstiție: sosește cu atâta dezordine că primul lucru pe care nu-l mai găsesc la locul lui este sufletul, și cine se poate lipsi de turtă dulce în martie? Dar primăvara a fost doar duminică seara, a plouat și a tunat și-am crezut că sosește și escadrila de verde: că va ploua cu frunze am crezut. Dar n-a plouat. Se poartă alb, iarăși, alb total. De sus în jos scame, de jos în sus vată, bumbăcăria română a explodat [...] La noi în cartier e ca-n sat. Îmi fac potecă până la vecinul pe care nu-l cunosc și când mă-ntorc îmi fac potecă până la mine, fiindcă

drumul cel vechi s-a astupat și-n felul acesta o iau iarăși de la-nceput. Ninge și ninge. La noi în sat e ca-n casă. Dacă e cald, e cald pentru toți, dacă nu, nu e, depindem egal de calori-ferul mecanicului. Suflă mecanic-n foc? Focul arde. Nu suflă? E liniște peste tot.” ■

La sfârșitul lunii februarie aterizau la București membrii echipajului Apollo 12

nu trebuie să ucizi o broască, pentru că atunci când aceasta moare își unește degetele a rugăciune către Dumnezeu și Dumnezeu o vede, iar cel care a ucis-o va păți ceva rău. În Galați oamenii credeau că era semn rău pentru cel care călca o broască, iar în Bucovina, aceluia care omora o broască putea să-i sărăcească familia sau putea pierde mana vacilor.

In Vâlcea se credea că e rău de moarte dacă o broască ar fi cântat sub talpa casei, iar în Tecuci, femeile care voiau să

scape de bârfele și gura vecinilor prindeau o broască, îi legau gura și îi dădeau drumul în fântână. Se mai spunea că „acela care nu are noroc trebuie să prindă un broscoi, să-l aducă acasă și să-l hrănească cu pâine și vin spre a-l îmbuna“ (A. Candrea, *Iarba fiarelor*).

Se credea că dacă țineai o broască în mâini te puteai alege cu negi, dar tot broasca te putea ajuta să te vindeci dacă o purtai trei zile legată la gât și rosteai cuvintele: „Cum moare broasca, așa să moară negii mei“ (A. Candrea, *op.cit*).

Sătenii din Vaslui și Iași credeau că atunci când auzi broaște cântând întâia oară să te dai de trei ori peste cap, pentru că astfel aveai parte de o recoltă mare de bostani. Se credea că broaștele prinse primăvara au puteri miraculoase, vindecătoare. Sătenii din Argeș le puneau în mâncarea vitelor și a porcilor spre a le vindeca rănilor din gură.

În Arad, cei care mergeau prima dată la scăldat luau o broască în sân, pentru a fi feriți de înec. În Tecuci, femeii cuprinse de durerile nașterii i se puneau de moașă pulbere din pielea unei broaște pe pântec, pentru ca nașterea să fie ușoară.

În Maramureș, copiii care doreau să cânte frumos țineau o broască în sân, iar despre limba de broască pusă pe pieptul unei femei se spunea

Zeița Latona a avut doi copii cu Zeus: Apollo și Diana; soția lui Zeus, furioasă, a blestemat-o să nu găsească adăpost nicăieri în lume. Ajunsă în Cilicia (Turcia de azi), a vrut să bea apă dintr-un lac, dar soția lui Zeus i-a pus pe localnici să răscolească fundul lacului, ca să o împiedice să bea. Atunci Latona i-a transformat pe aceștia în broaște. Tablou de David Teniers cel Tânăr (1610 – 1690)

că putea să o facă pe aceasta să spună tot adevărul. Broasca era folosită în Sălaj la descântecele de dragoste. Feciorii prindeau o broască cu nouă zile înainte de Sf. Gheorghe și o puneau într-o cană cu nouă găuri. O îngropau apoi în livadă în dimineața de Sf. Gheorghe. După alte nouă zile o dezgropau și trebuiau să găsească în cană doar două oscioare: unul ca un cârlig, celălalt ca o furculiță. Cu osul-cârlig trebuia atinsă iubita pentru a-i împărtăși dragostea.

Se credea că dacă cineva visa broască putea primi o răsplătă, o onoare. Cel care visa că mănâncă broaște putea primi o veste bună. Cel care visa broaște orăcâind putea cade pradă desfrânării...

Există însă și broaște malefice, încărcate de elemente negative, cum e broasca râioasă, de care trebuie să ne ferim, pentru că mentalul popular o păstrează ca „strigoaică și dacă o ici în mâini te umple de râie. Ea este uncalta Diavolului și de aceea oamenii trebuie să se ferească de ea, pentru că le fură mana și bogățiile din gospodărie. De multe ori strigoaica vine și fură tot grâul din șura omului și dacă nu poate singură își cheamă broscii și tot neamul în ajutor, cu gura cât o șură“ (R. Antonescu, *op.cit*). ■

Pentru acest motiv în satele din Moldova broasca și aricii sunt considerate animale sfinte, îngăduindu-li-se să umble prin case. Se credea că acela care calcă sau omoară o broască omoară o ființă cu puteri sacre și era considerat de colectivitate atât de rău, încât putea fi în stare să își ucidă și propria mamă.

Deci în imaginarul popular, uciderea broaștei este echivalentă cu un matricid. Se mai credea că fiecărui om „i-a fost hărăzită o broască-știmă și când aceasta moare, moare și omul. În acest caz broasca este investită cu aceleași puteri și funcții ca șarpele casei (*Magazin istoric*, nr. 10/2017), divinitate protectoare, de a cărui existență depinde existența individului, a familiei sale și a gospodăriei“ (A. Gorovci, *Credințe și superstiții ale poporului român*).

Broasca, viețuitoare sacră, era temută printre oameni și, de aceea, când o întâlneau nu îi spuneau niciodată pe nume. E bine ca atunci când o întâlnești și o auzi cântând să exclami „cucoanele cântă“, iar ele îți vor ura „să fii frumos ca o cucoană“.

Era bine și să „o numești cal ori iapă, ori cal de apă, pentru că i-ar fi făcut plăcere și ți-ar fi răspuns să fii și tu tare precum calul“ (A. Gorovci, *op. cit.*).

În unele sate din Muntenia se crede că acela care sapă o fântână și dă de o broască cu siguranță găsește repede sursa de apă bună de băut, pentru că „broaștele stau doar acolo unde apa e bună de băut. Omului să nu-i fie scârbă, fără broaște apa s-ar împuți și ar seca“ (R. Antonescu, *op. cit.*).

Se mai spunea că atunci când broaștele scântă prima dată la început de primăvară este bine să te dai de trei ori peste cap, dacă vrei să fii sănătos tot anul și să ai noroc. În mentalul popular broasca este asemuită cu inelul Maicii Domnului. Se credea că „și l-ar fi pierdut toamna, printre buruienile înalte, și l-a găsit primăvara, l-a luat, l-a sărutat și l-a pus la loc“ (M. Coman, *op. cit.*). De aceea, acela care găsește o broască trebuie să o sărute de trei ori; o dată peste umăr și printre picioare de două ori. În Moldova și Muntenia se credea

Corabia lui Noe în construcție, gravură din *Cronica de la Nürnberg*, secolul al V-lea

că acela care omoară o broască „îl mânie pe Dumnezeu, care va porni un potop de ploaie asupra pământului, de nu se mai oprește, iar celui care a omorât-o îi va muri o vită“ (M. Coman, *idem*).

Pentru că broasca mediază între apă și uscat, între viață și moarte, între fertil și arid, este socotită pură, curată și poate fi folosită la curățarea de păcate, de spurcăciuni, pentru înlăturarea relelor din casă, pentru dezlegarea de farmece și blesteme.

Broasca era socotită și vindecătoare de boli, mai ales de friguri, dureri de spate, bube la gură. În sate din Muntenia se credea că pentru a opri grindina era bine să prinzi o broască, iar pielea ei să fie pusă în vârful unui arin. Astfel era protejată toată zona de forța distructivă a puhoaielor de apă.

Se mai spunea că broasca ar fi fost tare îndrăgită și de Maica Domnului, pentru că a fost prima dintre viețuitoare care a anunțat Nașterea Pruncului Sfânt. De aceea a fost sortită ca trupul ei să nu putrezească niciodată.

În Bucovina, se spune că atunci când cântă broaștele înainte de Alexii (17 martie), ele pot vesti revenirea gerului, iar dacă vor cânta după această dată, vor vesti sosirea zilelor calde. Tot aici se spunea că dacă îți intra o broască în casă era semn că putea să moară un membru al familiei. În sate din Țara Oltului se spunea că

MAN de 2.000 cp, destinate navigației la suprafață. În imersiune se deplasa folosind două motoare electrice de 1.200 cp alimentate din acumulatoare. Vitezele maxime atinse erau de 16,4 noduri la suprafață/9,7 noduri în imersiune (31,5/18,1 km/h). Raza maximă de acțiune la suprafață era de 8.790 mile

(circa 16.400 km), la o viteză de 8 noduri (15 km/h), iar în imersiune 80 mile la viteza de 5 noduri (9,4 km/h). Echipajul era compus din 35 de oameni, comandantul, trei ofițeri și alți 31 de marinari și subofițeri. Adâncimea maximă admisă era de doar 50 m.

Prima croazieră a lui SMS U35, începută la 13 noiembrie 1915, sub comanda lui de la Perière, a debutat prost. După câteva zile de navigație, a identificat un vapor ce părea o țintă ușoară. Prudent, l-a studiat îndelung prin periscop și abia după aceea a ordonat ieșirea la suprafață, pentru a solicita actele navei.

Războiul se purta conform dreptului ginților, submarinul neavând voie – încă – să torpileze fără avertisment. Practic, Ubootul stătea la suprafața mării, iar oamenii de pe puntea lui supravegheau orizontul cu binocularele. În momentul în care cineva vedea o urmă de fum, provenind de la coșul de evacuare al unei nave, intrau urgent în imersiune și apoi se apropiau nevăzuți de ea. Din timp în timp, căpitanul Ubootului mai ridica periscopul ca să

Lothar von Arnould de la Perière
(al doilea din stânga), pe puntea submarinului

controleze direcția, dar pentru foarte puțin timp, ca să nu lase saia.

Atunci când distanța era suficient de redusă, submarinul ieșea rapid la suprafața apei, iar echipa de artileriști încărca tunul cu un proiectil care era lansat spre prova vasului, fără să îl atingă. Această manevră constituia somația de oprire.

Din acest moment, conform legilor războiului, erau posibile doar două acțiuni legale. Dacă vasul nu se supunea și încerca să accelereze, ca să fugă, căpitanul submarinului avea dreptul legal să încerce să îl scufunde. Dacă nava se supunea și oprea, legea prevedea ca persoana cu cel mai mare grad să coboare într-o barcă și să vină cu actele la inspecție. În cazul în care

se dovedea că este vas neutru și se deplasează spre un port neutru, submarinul trebuia să îi permită continuarea netulburată a voiajului. Dacă actele dovedeau că e inamic sau că, deși oficial este neutru, transportă marfă într-un port al unui stat adversar, vasul era declarat inamic. Această decizie determina coborârea

întregului echipaj în bărci, după care vasul respectiv era distrus prin torpilare, cu tunul sau prin detonarea încărcăturilor de sabordare.

După ce s-a apropiat, SMS U35 a somat nava necunoscută să se oprească. Vasul s-a conformat imediat, chiar a lansat toate bărcile la apă, simulând panica. Dar, pe măsură ce distanța dintre ea și Uboot s-a redus considerabil, panourile de mascare au fost înlăturate, lăsând tunurilor câmpul de tragere liber. Era un vas-capcană, din categoria numită de britanici *Q-ship*. Cum diferența de blindaj era clară, iar soarta submarinului în cazul unei lovituri directe împiedea, singura soluție a fost imersiunea de urgență și părăsirea zonei.

74 de torpile, 39 de succese

Netulburat de acest debut, de la Perière a continuat să navigheze. Răbdarea i-a fost răsplătită, reușind să găsească și să scufunde vasul transportor de trupe francez „Provence II”, cu 990

U 35 scufundă o navă cu tunul de bord

LOTHAR VON ARNAULD DE LA PERIÈRE

FLORENTIN STĂNESCU

Lothar von Arnauld de la Perière (născut la 18 martie 1886, în Posen, Prusia, astăzi Poznań, Polonia, mort la 24 februarie 1941, în Le Bourget, Franța) a fost căpitan de submarin în Primul Război Mondial și vice-amiral în marina germană din Al Doilea Război Mondial. Aflat la comanda submarinului U35, a obținut un număr neegalat de victorii.

U35 în Mediterana și comandantul lui

Stră-străbunicul lui Lothar, Jean-Gabriel Arnauld, Scigneur de la Perière, un tânăr de 26 de ani, locotenent de artilerie, a trebuit să fugă din Franța natală, în 1776, după un duel cu mult mai influentul prinț de Bourbon. De aceea, copiii lui s-au născut în Germania.

La începutul secolului al XX-lea, submarinul era o armă nouă. Mulți tineri își doreau să devină submariniști. Simpla „tinichea” ce atârna pe uniformă și marca apartenența la selectul și exclusivistul club al submariniștilor provoca admirația familiei, a rudelor, a cunoscuților, dar și a doamnelor.

În prima croazieră, un vas-capeană

În 1903 Lothar von Arnauld de la Perière a fost admis la

Școala Imperială de Marină din Kiel, pe care a absolvit-o în 1906. După care a urmat cariera normală a unui ofițer de Marină, a primit diferite însărcinări și a efectuat croaziere pe diferite nave.

În aprilie 1915, a început cursurile de ofițer submarinist. După absolvirea lor, primește comanda lui SMS U1, care era folosit ca vas școală, apoi pe cea a lui SMS U3. Renumele său se leagă mai ales de SMS U35.

Comanda lui SMS U35 fusese încredințată locotenentului Waldemar Kophamel care, după ce operase cu succes în apele din jurul Angliei, fusese trimis în Mediterană să ajute flota austro-ungară împotriva vaselor aliate. Printre victimele lui figurează crucătorul de 1.800 t. „Tara”, precum și transportorul de trupe de 1.000 t. „Marquette”. Datorită acestor realizări, lo-

cotenentul Waldemar Kophamel fusese promovat la comanda flotei de Ubooturi din Mediterana.

Înlocuitorul lui la comanda lui SMS U35 a fost ales Lothar von Arnauld de la Perière, proaspăt absolvent al cursurilor de comandanți de submarine din Germania.

SMS U35 aparținea clasei 31 de submarine, avea o lungime de 64,7 m, diametrul maxim, respectiv minim, 6,3 m/3,5 m și o înălțime de 7,7 m. Cântărea 685 t. la suprafață și 878 t în imersiune. Corpul era din oțel, avea 2+2 tuburi lanstorpilor la prova, respectiv pupa, cu calibrul de 504 mm, cu o rezervă de 14 torpile. Inițial, pe puntea prova fusese montat un tun de calibrul 88 mm, înlocuit în 1916 cu altul mai performant de 105 mm, având muniție pentru 300 de lovituri. Cele două elice erau rotite de două motoare diesel

Sierul cu corpul lui Lothar von Arnauld de la Perière pe un afet de tun, la Paris, ...

... și mormântul lui

decesorului. În singura croazieră întreprinsă, pe lângă țărurile Franței, a reușit să scufunde șase nave comerciale, însumând 7.208 t.

La finalul Războiului cel Mare, în fișa lui de la Perière figurau 193 de vase scufundate cu un total de 453.369 t GRT, două vase de război de 2.500 t și încă opt vase avariate, de 34.312 t GRT, devenind asul așilor din cele două confruntări mondiale.

Ceața fatală

Anii de după război au fost deosebit de grei pentru Lothar von Arnauld de la Perière. Flota de submarine germană fusese, evident, desființată. Cu mari eforturi a reușit să rămână în cadrul Marinei și chiar în 1924 să fie promovat la gradul de căpitan de corvetă. Dar, imediat după aceea, a fost obligat să accepte postul de ofițer de navigație pe două vase comerciale, *Hannover* și *Elsas*.

Abia în 1926 a putut reveni la uniforma militară, îndeplinind diferite funcții. La 1 noiembrie 1928, a fost promovat *Fregattenkapitän* și a

comandat crucișătorul ușor „Emden”. Datorită modului în care și-a îndeplinit misiunea, a fost promovat la rangul de *Kapitän zur See* la 1 octombrie 1930. La 30 septembrie 1931 a fost pus pe lista de retragere. Motivul oficial a fost vârsta, 45 de ani, dintre care 28 de serviciu pe mare. Dar se pare că adevăratul motiv a fost lipsa de susținere a Marelui Cartier General.

După o normală pauză, simțindu-se încă activ, și-a oferit serviciile ca profesor la Academia de Marină Turcă. Datorită experienței pe care o avea, a fost invitat să participe la crearea forțelor submarine turce, supervizând intrarea în serviciul activ a primelor submersibile.

La 1 septembrie 1939, practic la debutul celui de Al Doilea Război Mondial, a fost rechemat în Germania, urmând să îndeplinească diferite sarcini la țarm. Cum împlinise 53 de ani, nu mai avea forma fizică necesară ca să fie trimis pe mare. Iar capturarea sau uciderea lui ar fi constituit o mană cerească pentru propaganda britanică.

Începând cu 10 septembrie 1939, i-a fost încredințată ges-

tionarea culoarului polonez, al orașului Danzig și al regiunii militare respective, de care s-a ocupat până în 14 martie 1940. Atunci, datorită activității lui deosebit de energice, a fost numit comandant al forțelor navale din regiunea Belgia și Țările de Jos.

După căderea Franței, numele lui a ajuns în fața ochilor marelui amiral Raeder. Acesta nu a ezitat să îi folosească atât cunoștințele de limbă și cultură franceză, cât și diplomația înăscută. La 22 iunie 1940, l-a numit comandant al regiunii Bretania. Pentru modul în care s-a achitat de aceste sarcini extrem de dificile, a fost promovat la rangul de vice-amiral. Fiind numit comandant al grupului Sud, a plecat să își precia postul. Dar ceața de pe aeroportul parizian Le Bourget a făcut ca avionul care îl transporta să se prăbușească la decolare, se pare că din cauza unei greșeli de pilotare, și să ia foc la contactul cu pământul. A murit după trei zile, la 24 februarie 1941. A fost înmormântat cu onoruri militare în cimitirul „Invalidenfriedhof” din Berlin, unde se odihnește și astăzi. ■

de soldați la bord. La încheierea primei croaziere scufundase trei vase.

În iunie 1916, de la Perière și submarinul lui au ajuns în primele pagini ale ziarelor din lume. Intraseră în portul Cartagena din Spania, rămasă neutră, pentru a duce regelui spaniol Alfonso al XIII-lea o scrisoare de mulțumire din partea Kaiserului pentru modul în care erau tratați refugiații germani.

După epuizarea celor maxim 24 de ore de staționare într-un port al unei țări ne-combatante, conform legilor războiului, U35 s-a îndreptat spre baza desemnată, portul Pola, din actuala Croație, atunci parte a Imperiului Austro-Ungar. Această croazieră s-a încheiat cu 40 de nave scufundate, ce cântăreau 56.818 t.

Comparativ cu următorul voiaj, acesta a fost doar o „încălzire”. Plecând din portul Cattaro, pe malul Adriaticii, în 26 iulie 1916, a reușit ca în doar 25 de zile de croazieră să scufunde 54 de nave, cu un deplasament de mai mult de 90.150 t. Niciun alt comandant de submarin, chiar și în Al Doilea Război Mondial, nu a reușit să se apropie de această cifră într-un singur voiaj.

A folosit doar patru torpile. Succesele au fost obținute cu tunul de bord. În toate croazierele Arnauld a expediat 74 de torpile, cu care a înregistrat 39 de succese.

Următoarea croazieră a fost cea mai sângeroasă. Aflat în apropierea Sardiniei, în ziua de 4 octombrie 1916, a scufundat

Crucișătorul auxiliar francez „Gallia”

crucișătorul auxiliar francez „Gallia”. Dintre cei 2.000 de soldați aflați la bordul lui, 600 s-au înecat.

Predat englezilor și dezmembrat

Lui de la Perière și submarinului li s-a dedicat o medalie specială, care pe avers avea bustul căpitanului în uniformă și cu șapcă, iar pe revers silueta lui U35 înconjurat de o cunună de lauri. Se menționa că „în trei sferturi de an scufundaseră 126 de nave inamice, totalizând 272.000 t. Aceste vase valorau 450 milioane mărci”. Azi, acest simbol de prețuire poate fi văzut în Muzeul Marinci din Hamburg.

În ziua de 11 noiembrie 1916, a primit cea mai importantă decorație germană, „Für das Verdienst” (Pentru merit), popular cunoscută ca „Blau Max”. Cum după această decorație nu mai exista și altceva, dar croul nostru s-a dovedit în continuare „productiv”, a fost întrebat la

ce recunoștință să se mai aștepte. Modest, a cerut un tablou cu dedicația și autograful Kaiserului.

În perioada 31 martie – 6 mai 1917, U35 a mai scufundat 20 de vase, ce cântăreau 67.989 t, folosind doar nouă torpile.

Armistițiile încheiate de aliați cu Imperiul Otoman, respectiv cu Imperiul Austro-Ungar, au determinat încheierea imediată a campaniei Ubooturilor din Marea Mediterană. Aceștia li s-a ordonat să se întoarcă acasă, în Germania. Dar strâmtoarea Gibraltar nu putea fi depășită în imersiune, din cauza curenților de adâncime extrem de puternici, provocați de diferența de nivel dintre Oceanul Atlantic și Marea Mediterană. Motoarele electrice erau mult prea slabe și nu puteau să le țină piept, iar flota engleză controla suprafața.

Pentru U35 singura soluție viabilă a fost marșul până la Barcelona și internarea lui. Predat englezilor, a fost dezmembrat de aceștia în portul Blyth, în 1919. Scufundase 224 de vase comerciale, ce cântăreau 539.741 t, dar niciun vas militar. Un singur submarin, U48 din Al Doilea Război Mondial, avea să se apropie de această cifră.

Lui Perière, ziua de 18 mai 1918 i-a adus numirea la comanda lui SMS U139. Ținând seama de necesitatea acomodării și instruirii noului echipaj și de timpul care rămăsese până la armistițiul din 11 noiembrie 1918, acest submarin nu a mai avut timp să se ridice la nivelul pre-

U35 în rada portului Brioni

La construirea sa au contribuit enoriașii parohiei cu forță de muncă, iar sprijinul financiar l-a acordat în calitate de ctitor domnul Alexandru Onel, fiu al satului. Monumentul este prevăzut pe trei părți cu plăci subțiri din compozit pe plastic, ce au înscrisuri și sigla „100 România 1918 – 2018 Sărbătorim împreună“.

Pe placa din față, spre vest, în interiorul conturului hărții României Mari este scrisă o strofă cu șapte versuri: „Avem o mândră țară./ Prin timp de jale amară./ Strămoșii se luptară/ S-o scape de stăpâni./ Azi singuri noi români!/ Suntem în ea stăpâni./ Sus inima români“. Pe placa din partea de sud sunt înscrise următoarele rânduri: „Prin jertfa sângeroasă de pe cruce s-a ajuns la Înviere, prin jertfa atâtor români s-a ajuns la învierea neamului românesc. Pildă pentru credincioși, de dragoste de neam și de pământ strămoșesc în numele Sfintei Treimi, am ridicat acest monument la împlinirea a 100 de ani de la Marea Unire din 1918, în amintirea eroilor din comuna Vedea și a părinților mei Gherghina și

Ion Onel.“ Pe placa din partea de nord sunt înscrise o strofă cu opt versuri, într-un frumos răvaș încadrat de un epitaf: „Eroii comunei Vedea 1916 – 1919“, „Două milenii în fiecare zi,/ La candelile aduceri aminte./ Neamul meu nu poate viețui,/ Fără sfinți și fără oseminte./ Două mii de ani neîntrerupt./ În genunchi în nopți de priveghere./ Tot ce alții au uitat de mult,/ A visat la noi întru-nviere“, „Glorie eternă eroilor neamului“. Alături este lista cu cei 134 de eroi ai comunei, dintre care 84 căzuți în Primul Război Mondial și 50 în Al Doilea Război Mondial.

Slujba de sfințire a monumentului a fost oficiată de un sobor de preoți din comună, în prezența reprezentanților autorităților publice locale, domnul primar comd. (rtr.) de aviație Niculae Dochinoiu, domnul viceprimar Costel Virșescu, consilierii locali prof. Simion Prodan, ing. Iulian Frățică și cetățeni ai localității. Elevi ai Liceului Tehnologic Vedea au prezentat, sub îndrumarea cadrelor didactice, un program cultural-artistic. ■

**Clio
anunță**

SE DESCHID ARHIVELE VATICANULUI PENTRU PAPA PIUS AL XII-LEA

În mai 2019, a fost anunțată deschiderea Arhivei Apostolice a Vaticanului pentru perioada pontifului Pius al XII-lea (1939 – 1958), care va avea loc la 2 martie 2020. Inițial, documentele respective trebuiau să devină accesibile din 2027, însă Papa Francisc a spus că „Biserica nu se teme de istorie. Dimpotrivă, o iubește și ar dori să o iubească și mai mult, așa cum Îl iubește pe Dumnezeu“.

S-a cerut de zeci de ani deschiderea arhivelor pentru perioada pontificatului lui Pius al XII-lea, căruia i s-a reproșat că nu a denunțat public Holocaustul. Argumentul invocat de Biserica Catolică a fost că Papa s-a străduit să salveze evreii în timpul Holocaustului. O manifestare publică de condamnare, susține Biserica Catolică, ar fi atras represalii din partea lui Hitler și ar fi intensificat prigoana contra evreilor. Se invocă și faptul că după ce Pius al XII-lea a condamnat persecuțiile regimurilor comuniste contra Bisericii Catolice din țările respective, catolicii au fost aspru persecutați în Blocul de Est. Se discută încă din 1965 despre canonizarea pontifului, iar argumentele și obstacolele principale țin de activitatea și atitudinea sa din timpul Holocaustului.

Documentele publicate se află în fosta Arhivă Secretă, redenumită în octombrie 2019 Arhiva Apostolică a Vaticanului.

Andrei OPREA

Clio anunță

MONUMENTUL EROILOR DIN COMUNA VEDEA

Joi, 17 mai 2018, când biserica creștin-ortodoxă a prăznuit Înălțarea Domnului nostru Iisus Hristos la cer după 40 de zile de la Învierea sa și s-a comemorat Ziua Eroilor neamului căzuți la datorie

pentru apărarea patriei, în satul de reședință cu același nume al comunei Vedea din județul Argeș s-a sfințit, în anul centenarului Marii Uniri din 1918, un monument ridicat în memoria eroilor, fii ai fostei comune Gura Boului, morți în bătăliile pentru apărarea țării în timpul Primului Război Mondial.

Prof. FLORIN-GABRIEL RĂȚOI

Comuna Vedea s-a numit până în anul 1950 Gura Boului, fiind înființată după reforma administrativ-teritorială din timpul primului domnitor al României Alexandru Ioan Cuza (1859 – 1866), prin aplicarea Legii comunale din data de 2/14 aprilie 1864 a guvernului condus de Mihail Kogălniceanu. Denumirea provenea de la numele pârâului Boul, afluentul principal al râului Vedea, care străbate teritoriul comunei.

Comuna Gura Boului, apoi Vedea, a fost o localitate rurală distinctă între anii 1864 – 1968. Până în anul 1950 a făcut parte din județul Olt, după care a fost arondată județului Argeș.

În anul 1968, când a avut loc ultima reorganizare administrativ-teritorială a țării noastre, comuna Vedea s-a unit cu două comune vecine: Izvoru, alcătuită din patru sate (Izvoru de Sus, satul de reședință al comunei, Burești, Dincani și Fata), și comuna Vața, alcătuită din opt sate (Vața, satul de reședință al comunei, Bădicea, Chiritești, Chițani, Ciurești, Mogoșești, Prodani și Vețșoara).

Comuna Vedea este atestată documentar la 29 octombrie 1528, când domnitorul Țării

Românești Radu de la Afumați (1522 – 1529) întărește Mănăstirii Govora ocină-moșie în satul Plopul, în urma unei judecăți.

Monumentul ridicat la inițiativa preotului paroh Ionuț-Codruț Soveja, cu sprijinul membrilor consiliului parohial, este cel de al treilea de acest fel de pe teritoriul comunei. Primul este cel din satul Vața, ridicat în amintirea veșnică a eroilor fostei comune Vața, în anul 1923, amplasat în fața localului fostei primării a comunei Vața și vizavi de localul fostei școli generale Vața. Al doilea este cel din satul Prodani, ridicat în anul 1933, autor fiind sculptorul grec Nicolae Kagheorghis, din Pitești, la inițiativa unui comitet local condus de preotul paroh Marin Dobrin (1901 – 1970) și cu concursul tuturor enoriașilor, amplasat în curtea bisericii parohiale Prodani.

Este construit din marmură de culoare albă, având în vârf o cruce, fiind așezat pe un postament de beton prevăzut cu o treaptă. Este amenajată o cale de acces și este amplasat în curtea bisericii parohiale Vedea, ridicată între anii 1888 – 1891, cu hramul Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil.

Desen înfățișându-l pe abatele Chappe la Tobolsk, în timpul unei experiențe

Carrère d'Encosse, secretar perpetuu al Academiei Franceze, originară din Rusia, să publice în 2003 o carte de peste 600 de pagini (*L'Impératrice et l'abbé* – Împărăteasa și abatele), în care se situează de partea lui Chappe, nu pune deloc la îndoială adevărul descrierilor lui.

In 1769, astronomul ajunge – tot cu o misiune a Academiei de Științe a Franței și însoțit de ofițeri de marină spanioli și de astronomi ai regelui Spaniei – în California, zonă aproape sălbatică, puțin populată. Îndură pe drum și la destinație o climă insuportabilă, dar reușește să facă observații asupra unui alt tranzit al lui Venus. La scurt timp, cade victimă dizenteriei. Moare la 1 august 1769, mulțumit că a îndeplinit misiunea dată de suveran. Zelul lui față de știință îl costă viața. Când încă spera să se însănătoșască, cere să observe eclipsa de lună, depunând un efort mult prea mare pentru starea în care se afla. De altfel, un singur membru al expediției rămâne în viață, cel care

va raporta rezultatele ei. Ceilalți cad victime aceleiași maladii.

Revenind la inventatorul telegrafului (din grecește, *tele* – departe, *graphein* – a scrie), nepotul abatelui astronom, respectiv Claude Chappe, înhumat în cimitirul Père Lachaise, el a fost ajutat în demersurile științifice de patru dintre frații lui, la fel de talentați: Ignace, Pierre-François, René și Abraham. Cu ei Claude pune la punct linia între Paris și Lille, 15 stații care acopereau 200 km, pentru a transmite informații de război, încă din 1791. Iar un al cincilea frate, Jean, va publica în 1824 *Histoire de la Télégraphie*. La 1 septembrie 1794, în timpul Revoluției, prin aceeași rețea de telegraf parizienii află, în mai puțin de o oră de la eveniment, despre victoria prințului de Condé asupra austrieșilor, grație unei stații montate pe fortăreața Mont Valérien, din sudul Parisului. Convenția Națională primește această veste la începutul ședinței curente, emite un decret legat de moment și în timpul aceleiași ședințe decretul ajunge la destinație, circulă în toată armata. Napoleon, mai târziu, își va coordona imperiul și armatele cu ajutorul telegrafului optic al lui Chappe.

Din păcate, nici viața lui Claude Chappe nu se va sfârși mai puțin tragic decât cea a unchiului lui. La 23 ianuarie 1805 Claude se sinucide, aruncându-se în fântâna din grădina hotelului în care locuia la Paris. Există mai multe versiuni asupra morții lui. Se știa că suferă de ipohondrie și de un cancer al urechii. S-a spus că ar fi comis gestul într-un moment de depresie, că nu a mai suportat durerile sau că își făcea sânge rău pentru că unii rivali în plan științific l-au acuzat că a plagiat sistemele de telegrafe militare. Un memorialist contemporan a scris că, revenit acasă seara târziu, puțin aburit de vin, n-a observat fântâna și s-a prăbușit.

Familia Chappe a constituit subiectul unei monografii în Franța, în anul 1991, în care toate aceste controverse, necunoscute și neclarități ale biografiilor membrilor ei „științifici” sunt pe larg menționate.

Vera PETRESCU

Jean Chappé d'Auteroche...

Ecouri

CHAPPE UNCHIUL ȘI NEPOTUL

... și nepotul, Claude

Claude Chappé (1763 – 1805), inventatorul telegrafului optic despre care s-a vorbit în revista Magazin istoric din luna decembrie 2019, a aparținut unei familii înclinată spre mecanică, fizică, astronomie. De fapt, citind articolul, mi-am amintit de un astronom francez cu același nume, care este însă unchiul lui Claude. Se numește Jean Chappé d'Auteroche, este cunoscut ca „abatele Chappé” și a trăit între 1728 și 1769. În 1994 Uniunea Astronomică Internațională a atribuit numele său unui crater de pe lună.

Provenit dintr-o familie nobilă, Jean optează pentru viața ecleziastică, urmând Colegiul iezuiților din Mauriac (regiunea Auvergne), localitatea natală, și apoi studii de astronomie. În 1760 este ales de Academia de Științe, al cărei membru era, să meargă la Tobolsk, în Rusia, pentru a urmări tranzitul lui Venus pe discul solar, din 6 iunie anul următor. Ajunge la Sankt-Peterburg și, de acolo, pleacă spre Siberia, într-o călătorie cu multe peripecii (pe care o va descrie la întoarcerea acasă, într-o lucrare în cinci volume, intitulată *Voyage en Sibérie fait en 1761 – avec la description du Kamtschatka* – Călătorie în Siberia, făcută în 1761, cu descrierea Kamceatkei). La 5 aprilie 1761 urmărește acolo o eclipsă de soare, care îi va permite să stabilească diferența de meridian dintre Tobolsk și Paris, 4 ore și 25 de minute. De asemenea, își construiește în grabă un mic observator pentru evenimentul la care trebuie să asiste în iunie.

Poate că „abatele Chappé” este mai cunoscut prin impresiile sale de călătorie în

Rusia, care au trezit controverse, au iritat, decât prin relatarea eclipsei, căreia îi dedică totuși un volum, apărut la Sankt-Peterburg *Mémoire du passage de Venus sur le soleil, avec des observations sur l'astronomie et la déclinaison de la boussole faites à Tobolsk, en Sibérie, en 1761* (Memoriu despre tranzitul lui Venus pe discul solar, cu observații astronomice și asupra declinării magnetice, făcute la Tobolsk, în Siberia, în 1761). Observațiile astronomului privind viața socială din Rusia, sărăcia populației, starea de șerbție a țăranilor au atras atenția Ecaterinei a II-a, care, furioasă, combate personal descrierea țării sale de către Chappé în broșura *Antidote ou Réfutation du mauvais livre superbement imprimé intitulé Voyage en Sibérie* (Antidot sau obiecție față de reaua carte superb tipărită, intitulată Călătorie în Siberia). Redactată și publicată anonim de țarină și de contele Șuvalov, lucrarea, răspunsul tinerei împărăteasă la ceea ce ea considera a fi un atac la adresa țării ei, ia capitol cu capitol textul abatelui Chappé și îl desființează. Duelul literar al celor doi o va determina pe Hélène

DOMNITORI ÎN MOLDOVA

1672-1673 16823-1684		O... DE CUVINTE (I. NECULCE)		CERCEL PETRU EPISCOP - BLAJ 1729-1751 C-TIN SERBAN		ROMÂN VECHI EPOCĂ 3,1416... ÎN TEMĂ		
1561-1563 (DESPOT)		1392-1394 (I)						1454-1455 1455-1457 (PETRU)
1563-1564 ȘTEFAN						MARGINE DE APĂ		
UNEALTĂ DE LUPĂ						ONOARE		
				IANCU SASUL ÎN SATE!		SOARE PE NIL		
PRIMEȘTE			1696-1700					
GLAS LA DURERE			1788-1789 (RUȘET)					
					1822-1828 (STURDZA)			1858-1859 (ATANASIE CAIMACAM)
1592-1595 (ARON) nearticulat		A GÂNDI LOGIC		CÂNTEC SOLEMN NEANT... GOL			PE CAL	
					SFÂRSIT DE CALE		APA PE FOC	
1802 (IORDACHE)						ÎNCEPUT DE AMIAZĂ		1866-1881 PRINCIPE 1881-1914 (REGE)
1801-1802 (ALEXANDRU) CONJUNCȚIE				1368-1375 1616-1619 1623-1626 (MIHNEA)				
	1600-1606 (MOVILĂ)							SFÂRSIT DE VISE
	1354-1363							
PARCELĂ					PE CRUCE			
RANG DE OLT					RELE!			
			1347-1354					
1579-1582 (IANCU)						DÂNSELE		

MĂSURI ORGANIZATORICE

Iată noi pagini din raportul păstrat în fondul Constantin Vișoianu și pe care îl prezentăm de două numere. Documentul era adresat regelui Mihai și se păstrează la Arhivele Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Le mulțumim, ca de obicei, doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU.

Până acum, Comitetul Național Român s-a întrunit în ședințe formale la 23 iulie 1955 (Washington), 9 august 1955 (Washington), 13 septembrie 1955 (Washington), 18 octombrie 1955 (New York) și 8 noiembrie 1955 (Washington). Desigur, în afară de aceste ședințe formale, membrii Comitetului au avut prilejul să discute între ei activitățile Comitetului în mod frecvent.

În primele sale ședințe, Comitetul a discutat, mai ales, chestiuni imediate de organizare și de acțiune. Comitetul Național Român a hotărât ca membrii săi să prezinte în fiecare lună, în vederea alcătuirii raportului de lucru către suveran, o notă asupra activității desfășurate de fiecare în cadrul atribuțiilor speciale pe care le-a primit. Comitetul a hotărât să organizeze o bibliotecă de studii și a început deja alcătuirea ei. Scopul este de a ține la dispoziția membrilor Comitetului o documentare cât mai completă asupra situației din țara noastră, cât și asupra publicațiilor ce apar în lumea liberă asupra țării noastre. Noi dorim de asemenea să avem mijloacele de a informa pe cercetătorii străini asupra chestiunilor în legătură cu țara noastră. Comitetul Național Român a început alcătuirea acestei secțiuni de documentare.

Comitetul Național Român a dezvoltat o vie activitate în legătură cu chestiunea gravă a admiterii „guvernului” de la București în Națiunile Unite. El a trimis tuturor guvernelor țărilor libere precum și reprezentanților lor la Națiunile Unite un memoriu arătând motivele pentru care așa-zisul guvern de la București nu poate fi admis în această organizațiune internațională. Comitetul a făcut demersuri personale pe lângă mai mulți delegați, precum și prin organizația Adunării Națiunilor Europene Captive, care a adoptat o rezoluțiune ce a fost comunicată tuturor guvernelor libere. La memoriul nostru, am primit foarte multe

răspunsuri de la guvernele libere, unele fiind simple confirmări de primire, altele comentând favorabil memoriul nostru. De la Departamentul de Stat american în special am primit o scrisoare lungă și foarte favorabilă, care ne lăsa, în mod evident, să credem că guvernul Statelor Unite va menține pozițiunea de până acum, opunându-se admiterii guvernelor satelite în Națiunile Unite. Astăzi, trebuie să raportăm Majestății Voastre că această atitudine, ce părea fermă acum două săptămâni, a devenit în ultimele zile foarte flexibilă și se îndreaptă către o totală schimbare. Zilele acestea, Comitetul Național, ca și Adunarea Națiunilor Captive vor face noi demersuri, deși atmosfera generală printre membrii Națiunilor Unite este din ce în ce mai favorabilă admiterii guvernelor satelite în Națiunile Unite. Motivul principal, în ochii guvernelor țărilor libere, este că admiterea țărilor satelite este singurul mijloc de a obține admiterea celorlalte țări libere la intrarea cărora s-a opus până acum Rusia Sovietică. Este de prisos, desigur, să repet aici motivele pentru care guvernele satelite n-ar trebui [să] fi(c) admise sau să subliniez eroarea gravă pe care țările libere o comit și de astă dată.

O mare parte a activității membrilor Comitetului Național Român s-a desfășurat în cadrul Adunării Națiunilor Captive. Fiecare membru al Comitetului Național Român reprezintă națiunea noastră în unul sau mai multe comitete de lucru. Unii dintre ei au fost aleși la conducerea Comitetului. Astfel, dl. Alexandru Bunesco a fost ales președinte al Comitetului Economic, iar d-nii R. Bossy, dr. S. Manuilă și I. Zissu au fost aleși vicepreședinți, respectiv ai Comitetelor Politic, Informații și Social.

(Va urma)

CONTENTS (Romanian History) I.-A. Pop At the Centenarian of the „Babeş – Bolyai“ University of Cluj-Napoca (II) • **Al. Ghişa** The Gojdu Foundation, a creation for the training of a Romanian elite in Transylvania • **N. Stan-Țurcanu** Dimitrie A. Sturdza's advice for his son, Alexandru Sturdza • **A. Spânu** The grandfather, parent and uncle of doctor Gabriel Vasilie • **I. Feodorov** Virgil Cîndea, the discoverer of Melkite icons • **C. Petolescu** A Roman military diploma from the time of emperor Hadrian • **P. Rezeanu** Nicolae Romanescu, the mayor of Craiova • **I. Schipor** Deportation of ethnic Germans from Romania to the U.S.S.R. Documents from the Russian archives (IV) • **O. Senciuc** Prince Mihai Suțu invites the boyars' wives to dinner • **M. Vasileanu** The writers' meeting at Putna and the beginnings of the Burning Bush • In Bucharest, 50 years ago • **G. Roșu** Once upon a time, there was: the frog • **F.-G. Rățoi** A monument in memory of heroes from Vedea • Romanian Documents at Hoover Institution (CLXVII)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И.-А. Поп Столетие Университета «Бабеш-Боляй» в Клуж-Напоке (II) • **Ал. Гиша** Фонд Гожду, учреждение для создания румынской элиты в Трансильвании • **Н. Стан-Цуркану** Советы Димитрия А. Стурдзы, адресованные сыну, Александру Стурдза • **А. Спыну** Дед, отец и дядя врача Габриэла Василиу • **И. Фёдоров** Вирджил Кындя, открыватель мелькитских икон • **К. Петолеску** Римский военный диплом времён императора Адриана • **П. Резяну** Николас Романеску, мэр Крайовы • **И. Скипор** Документы российских архивов о ссылке румынских немцев в СССР (IV) • **О. Сенчук** Господарь Михай Суцу приглашает к столу боярских жён • **М. Василян** Встреча писателей в Путне и начало Неополимой Купины • В Бухаресте 50 лет тому назад • **Дж. Рошу** Жили-были: лягушка • **Ф.-Г. Рэцой** Памятник героям села Ведя • Румынские документы в Гуверском Институте (CLXVII)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1 – 3, sector 1, PO Box 15 – 702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Unic, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul

ISSN 0541 – 881X

Lei 8.00

DIALOG CU CITITORII

LANSARE DE CARTE

Domnul CONSTANTIN BĂRBUȚĂ ne relatează un eveniment editorial din iulie 2019: În amfiteatrul elegant și primitor al Bibliotecii Academiei a avut loc lansarea cărții *Metamorfozele unei comunități. Bolintinul și neamurile lui* (autori Vasile Grigorescu, coord. Ștefan Crudu, Marian Grigore, Ciprian Necșuțu, Editura Rawes, 2 vol., 2.000 pp.), eveniment editorial onorat de prezența acad. Răzvan Theodorescu, vicepreședinte al Academiei Române. În cadrul dezbatărilor, moderate de prof. Nicolae Scurtu, au vorbit Cristina Olteanu, filiala Arhivelor Giurgiu, George Apostoiu, diplomat, dr. Ștefania Dinu, director adjunct Muzeul Cotroceni, Emil Păunescu, istoric, Florin Colonaș, critic de artă, Luminița Cornea, istoric literar. Au fost apreciate originalitatea și caracterul monumental, meritul autorilor, ținuta grafică a lucrării, precum și sprijinul important acordat de autoritățile locale din Bolintin Vale la realizarea monografiei.

Acad. Răzvan Theodorescu a reliefat valențele științifice și noutatea lucrării în peisajul istoriografic românesc contemporan. A felicitat

autorii, membri ai Asociației pentru Cultură și Tradiție Istorică Bolintineanu (A.C.T.I.B.), pentru rigoarea și tenacitatea cercetărilor, menționând că opera lor poate face obiectul atenției unor foruri culturale competente. Deși lucrarea este rodul unor eforturi stăruitoare și multiple, autorii au optat, în locul cuvintelor, să redea aspecte și momente inedite și personale ale demersului lor printr-un foarte scurt și ilustrativ film.

AMINTIRI DIN
AL DOILEA RĂZBOI
MONDIAL

Domnul NICOLAE GOLGOJAN, din com. Darova, jud. Timiș, ne relatează: În 1944, la 24 august, am fost martorul unui eveniment. Pășteam boii bunicului pe malul Oltului, unde era iarba mai mare și soarele se apropia de apus. Un bubuit, venit dinspre Islaz și Dunăre, ne-a speriat pe noi, niște copii atunci. A urmat o dără de lumină care a căzut la vreo 2–300 m peste apă, făcând explozie. Imediat o altă a căzut și ea tot pe aproape. Erau obuze trase de nemții care se retrăgeau. Speriați, am plecat imediat cu vitele către casă, cale de vreo 2 km. Acum se amurgise și peste orașul

Corabia s-a pornit o canonadă de proiectile, luminând cerul.

Peste satul nostru, Giuvărăști, au trecut doar două, oprindu-se în satul Izbiceni, unul chiar în sediul Băncii Albina, ucigând o femeie.

Pe lângă avioanele care treceau dimineața și se mai întorceau pe la prânz, unele căzând fiind lovite, acestea au fost evenimentele care ne-au marcat. Eram departe de război.

Altceva însă mai vreau să remarc. Când am deschis și eu ochii către lume, acum peste 80 de ani, în curtea bunicului am văzut un plug de lemn, nefolositor. Acum avea plug de fier, ca urmare a împrumutării de după război, regele Ferdinand ținându-și promisiunea.

Tot în casa bunicilor, am avut parte de o singură carte, una rămasă de la un unchi al meu, mai mare cu vreo 10 ani. Era o carte de citire de prin anul 1930 și între copertele ei am citit și învățat primele poezii: *Doina*, de P. Dulpi, *Revedere*, de Șt. O. Iosif, și *Acolo*, de Nenițescu.

Am donat bibliotecii din satul meu 525 de reviste *Magazin istoric*, dorind o stimulare a cititorilor pentru istorie, dacă mai există cititori în ziua de azi.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Măcăineanu, nr. 1–3, etajul 3, camerele 11–14, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea online a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești. Toate materialele trimise sau predate redacției nu se returnează.

magazin istoric

